

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής
Ανάπτυξης

**Αναπτυξιακές Προοπτικές και Εδαφική Συνοχή στην Π.Ε.
Κοζάνης μέσω των Εδαφικών Πόρων.**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

του φοιτητή

Σιαμπανόπουλου Αλέξανδρου

AEM: 01698

Επιβλέπων: Καθηγητής Δημήτριος Γούσιος

Βόλος, Φεβρουάριος 2022

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής
Ανάπτυξης

**Αναπτυξιακές Προοπτικές και Εδαφική Συνοχή στην Π.Ε.
Κοζάνης μέσω των Εδαφικών Πόρων.**

Επιβλέπων: Καθηγητής Δημήτριος Γούσιος

Εξεταστική Επιτροπή:

1. ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
2. ΝΤΥΚΕΝ ΜΑΡΙ-ΝΟΕΛ
3. ΓΑΚΗ ΔΗΜΗΤΡΑ

Δήλωση

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφεί από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού. Βεβαιώνω ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του ΤΜΧΠΠΑ και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία, κ.λ.π., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής αποδέχομαι όλες ανεξαιρέτως τις ποινές που προβλέπουν οι εκάστοτε Κανονισμοί του ΠΘ ή και του ΤΜΧΠΠΑ.

Ημερομηνία: **25/02/2022**

Ονοματεπώνυμο: **Σιαμπανόπουλος Αλέξανδρος**

Υπογραφή:

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η ανάπτυξη και η πρόταση ενός μοντέλου εδαφικού σχεδιασμού για μια Περιφερειακή Ενότητα μέσω των πόρων που διαθέτει. Η ιδιαιτερότητά του είναι ότι διαφοροποιείται από αυτά της εντατικής παραγωγής και αντλεί τα πλεονεκτήματά του από τις δυνατότητες ιδιοτυποποίησης των πόρων.

Η προτεινόμενη αναπτυξιακή διαδικασία βασίζεται στην καταγραφή των πόρων που υπάρχουν σε μια χωρική ενότητα, την ενεργοποίηση των δρώντων και την δημιουργία δεσμών μεταξύ του τόπου και των παραγόμενων προϊόντων – υπηρεσιών με σκοπό την ικανοποίηση των νέων καταναλωτικών αναγκών.

Είναι ένα μοντέλο ανάπτυξης από τα κάτω με σημαντικότερη πτυχή τη δημιουργία δικτύων συντονισμού και διαδικασιών διαβούλευσης από τους τοπικούς δρώντες που καλούνται να οικοδομήσουν εδαφικούς πόρους στην περιοχή τους και να τους τοποθετήσουν στην αγορά.

Όλα τα παραπάνω εξετάζονται έχοντας ως περιοχή μελέτης την Π.Ε. Κοζάνης και αφού προηγηθεί μια ανάλυση, θα προταθούν αναπτυξιακές λύσεις βασισμένες στους υπάρχοντες και εν δυνάμει εδαφικούς της πόρους.

Λέξεις κλειδιά: εδαφικός σχεδιασμός, πόροι, ιδιοτυποποίηση πόρων, δρώντες, ανάπτυξη από τα κάτω, συντονισμός, διαβούλευση

ABSTRACT

The subject of this thesis is the development and proposal of a territorial development model for a Regional unity through its disposed resources. Its particularity is that it differs from the intensive growth models, and it derives its benefits from the ability of a resource to become distinct.

This process of development depends on recording the available resources of a spatial unity, the activation of actors and the creation of bonds in-between the land and the produced products – services, to satisfy the new consumer needs.

It's a growth from below model and its most important aspect is the creation of coordination and governance networks from the local actors who now called to construct territorial resources and place them on the market.

All of the above are examined having as a study area the Regional unity of Kozani and after an analysis, some development solutions based on the existing and potential territorial resources will be proposed.

Keywords: territorial development, resources, distinct resources, actors, growth from below, coordination, governance

Πίνακας Περιεχομένων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	1
ABSTRACT.....	2
Κατάλογος Πινάκων	5
Κατάλογος Σχημάτων	7
Κατάλογος Χαρτών	8
Κατάλογος Αρκτικόλεξεων	9
Ευχαριστίες.....	11
Κεφάλαιο 1	12
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	12
1.1 ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	12
1.2 ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	12
1.3 ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	15
1.3.1 ΠΛΑΙΣΙΟ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ ΕΔΑΦΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	16
1.3.2 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΣΗΣ ΕΔΑΦΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ.....	17
1.4 ΕΔΑΦΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	19
1.5 ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ, ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ.....	21
1.5.1 Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΠΟΙΗΣΗΣ.....	22
1.5.2 ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	23
1.6 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΙΔΙΟΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗΣ, ΑΠΟ ΤΟ ΚΟΙΝΟΤΥΠΟ ΣΤΟ ΙΔΙΟΤΥΠΟ.....	24
1.7 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	26
1.7.1 ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ	27
1.7.2 ΕΔΑΦΙΚΟ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΟ (ΕΔ).....	28
1.7.3 ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ.....	30
1.8 ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ, ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ, ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ.....	33
1.8.1 ΒΑΣΙΚΗ ΕΝΝΟΙΑ	33
1.8.2 ΠΡΩΤΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ	34
1.8.3 ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΔΑΦΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	35
Κεφάλαιο 2	36
ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ.....	36
2.1 ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	36
2.2 ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ/ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ	39

2.3. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ	47
2.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ	53
2.5 ΔΟΜΕΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΣΤΗΝ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ.....	58
2.6 ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΔΕΣΕΙΣ ΤΗΣ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ.....	63
Κεφάλαιο 3	67
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ Π.Ε. ΒΑΣΗ ΤΩΝ ΠΛΑΙΣΙΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ – ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΜΕΝΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ.....	67
3.1 ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΑΠΟ ΠΠΧΣΑΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.....	67
3.2 ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΑΠΟ ΕΠΧΣΑΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ - ΑΠΕ	74
3.3 ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΕΠ ΚΑΙ RIS3. 75	
3.4 ΕΔΑΦΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ, ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ	77
3.5 ΠΟΡΟΙ ΤΗΣ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ	80
3.5.1 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ.....	81
3.5.2 ΓΕΩΡΓΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ – ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	85
3.5.3 ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	88
3.5.4 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	90
Κεφάλαιο 4	105
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕΣΩ ΕΔΑΦΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ - ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ.....	105
4.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ	105
4.2 ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΡΑΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ	108
4.3 ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΖΩΝΕΣ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	110
4.4 ΔΡΩΝΤΕΣ ΣΤΗΝ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ.....	117
4.5 ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ.....	124
Κεφάλαιο 5	127
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	127

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 2.2.1: Αστικοί, ημιαστικοί και αγροτικοί οικισμοί της Π.Ε. Κοζάνης

Πίνακας 2.2.2: Αθροιστικού πληθυσμού και πληθυσμού %, βάσει των τριών χαρακτηρισμών για τους οικισμούς

Πίνακας 2.3.1: Πληθυσμιακή εξέλιξη μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού στους Δήμους της Π.Ε. Κοζάνης για τα έτη 2001 - 2011 και ΜΕΡΜ για τον πραγματικό πληθυσμό

Πίνακας 2.3.2: Μόνιμος Πληθυσμός κατά ομάδες ηλικιών στην Π.Ε. Κοζάνης

Πίνακας: 2.3.3 Επίπεδο εκπαίδευσης, ανά ηλικιακές ομάδες στην Π.Ε. Κοζάνης, 2011

Πίνακας 2.3.4: Επίπεδο εκπαίδευσης κατά μόνιμο πληθυσμό, στους Δήμους της Π.Ε. Κοζάνης, 2011

Πίνακας 2.3.5: Επίπεδο εκπαίδευσης σε ποσοστά, επί των Διοικητικών Ενοτήτων της Π.Ε. Κοζάνης, δεδομένα για Δήμους και Π.Ε.

Πίνακας 2.4.1: ΑΕΠ ανά Περιφέρεια, σε εκατομμύρια ευρώ, για τα έτη 2011 έως 2018, ποσοστιαίο ΑΕΠ ανά Περιφέρεια για το 2018.

Πίνακας 2.4.2: ΑΕΠ ανά Περιφερειακή Ενότητα στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας για τα έτη 2011 έως 2018 και ποσοστό ανά Π.Ε. για το έτος 2018.

Πίνακας 2.4.3: Απασχόληση ανά παραγωγικό τομέα στους Δήμους της Π.Ε. Κοζάνης, σύνολο απασχολούμενων σύμφωνα με την απογραφή του 2011

Πίνακας 2.4.4: Απασχόληση ανά παραγωγικό τομέα (%) για τους Δήμους της Π.Ε. Κοζάνης

Πίνακας 2.4.5: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ και διαχρονική εξέλιξη στην Π.Ε. Κοζάνης, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες Π.Ε. της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας.

Πίνακας 2.5.1: Δομές Υγείας στην Π.Ε. Κοζάνης, ανά οικισμό

Πίνακας 2.5.2: Δομές παιδείας (πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια, τριτοβάθμια) στην Π.Ε. Κοζάνης

Πίνακας 3.1.1: Συγκριτικά πλεονεκτήματα της Π.Ε. Κοζάνης

Πίνακας 3.3.1: Δυνατά και Αδύνατα σημεία της Π.Ε. Κοζάνης

Πίνακας 3.5.1.1: Φυσικοί πόροι

Πίνακας 3.5.1.2: Καταφύγια άγριας ζωής

Σιαμπανόπουλος Αλέξανδρος

Πίνακας 3.5.2.1: Πίνακας γεωργίας

Πίνακας 3.5.2.2: Πιστοποιημένα Προϊόντα

Πίνακας 3.5.3.1: Πίνακας κτηνοτροφίας

Πίνακας 3.5.3.2: Πίνακας κτηνοτροφικών προϊόντων

Πίνακας 3.5.3.3: Πίνακας πιστοποιημένων προϊόντων

Πίνακας 3.5.4.1: Αρχαιολογικοί – ιστορικοί χώροι

Πίνακας 3.5.4.2: Μνημεία

Πίνακας 3.5.4.3: Μουσεία - Συλλογές

Πίνακας 3.5.4.4: Ιστορικές Εκκλησίες και Μοναστήρια

Πίνακας 3.5.4.5: Διατηρητέα Κτήρια

Πίνακας 3.5.4.6: Ήθη και Έθιμα Π.Ε. Κοζάνης

Πίνακας 4.4.1: Ενεργοί σύλλογοι Δήμου Κοζάνης

Πίνακας 4.4.2: Ενεργοί σύλλογοι Δήμου Εορδαίας.

Πίνακας 4.4.3: Ενεργοί σύλλογοι Δήμου Βοΐου

Πίνακας 4.4.4: Ενεργοί σύλλογοι Δήμου Σερβίων - Βελβεντού

Πίνακας 4.4.5: Πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί της Π.Ε. Κοζάνης με την πιο σημαντική μεταποιητική δραστηριότητα

Κατάλογος Σχημάτων

Σχήμα 1.3.2.1 Διαδικασία κατασκευής ΕΠ, ανάπτυξη εκ των κάτω.

Σχήμα 1.6.1 Διαδικασία Ιδιοτυποποίησης

Κατάλογος Χαρτών

Χάρτης 2.1.1 Θέση της Π.Ε. Κοζάνης

Χάρτης 2.1.2: Μορφολογικός Χάρτης Π.Ε. Κοζάνης.

Χάρτης 2.2.1: Οικισμοί της Π.Ε. Κοζάνης βάσει των χαρακτηρισμών αστικός, ημιαστικός, αγροτικός.

Χάρτης 1.4.1: Απασχόληση ανά παραγωγικό τομέα στην Π.Ε. Κοζάνης

Χάρτης 2.4.2: Διαχρονική εξέλιξη κατά κεφαλήν ΑΕΠ Περιφερειακών Ενοτήτων της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας.

Χάρτης 2.5.1: Δομές Υγείας στην Π.Ε. Κοζάνης

Χάρτης 2.5.2: Δομές Παιδείας στην Π.Ε. Κοζάνης

Χάρτης 2.6.1: Οδικό δίκτυο και χρονοαποστάσεις από την Π.Ε. Κοζάνης σχετικά με σημαντικούς, διοικητικά και εμπορικά, οικισμούς της ηπειρωτικής χώρας

Χάρτης 2.6.2: Οδικό και Οικιστικό Δίκτυο της Π.Ε. Κοζάνης

Χάρτης 2.6.3: Χρονοαποστάσεις εντός της Π.Ε. Κοζάνης

Χάρτης: 3.4.1 Χρήσεις Γης στην Π.Ε. Κοζάνης

Χάρτης: 3.5.1.1 Φυσικοί Πόροι Π.Ε. Κοζάνης

Χάρτης: 3.5.4.1: Αρχαιολογικοί – Ιστορικοί χώροι Π.Ε. Κοζάνης

Χάρτης: 3.5.4.2: Μνημεία Π.Ε. Κοζάνης

Χάρτης: 3.5.4.3: Μουσεία Π.Ε. Κοζάνης

Χάρτης: 3.5.4.4: Εκκλησίες Π.Ε. Κοζάνης

Χάρτης: 3.5.4.5: Αρχοντικά Π.Ε. Κοζάνης

Χάρτης 4.3.1: Προτεινόμενες ζώνες Εδαφικής Ανάπτυξης στην Π.Ε. Κοζάνης

Χάρτης 4.3.2: Προτεινόμενη ζώνη 1

Χάρτης 4.3.3: Προτεινόμενη ζώνη 2

Χάρτης 4.3.4: Προτεινόμενη ζώνη 3

Χάρτης 4.3.5: Προτεινόμενη ζώνη 4

Χάρτης 4.4.1: Χάρτης πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί στην Π.Ε. Κοζάνης, με την πιο σημαντική μεταποιητική δραστηριότητα

Κατάλογος Αρκτικόλεξων

ΕΠ	Εδαφική Περιοχή
Π.Ε.	Περιφερειακή Ενότητα
ΟΜΕΠ	Ολοκληρωμένη Μεθοδολογία Εδαφικής Προσέγγισης
ΕΔ	Εδαφικό Διαγνωστικό
ΓΠΣ	Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο
ΕΧΣ	Ειδικά Χωρικά Σχέδια
ΠΧΠ	Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια
χλμ.	Χιλιόμετρα
ΕΖΔ	Ειδικές Ζώνες Διαχείρισης
ΚΑΖ	Καταφύγια Άγριας Ζωής
ΔΕΗ	Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού
ΑΗΣ	Ατμοηλεκτρικός Σταθμός
ΥΗΣ	Υδροηλεκτρικός Σταθμός
ΕΣΥΕ	Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
μ.	μέτρα
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΑΕΙ	Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
ΤΕΙ	Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
τ.μ.	τετραγωνικά μέτρα
Π.Α.Θ.Ε	Πάτρα, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Εύζωνοι
ΓΠΧΣΑΑ	Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης
ΠΠΧΣΑΑ	Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης

ΠΟΑΠΔ	Περιοχή Οργανωμένης Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων
ΠΓΕ	Προστασία Γεωγραφικής Ένδειξης
ΠΟΠ	Προϊόν Ονομασίας Προέλευσης
ΒΕ.ΠΕ	Βιομηχανική Επιχειρηματική Περιοχή
ΒΙ.ΠΕ	Βιομηχανική Περιοχή
ΒΙ.ΠΑ	Βιομηχανικό Πάρκο
ΒΙΟ.ΠΑ	Βιοτεχνικό Πάρκο
ΤΙΦΚ	Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους
Μ.Μ.Μ.	Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις
Α.Π.Ε.	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
Π.Ε.Π.	Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πλαίσιο
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΑΝ.ΚΟ	Αναπτυξιακή Κοζάνης
Λ.Ε.Α.Δ.Ε.Ρ.	Liaisons Entre Actions de Développement de l' Economie Rurale

Ευχαριστίες

Για τη διεκπεραίωση της εργασίας ευχαριστώ ιδιαίτερα τον κ. Δημήτριο Γούσιο Καθηγητή του τμήματος ΤΜΧΠΠΑ καθώς και την κα. Δήμητρα Γάκη και τον κ. Πρόδρομο Μαρδάκη, για την υποστήριξη και την καθοδήγηση που μου προσέφεραν σε όλα τα στάδια της εργασίας.

Τέλος, ευχαριστώ τους γονείς μου και τους φίλους μου για την προσφορά της βοήθειάς τους όπου ήταν απαραίτητο.

Κεφάλαιο 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της ενισχυμένης επικρατούσας ανταγωνιστικότητας οι χωρικές ενότητες καλούνται να βρουν λύσεις στα ακανθώδη παραγωγικά προβλήματα που τις απασχολούν προκειμένου να αναπτύξουν μορφές ενδογενούς ανάπτυξης. Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται το αν μια Περιφερειακή Ενότητα όπως αυτή της Κοζάνης είναι ικανή μέσω του εδαφικού μοντέλου να εντοπίσει αναπτυξιακές προοπτικές βασισμένη στους πόρους της και έτσι να σταθεί ως μία οικονομική οντότητα.

Αρχικά παρουσιάζεται μια ανάλυση της έννοιας εδαφική ανάπτυξη και των οικονομικών δυνατοτήτων που μπορούν να αναδυθούν μέσω ενός ολοκληρωμένου σχεδίου βασισμένο στους εδαφικούς πόρους, τη δημιουργία εδαφικών περιοχών (ΕΠ), την αξιοποίηση της κληρονομιάς και της αγκύρωσης των προϊόντων, τα οποία από κοινότητα μετατρέπονται σε ιδιότυπα, προκειμένου να υπάρξει εδαφική πρόσοδος άρα και δημιουργία πλούτου. Έπειτα, μέσω μία ολοκληρωμένης παρουσίασης της Π.Ε. Κοζάνης θα αναλυθεί η κατάστασή της, τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματά της, οι υφιστάμενες αναπτυξιακές κατευθύνσεις σύμφωνα με τα εν ισχύ χωροταξικά πλαίσια, τα οικονομικά και δημογραφικά της στοιχεία και τέλος οι πόροι που βρίσκονται σε αυτή.

Τέλος, θα προταθούν αναπτυξιακές λύσεις βασισμένες στην οικοδόμηση και ανάδειξη εδαφικών περιοχών εντός της Περιφερειακής Ενότητας καθώς και δράσεις μέσω των οποίων θα αποκτήσουν δεσμούς με τον τόπο, φήμη, διακρίττητα και ιδιοτυπία τα παραγόμενα προϊόντα – υπηρεσίες της Π.Ε..

1.2 ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Τα τελευταία χρόνια η εδαφική ανάπτυξη εμφανίζεται ολοένα και περισσότερο στο προσκήνιο σε ότι έχει να κάνει με θέματα τοπικής ανάπτυξης, στοχεύοντας στα πλεονεκτήματα και τις δυνατότητες που έχουν οι κυρίως απομονωμένες – αργοπορημένες αναπτυξιακά περιοχές με σκοπό να δώσει απαντήσεις και προοπτικές

προόδου σε αυτές. Η βάση αυτής της θεωρίας είναι να δώσει μια διαφορετική πτυχή στον τρόπο με τον οποίο είναι ικανή η εκάστοτε περιοχή να αναδείξει τα ιδιότυπα στοιχεία των πόρων της. Επιπλέον, να δημιουργήσει δίκτυα δρώντων, εδαφικές περιοχές και συστήματα διαχείρισης αυτών προκειμένου να υπάρξει μια σχέση και ένας δεσμός ανάμεσα στην παραγωγική διαδικασία, την γνώση και την κληρονομιά με το τελικό προϊόν. Όλα τα παραπάνω θα επιφέρουν εδαφική πρόσοδο¹ καθώς έρχονται να απαντήσουν στην κουλτούρα της μαζικής παραγωγής κοινότυπων προϊόντων με νέους τρόπους παραγωγής που στοχεύουν στην ποιότητα, την κατανόηση και την αντίληψη, την κληρονομιά και την πείρα που υπάρχουν πίσω από αυτό. Με αυτή τη λογική εάν ένας τόπος καταφέρει και αξιοποιεί τους πόρους του με τρόπο που να επιτρέπει τη δημιουργία δεσμών μεταξύ των τελικών προϊόντων και της περιοχής μπορεί να εξασφαλίσει ανταγωνιστικότητα μέσω της διαδικασίας της ιδιοτυποποίησης. Η έννοια του εδαφικού προτύπου ανάπτυξης αποτελεί συνέχεια εκείνων της εκ των κάτω και της ενδογενούς ανάπτυξης και εμπλουτίζεται τα τελευταία χρόνια από μια συνεχή συσσώρευση αναπτυξιακών εμπειριών σ' αυτές τις κλίμακες (Pecqueur, 2006). Η πτυχή η οποία τονίζεται μέσω της εδαφικής ανάπτυξης είναι αυτή της περιοχής όχι απλά ως υπόβαθρο αλλά ως πυλώνα και βασικού άξονα της ανάπτυξης. Η προηγούμενη αποτελεί απόρροια μιας διεργασίας βιώσιμης διαχείρισης μέσω της οποίας καθορίζονται οι σχέσεις των κατοίκων με τους τοπικούς πόρους. Θέτει νέους δεσμούς και οικονομικές προοπτικές, επαναπροσδιορίζει την ταυτότητα περιοχών που θεωρούνται υπανάπτυκτες αναδεικνύοντας τα πλεονεκτήματά τους. Έτσι, προσφέρει ένα πιο δυναμικό προφίλ και αποτελεί με αυτόν τον τρόπο το πρώτο βήμα για την εδραίωση της εδαφικής περιοχής. Οι έννοιες εδαφική περιοχή και εδαφικότητα² έρχονται και προσδίδουν επιπλέον συνδέσεις και νόημα στην τοπική κληρονομιά και τη σύνδεση αυτής με το κοινωνικό και χωρικό κεφάλαιο που τώρα αντιμετωπίζονται σαν πόροι.

Το πρότυπο αυτό λειτουργεί κατά βάσει στοχεύοντας στην θωράκιση της ανταγωνιστικότητας μέσω της ιδιοτυπίας των κατασκευασμένων πόρων οι οποίοι με τη σειρά τους θα προκύψουν μέσω της αξιοποίησης του εδαφικού δυναμικού της περιοχής. Οι δεσμοί των πόρων με το χώρο ενισχύονται με την ενσωμάτωση σ' αυτούς ιδιότυπων

---

¹ Όταν μία περιοχή όταν συνδέεται με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που παράγει δημιουργείται ένα είδος προσόδου. Αυτή η πρόσοδος προκύπτει από τους δεσμούς που έχει το προϊόν με τον τόπο και από τις νέες προσδοκίες των καταναλωτών προς ποιοτικά προϊόντα (Γούσιος, 2016)

² Αναφέρεται ως το πλαίσιο στο οποίο ορίζονται οι σχέσεις μίας ομάδας ατόμων με τον χώρο που αλληλεπιδρούν καθημερινά και παράγουν σε αυτόν. Στο μοντέλο της εδαφικής ανάπτυξης οι σχέσεις εδαφικότητας μπορούν να ενεργοποιήσουν την ανάπτυξη εδαφικών πόρων.

στοιχείων και ενεργοποιητών που προσφέρει η ιστορία, η ταυτότητα αλλά και η συσσωρευμένη γνώση, η τεχνογνωσία και η εμπειρία ενός τόπου (Torre, 2008). Ταυτοχρόνως, η όλη έννοια της ιδιοτυποποίησης έρχεται να απαντήσει στις προσμονές του νέου προτύπου καταναλωτών οι οποίοι αναζητούν δεσμούς ανάμεσα στην ποιότητα και την παράδοση, τη φύση και την κουλτούρα της υπαίθρου. Οι νέες προοπτικές που προκύπτουν ευνοούν την κινητοποίηση των δρώντων (actors) με σκοπό να δώσουν μια απάντηση, βασισμένη σε μια συλλογική ταυτότητα η οποία εμπνέεται μέσω της κληρονομιάς της εδαφικής περιοχής, στον εξωτερικό ανταγωνισμό. Αυτό το νέο πρότυπο αντλεί την ευελιξία και τη δύναμή του από την ικανότητα μιας ομάδας δρώντων να κατασκευάσει ιδιότυπους εδαφικούς πόρους, να θεμελιώσει την οργάνωσή της πάνω στην θεσμική, οργανωτική και χωρική εγγύτητα (Rallet και Torre, 2004) αλλά και σε κοινωνικο-πολιτιστικές σχέσεις και προκαπιταλιστικές αξίες όπως η αμοιβαιότητα και η αλληλεγγύη (Pecqueur, 2005).

Από τα παραπάνω καταλαβαίνουμε πως ένα μοντέλο εδαφικής ανάπτυξης δεν αντλεί τις αναπτυξιακές προοπτικές του από τις διαστάσεις ή τον όγκο μιας περιοχής, ούτε από τη συγκέντρωση επιχειρήσεων μέσα σε αυτή. Βασίζεται όμως στο κατά πόσο μια ομάδα δρώντων θέλουν και είναι ικανοί να επιδιώξουν τη δημιουργία οριζόντιων δεσμών και σχέσεων αγκύρωσης με τον τόπο μέσα στα ορισμένα κοινωνικά - πολιτικά - οικονομικά πλαίσια και στα πλαίσια τις θεσμικής ελευθερίας που κατέχουν. Μέσω αυτής της διαδικασίας εκφράζεται η εδαφοποίηση μιας περιοχής που έχει ως απώτερο σκοπό την δημιουργία και εδραίωση μιας εδαφικής περιοχής (ΕΠ).

Αυτό το φαινόμενο της εδαφοποίησης της ανάπτυξης γεννά την εδαφική περιοχή, έννοια η οποία αποτελεί παγκοσμίως αντικείμενο ανάλυσης από ερευνητές που εστιάζουν στον εδαφικό πόρο από την πλευρά της οικονομικής ανάπτυξης (Pecqueur, 2006). Αυτό το πρότυπο είναι ικανό να δώσει λύσεις σε αναπτυξιακά προβλήματα που παρουσιάζονται σε περιοχές όπως αυτές του Ευρωπαϊκού Νότου αλλά και σε άλλες πιο απομονωμένες ή υποανάπτυκτες. Είναι αλήθεια πως όσο πιο απομονωμένη είναι μια περιοχή και επηρεάζεται σε μικρό βαθμό από την παγκοσμιοποίηση ή τους εξωγενείς παράγοντες, τόσο πιο πιθανό είναι αυτή η περιοχή να στραφεί στο μοντέλο της εδαφικής ανάπτυξης. Δραστηριοποιώντας το ανθρώπινο δυναμικό και την κληρονομιά αυτές οι περιοχές επιτυγχάνουν να ενεργοποιήσουν τα μεγαλύτερα συγκριτικά πλεονεκτήματά τους που είναι το κοινωνικό κεφάλαιο και οι ακατέργαστοι πόροι. Έτσι, μέσω της εδαφικής ανάπτυξης μπορούν να απαντήσουν στις ανάγκες της νέας μορφής

καταναλωτών (ποιότητα > ποσότητα). Ως εκ τούτου αναδύονται διαφορετικοί τρόποι και διαδικασίες ανάπτυξης στις εκάστοτε περιοχές που βασίζονται σε συνδυασμούς των πόρων, των δρώντων και των δράσεων που ενσαρκώνουν την κληρονομιά τους.

1.3 ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ

Αναφέρθηκε και προηγουμένως πως οι αναπτυξιακές προοπτικές που αναδύονται βάσει του προτύπου της εδαφικής ανάπτυξης δεν ορίζονται από τον όγκο της περιοχής ή την συγκέντρωση επιχειρήσεων στο εσωτερικό της. Είναι άρρηκτα συνδεδεμένες όμως με τη διαδικασία της απόφασης μιας ομάδας δρώντων να στοχεύσουν μέσα στο συγκεκριμένο οικονομικο-πολιτικό πλαίσιο της περιοχής, να δημιουργήσουν έντονους και δυνατούς οριζόντιους δεσμούς αλλά και να επιτύχουν την αγκύρωση³ των πόρων στον χώρο.

Σύμφωνα με την μέθοδο που προαναφέρθηκε, ορίζεται η διαδικασία εδαφοποίησης μέσω της οποίας οδηγούμαστε στην κατασκευή εδαφικών περιοχών. Η ΕΠ αποτελεί τον κύριο άξονα της εδαφικής ανάπτυξης. Κάνει λόγο για μια γεωγραφική περιοχή η οποία δεν είναι κάθε φορά ορισμένη αλλά προσδιορίζεται μέσω της ιστορίας του τόπου, της ζώσας κληρονομιάς⁴, της κουλτούρας, του πολιτισμού και των ορίων που προκύπτουν μέσω του κοινωνικού κεφαλαίου/ των κοινωνικών δικτύων της περιοχής. Μια ΕΠ είναι διακριτή από τον εξωτερικό της χώρο και υπάρχει μια ιδιαιτερότητα όσον αφορά τα όριά της. Αυτά μπορεί να είναι ίδια με τα υπάρχοντα διοικητικά ή πολιτικά όρια (εάν υπάρχουν), ή ο προσδιορισμός τους προκύπτει αποκλειστικά από την πρωτοβουλία των δρώντων στο εσωτερικό κομμάτι της περιοχής. Αυτός ο γεωγραφικός χώρος δεν είναι πάντα δεδομένος αλλά ούτε και τυχαίος. Δηλαδή, μια ομάδα δρώντων (που μπορεί να αποτελείται από τους κατοίκους ή ολόκληρη την κοινωνία της περιοχής) αποφασίζοντας να αξιοποιήσει πτυχές που της προσδίδουν ομοιογένεια όπως η κληρονομιά, οι τοπικές ιδιαιτερότητες και η εγγύτητα⁵ (γεωγραφική και οικονομική) προσδιορίζει ταυτόχρονα και τον χώρο μέσα στον οποίο θα επιδιώξει την ανάδειξη των πόρων της. Μέσω αυτής

---

³ Η δημιουργία ισχυρών δεσμών μεταξύ του τόπου παραγωγής και των τελικών παραγόμενων προϊόντων. Στις ποιοτικές αγορές που αναφέρεται το εδαφικό μοντέλο ανάπτυξης η επίτευξη της αγκύρωση είναι πολύ σημαντική.

⁴ Η κληρονομιά που δεν είναι σε μουσείο, αλλά παραμένει ζωντανή και αναγνωρίσιμη μέχρι σήμερα και μπορεί μέσω αυτής να υπάρξει οικονομική δραστηριότητα.

⁵ Το πλεονέκτημα του να βρίσκεται κανείς σε κοντινή απόσταση και να το μετουσιώνει μέσω αύξησης της οικονομικής δραστηριότητας .

της ανάδειξης εγκαθιδρύονται οικονομικές σχέσεις στην εδαφική περιοχή καθώς ο απώτερος σκοπός της όλης δράσης είναι η παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών. Επομένως, εάν ήταν να δώσουμε έναν ορισμό στην εδαφική περιοχή θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι η σύμπραξη δρώντων μέσα σε έναν γεωγραφικό χώρο που έχει ως σκοπό να δώσει απάντηση σε ένα παραγωγικό πρόβλημα που υπάρχει. Εν τέλει η ίδια η περιοχή καταλήγει να δίνει τις απαντήσεις στο παραγωγικό πρόβλημα καθώς με τους δεσμούς που δημιουργούν οι δρώντες μέσω των πόρων, της κληρονομιάς και σε τελική φάση της αγκύρωσης ενθαρρύνονται νέες οικονομικές δραστηριότητες.

Θα πρέπει εδώ να επισημανθεί πως υπάρχει διαφορά ανάμεσα σε μια υπάρχουσα ΕΠ και σε μια κατασκευασμένη. Η υπάρχουσα μπορεί για παράδειγμα να βρίσκεται μέσα σε θεσμοθετημένα -από το κράτος- σύνορα ή όρια και υπάρχει ενδιαφέρον στο να μελετήσουμε τις εξελίξεις που διαδραματίζονται στο εσωτερικό της. Το κύριο χαρακτηριστικό της είναι ότι προσφέρεται ως ένα χωρικό υπόβαθρο προκειμένου οι υποψήφιοι δρώντες με τα διάφορα οικονομικά τους συμφέροντα να αναζητήσουν μέσα σ' αυτή την επίτευξη της εδαφοποίησης. Εν αντιθέσει, η κατασκευασμένη ΕΠ μετουσιώνει από την αρχή μέχρι το τέλος ένα επιτηδευμένο κατασκεύασμα δρώντων το οποίο προήλθε μέσω στρατηγικής διαδικασίας και μέσω ενεργοποίησης των δικτύων (επαγγελματικών, κοινωνικών, πολιτικών) στα οποία ανήκουν οι δρώντες.

Με βάση όσα ειπώθηκαν μπορούμε να συμπεράνουμε πως για να υπάρξει μια ΕΠ πρέπει πρώτα να γίνει μια σειρά ενεργειών προκειμένου να έχουμε εδαφοποίηση των δρώντων και των πόρων. Η διαδικασία αυτή εξαρτάται κυρίως από την αγκύρωση και την οργάνωση διότι μέσω αυτών των διαδικασιών γεννιούνται οι όροι για την εδαφοποίηση. Το μεγάλο πλεονέκτημα της εδαφοποίησης που την κάνει να θεωρείται καινοτόμα βασίζεται στο ότι αναζητά ιδιότυπους πόρους μέσα στα χωρικά πλαίσια της ΕΠ.. Έτσι, διαφοροποιείται από τις γειτονικές της περιοχές και δεν τις αντιμετωπίζει ως ανταγωνιστές στην παραγωγή κοινότυπων προϊόντων. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω ενός οργανωμένου σχεδίου που βασίζεται στην αγκύρωση και στην διακυβέρνηση – συντονισμό.

1.3.1 ΠΛΑΙΣΙΟ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ ΕΔΑΦΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Το πλαίσιο οικοδόμησης εδαφικών περιοχών ορίζεται κυρίως σε μια λογική που κατευθύνεται προς την ανεύρεση χώρων μέσα στους οποίους οι εν δυνάμει δρώντες υπό

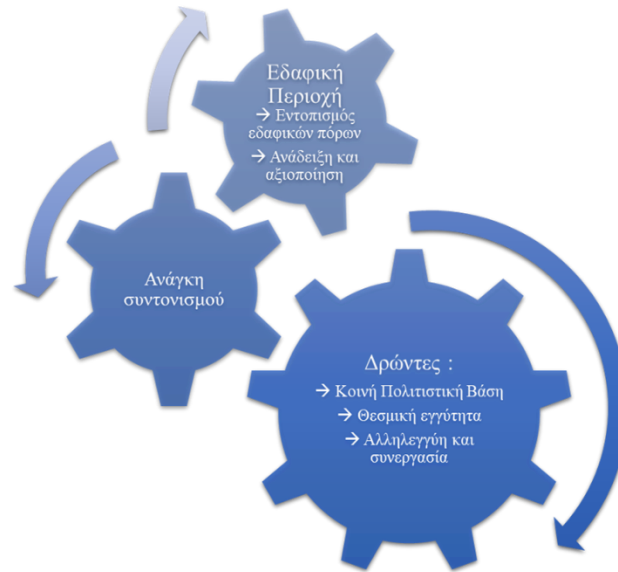
το πρίσμα μιας κοινής στρατηγικής θα μπορούσαν να κινητοποιηθούν και να δώσουν λύση σε διάφορα οικονομικά-αναπτυξιακά προβλήματα. Συνεπώς, γίνεται αντιληπτό πως η ανέγερση μιας ΕΠ δε χαρακτηρίζεται από το υφιστάμενο διοικητικό πλαίσιο που έχει ορίσει η κεντρική εξουσία του εκάστοτε κράτους. Έτσι, με την δημιουργία από τα κάτω πολυποίκιλων ΕΠ σε μια χωρική ενότητα, οι οποίες θα χαρακτηρίζονται από πολλαπλές αγκυρώσεις με τον χώρο, θα δημιουργηθούν νέες οικονομικές δραστηριότητες. Το αξιοσημείωτο είναι πως τα όρια αυτών των αναδυόμενων ΕΠ θα καθορίζονται ad-hoc από το ίδιο το οικονομικό πρόβλημα που σκοπεύουν οι δρώντες να επιλύσουν.

Η εδαφική ανάπτυξη και κατ' επέκταση μια εδαφική περιοχή αποτελούν ένα αναπτυξιακό μοντέλο το οποίο πλαισιώνει την λειτουργία ή/και την σύλληψη ενός επιχειρηματικού πλάνου που έχει καταφέρει να αγκυρωθεί με έναν τοπικό πόρο. Επομένως, τα όρια της ΕΠ συνδέονται με το πρόβλημα που έχει αναλάβει να αντιμετωπίσει μια ομάδα δρώντων και όχι με ιστορικά στοιχεία και θεσμοθετημένες οριοθετήσεις. Η ανέγερση μιας τέτοιας περιοχής έχει δύο κεντρικούς άξονες: τον συντονισμό των δρώντων της περιοχής γύρω από έναν στρατηγικό σχεδιασμό και την δημιουργία ιδιότυπων πόρων.

1.3.2 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΕΛΑΦΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Όλες οι απαιτούμενες διαδικασίες για την κατασκευή μιας εδαφικής περιοχής έχουν ως κοινό παρονομαστή το σύμπλεγμα των δρώντων που θα αναλάβουν την πρωτοβουλία πριν καν ξεκινήσει η ιδιοτυποποίηση των πόρων. Οι δρώντες μετατρέποντας σε πλεονεκτήματα τα κοινά χαρακτηριστικά που τους ενώνουν (πολιτιστική βάση, θεσμική εγγύτητα) ενθαρρύνουν τη δημιουργία συνεργασιών μεταξύ τους με σκοπό τον εντοπισμό, την ανάδειξη και την ενεργοποίηση των τοπικών πόρων. Μέσω αυτών των συνεργασιών προκύπτει και η ανάγκη για οργάνωση ανάμεσα στους δρώντες.

Σχήμα 2.3.2.1 Διαδικασία κατασκευής ΕΠ, ανάπτυξη εκ των κάτω.

Πηγή: Ιδία επεξεργασία.

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να τονίσουμε ότι η φυσιογνωμία και οι σχέσεις των κοινωνιών στις οποίες ανήκουν οι δρώντες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εφαρμογή αυτού του μοντέλου ανάπτυξης και στην ανέγερση εδαφικών περιοχών. Ο συντονισμός και η συνεργασία στο εσωτερικό μιας ΕΠ δεν προκύπτει πλέον μόνο από τις ανάγκες της αγοράς αλλά και από τις σχέσεις, τις αξίες και την κουλτούρα των τοπικών κοινωνιών όπου κομμάτι αυτών είναι και οι δρώντες. Όλες αυτές οι αξίες έρχονται να συμπληρώσουν τον χαρακτήρα της εδαφικής περιοχής, να συμβάλλουν στην αγκύρωσή της και να δώσουν νέα γνωρίσματα που συνεχώς μεταβάλλονται ανάλογα με την δυναμική της.

Εν κατακλείδι, μπορούμε να πούμε πως μια εδαφική περιοχή κατασκευάζεται και δεν προϋπάρχει. Το ίδιο συμβαίνει και με τους εδαφικούς πόρους. Η εδαφική περιοχή οργανώνεται από τους δρώντες και αρχικά λειτουργεί ως χωρικό υπόβαθρο οικονομικών δραστηριοτήτων. Στην πορεία όμως μετουσιώνεται πάνω σε αυτήν ένα φάσμα κοινωνικο-πολιτιστικών γνωρισμάτων και χάρις αυτά οικοδομούνται οριζόντιοι δεσμοί ανάμεσα στους δρώντες και στην διαδικασία ανάπτυξης.

1.4 ΕΔΑΦΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Η έννοια του πόρου έχει πάρει διαφορετικές ερμηνείες και νοήματα ανά τα χρόνια στα οποία μελετάται από την επιστημονική κοινότητα. Σήμερα, το νόημά της παραπέμπει κυρίως σε μια πηγή πλούτου. Είναι σημαντικό να τονιστεί πως οι πόροι θεωρούνται και αντιμετωπίζονται ως πόροι μόνο όταν ο άνθρωπος (δρώντες) τους αποδίδει ορισμένες ιδιότητες, τους συνδέει με άυλα στοιχεία και σχεδιάζει με στρατηγικό τρόπο γύρω από αυτούς για την αξιοποίησή τους. Ο πόρος σημαίνει την ικανότητα ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων να πραγματοποιήσει μια ενέργεια, για τη δημιουργία πλούτου (Brunet, 1993). Επομένως, για την πλήρη αξιοποίηση ενός πόρου θα πρέπει αυτός να είναι γνωστός, εκμεταλλεύσιμος, να υπάρχει κάποια ανάδειξη αυτού και να μπορεί να του δοθεί αξία χρήσης από τον άνθρωπο. Η αξία που θα προσκομισθεί στον πόρο είναι προϊόν του συντονισμού και της συνεργασίας των φορέων μέσω των οποίων θα προωθηθεί η καινοτομία και θα μπορέσουν οι δρώντες να ανταπεξέλθουν στην ανταγωνιστικότητα της αγοράς. Επίσης, πιο σύγχρονες έρευνες συνδέουν τους πόρους και την εδαφική ανάπτυξη με την ικανότητα διαφοροποίησης μιας περιοχής, και των προϊόντων της, προκειμένου να δημιουργηθούν αγκυρώσεις και αποδόσεις αξίας.

Όλες οι παραπάνω αναλύσεις συντέλεσαν ώστε οι ερευνητές να καταλήξουν στην ανάπτυξη της έννοιας των εδαφικών πόρων ως ένα κατασκευασμένο χαρακτηριστικό μιας ιδιότυπης εδαφικής περιοχής όμως σε μια προοπτική ανάπτυξης (Gumuchian και Pecqueur, 2007). Επιπλέον, έδωσαν και στον εδαφικό πόρο ορισμένα χαρακτηριστικά. Πιο συγκεκριμένα, τα χαρακτηριστικά της θέσης και της χωροθέτησης των εδαφικών πόρων τα οποία εξαρτώνται από την τοπική κληρονομιά, την ιστορία και τις άυλες ιδιαιτερότητες του εκάστοτε τόπου. Έπειτα, είναι τα χαρακτηριστικά που συνδέονται με την κατασκευασσιμότητα των πόρων και είναι αλληλένδετα με την ενεργοποίηση των τοπικών παραγόντων, τον συντονισμό, τη διακυβέρνηση και την αντιμετώπιση των συγκρούσεων. Επιπροσθέτως, εντάσσεται η έννοια του πόρου σε ένα σύστημα ανάπτυξης δηλαδή μέσω ενός σχεδίου εδαφικής ανάπτυξης δημιουργούνται συνέργειες και δεσμοί μεταξύ των τοπικών πόρων μιας περιοχής.

Εάν τώρα αναλύσει κανείς τους εδαφικούς πόρους από μια πτυχή που έχει ως βασικό γνώρισμα το γεγονός ότι, δεν είναι κάτι οικοδομημένο και γνωστό σε μια περιοχή (π.χ. κάποιο αναγνωρισμένο γεωργικό προϊόν ή κάποιο τουριστικό αξιοθέατο που υπάρχει χρόνια) ή ότι είναι ένας πόρος γνωστός όμως μη αξιοποιημένος ή ακόμα ότι είναι ένας πόρος που δεν έχει υποπέσει στην αντίληψη των δρώντων τότε εδώ χρειάζεται ένας πιο

αναλυτικός και στοχευμένος ορισμός. Έτσι, ο όρος «εδαφικό» εξηγεί πως ένας πόρος μιας περιοχής αναδύεται μέσω της σχέσης που έχει μια ζώνη παραγωγής με την εδαφική περιοχή της. Άρα, συμπεραίνουμε πως είναι ιδιότυπος ο πόρος που εξαρτάται από τα γνωρίσματα των δεσμών της ζώνης παραγωγής με την εδαφική περιοχή, αλλά και από την αναγνώριση και την αξιοποίησή του μέσω του τοπικού συστήματος.

Ο κύριος σκοπός της εδαφικής ανάπτυξης είναι η εύρεση, η ανάδειξη και η ενεργοποίηση πόρων που μέχρι στιγμής είναι ανέπαφοι και μπορούν να αξιοποιηθούν. Σε περιοχές οι οποίες χαρακτηρίζονται ως αναπτυξιακά αργοπορημένες, οι δρώντες προκειμένου να αποκτήσουν κάποια ανταγωνιστικότητα αρχικά στρέφονται στην αξιοποίηση κάποιων κοινότυπων πόρων. Η μετάβαση όμως από αυτούς τους κοινότυπους μέχρι την δημιουργία εδαφικών πόρων που θα έχει ως αποτέλεσμα την πλήρη αξιοποίησή τους και την οικονομική πρόσοδο έρχεται κυρίως από τις προθέσεις και τις δράσεις που θα αναλάβουν να φέρουν εις πέρας οι δρώντες. Αυτές οι δράσεις εντάσσονται στην φύση του πόρου, όλα τα υλικά και άυλα στοιχεία της περιοχής και της κληρονομιάς της. Στοιχεία που επιφέρουν ιδιοτυπία κάνουν τον πόρο διακριτό από αυτόν που κατέχει μια όμορη περιοχή και εκεί ακριβώς κρύβεται το πλεονέκτημα στην ανταγωνιστικότητα που προσφέρει αυτό το μοντέλο ανάπτυξης.

Για την ανάδειξη των πόρων σε μια περιοχή σημαντική είναι σε πρώτο στάδιο η καταγραφή των κοινότυπων πόρων από τους δρώντες (γεωργικοί, κτηνοτροφικοί, βιοτεχνικοί κλπ) και έπειτα των στοιχείων της κληρονομιάς που κατέχει η περιοχή τα οποία θα προσδώσουν την ζητούμενη ιδιοτυπία στα προϊόντα που θα παραχθούν. Για την ολοκλήρωση αυτής της διαδικασίας απαιτούνται μηχανισμοί (μέθοδοι, τεχνικές, φορείς) που ως σκοπό θα έχουν την ανάδειξη της ιδιοτυπίας και της ποιότητας αυτών των προϊόντων. Έτσι, θα δημιουργηθούν αποδόσεις αξίας οι οποίες στη συνέχεια θα μεταφραστούν ως έσοδα για τους τοπικούς δρώντες μέσω της διάθεσης των προϊόντων στην αγορά και την εκδήλωση ενδιαφέροντος του καταναλωτικού κοινού για αυτά. Τέλος, μέσω των εδαφικών πόρων και της εδαφικής ανάπτυξης δημιουργείται εδαφική πρόσοδος που σημαίνει πως κάθε προϊόν και υπηρεσία που παράγεται στην περιοχή κατέχει τις ιδιαιτερότητες της περιοχής και αποκτά επιπλέον αξία.

Πρέπει λοιπόν οι ενδιαφερόμενοι δρώντες να αντιληφθούν μια διαδικασία μέσω της οποίας θα αναγνωρίζουν και στη συνέχεια θα χρησιμοποιούν τους τοπικούς πόρους. Βάσει του έργου της Leila Kebir, ένας πόρος απορρέει από την σχέση που έχει το ίδιο το

αντικείμενο με το σύστημα παραγωγής στο οποίο δυνητικά θα ενταχθεί. “ Η σχέση συστήματος παραγωγής – αντικειμένου εγκαθιδρύεται όταν μια πρόθεση παραγωγής προβάλλεται επάνω στο αντικείμενο (γνώσεις, δεξιότητες, μεταλλεύματα, κτίριο κλπ). Αποτελώντας μια οντότητα το αντικείμενο γίνεται πόρος δηλαδή μια εισαγωγή που ενεργοποιείται στο πλαίσιο ενός συστήματος παραγωγής. Στο πλαίσιο αυτό ο πόρος είναι σχεσιακός, δεν υπήρχε πριν και αποτελεί ένα κατασκευάσμα τοποθετημένο στο χρόνο και στο χώρο” (Leila Kebir, 2006). Επομένως, όταν προβάλλεται μια παραγωγική ιδέα ή ένας στόχος αξιοποίησης επάνω σε ένα αντικείμενο (πόρο) σε συνδυασμό με ένα συγκεκριμένο σύστημα παραγωγής τότε έχουμε και την πρώτη φάση ανάδειξης και αναγνώρισης ενός πόρου άρα και κατ’ επέκταση αυτό συντελεί στην κατασκευή του ίδιου του πόρου. Σύμφωνα με αυτή τη διαδικασία κινητοποιούνται και άλλοι παράγοντες για την ολοκληρωμένη αξιοποίηση και αναγνώριση ενός πόρου. Αρχικά, δημιουργείται η ανάγκη για τεχνικές μέσω των οποίων θα «συνδεθούν» το ίδιο το αντικείμενο με το παραγωγικό σύστημα (ποιος θα είναι ο τρόπος και η μορφή εκμετάλλευσης). Έπειτα, γεννάται η ανάγκη για οργάνωση, συνεργασία και συντονισμό μεταξύ των δρώντων οι οποίοι θα είναι αυτοί που θα καθορίσουν και την σχέση του αντικειμένου με το παραγωγικό σύστημα (δίκτυα, φορείς). Τέλος, σχηματίζεται και η ΕΠ μέσα στην οποία είναι σημείο αναφοράς ο πόρος ως κάτι το οποίο εντάσσεται συγκεκριμένα στον χρόνο και χώρο.

1.5 ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ, ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Προκειμένου να κατανοηθεί πλήρως η διαδικασία οικοδόμησης μιας ΕΠ πρέπει να συμπεριληφθεί το στοιχείο της κληρονομιάς ως ένας σημαντικός άξονας που παρεμβάλλεται στην όλη διαδικασία. Ο ρόλος της κληρονομιάς προσδιορίζεται από ένα συλλογικό πνεύμα το οποίο είναι πιθανό να μην το κατέχουν όλοι οι ιδιώτες πόροι (π.χ. μια τοπική παραδοσιακή δεξιότητα στην κατασκευή ενός συγκεκριμένου προϊόντος). Η δημιουργία μιας ΕΠ βασίζεται σε υλικά (περιβάλλον, χώμα κλπ) και άυλα (ιστορία) στοιχεία. Επομένως, υπάρχει ισχυρή σύνδεση με την κληρονομιά καθώς και αυτή χαρακτηρίζεται από τον ίδιο διττό χαρακτήρα. Με αυτά τα δεδομένα ενθαρρύνεται σε μεγάλο βαθμό η διαδικασία οικοδόμησης και η διάρκεια μιας ΕΠ.

Σε μια ΕΠ, η κληρονομιά κατέχει πρωτεύοντα ρόλο στην κατασκευή ιδιότυπων εδαφικών πόρων διότι εισάγεται σε αυτή τη διαδικασία με σκοπό την αξιοποίησή της.

Σημαντικό είναι να τονιστεί πως η κληρονομιά η οποία αναφέρεται εδώ, στοχεύει στο μέλλον. Οι πόροι τις περισσότερες φορές χαρακτηρίζονται από μια διαχρονικότητα, επομένως σε έναν βαθμό προσδιορίζουν και αυτοί την κληρονομιά (πχ μακροχρόνια ύπαρξη βιοτεχνιών δερμάτων άρα και κληρονομιά στην παραγωγή γούνας). Η ένταξη όμως της μεταβλητής «κληρονομιά» στη συγκεκριμένη περίπτωση στοχεύει στον σχεδιασμό εδαφικών πόρων οι οποίοι θα καθορίσουν το μέλλον και τις εν δυνάμει παραγωγικές διαδικασίες μιας περιοχής (πχ η παράδοση στην επεξεργασία γούνας έχει συμβάλλει στο να μετατραπούν σε παραδοσιακά προϊόντα οι γούνες Καστοριάς). Μια ΕΠ κατέχει το πλεονέκτημα ότι μπορεί μέσω της ανάδειξης των δεσμών των υλικών και άυλων στοιχείων της κληρονομιάς, να μετατρέψει τους υπάρχοντες κοινότυπους πόρους σε ιδιότυπους. Η κατασκευή των ιδιότυπων πόρων, είναι μια μέθοδος η οποία γεννάται μέσω κοινωνικών διαδικασιών και εμπεριέχει το στοιχείο της κληρονομοποίησης. Η κληρονομοποίηση δημιουργεί ισχυρούς δεσμούς μεταξύ του πόρου και του χώρου στον οποίο βρίσκεται και στην κληρονομιά που έχει. Άρα ενισχύει την ιδιοτυποποίηση ενός πόρου και κατ' επέκταση δημιουργεί ιδιότυπες εδαφικές περιοχές.

1.5.1 Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΠΟΙΗΣΗ

Οι δύο πυλώνες, κληρονομιά και εδαφική περιοχή αποτελούν τις κύριες «πηγές» από τις οποίες οι δρώντες αναδεικνύουν τα υλικά (μορφολογικά γνωρίσματα μιας περιοχής, προϊόντα κ.α.) και τα άυλα (γνώση, ιστορία, κουλτούρα) στοιχεία προκειμένου να ιδιοτυποποιηθεί ένας πόρος. Βάσει της οικονομικής πτυχής της εδαφικής ανάπτυξης η μέθοδος της κληρονομοποίησης περιέχει ενεργοποιητικά στοιχεία και μέσω της ιδιοτυποποίησής τους μπορούν να αξιοποιηθούν από τους εκάστοτε δρώντες. Δηλαδή τα στοιχεία αυτά συμμετέχουν στην οικοδόμηση πόρων και η φύση τους δεν είναι εμπορεύσιμη. Βασική διαδικασία αποτελεί η επιδίωξη δημιουργίας μιας ταυτότητας πάνω σε προϊόντα, κτήρια, τοπία κ.α. και μιας εικόνας που να δένει αρμονικά το παρελθόν με το παρόν μέσω της σχέσης κληρονομιάς και πόρων. Η ανάδειξη της ταυτότητας και της σύνδεσης με τους πόρους θα επιφέρει την αναγνώριση και την διακριστότητά τους.

Η «τεχνική» της κληρονομοποίησης, εγκαθιδρύεται κατά τη διάρκεια μιας πρώτης χρονικής φάσης όπου κύριος σκοπός είναι η ανάδειξη και αναγνώριση. Ως εκ τούτου ονομάζεται περίοδος ανάδειξης. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, η οποία είναι

μέρος της διαδικασίας ενεργοποίησης του πόρου, ο πόρος αρχίζει να λαμβάνει μια κοινωνική αναγνώριση και να διαχωρίζεται από την κοινότυπη κατάσταση στην οποία βρισκόταν. Ταυτόχρονα με αυτή τη διαχώριση του πόρου, προσεγγίζεται και το στοιχείο της κληρονομιάς όπου αποτελεί εδαφικό πόρο και στοιχείο εδαφικής ανάπτυξης. Αυτό συμβαίνει αφενός διότι η κληρονομιά από μόνη της αποτελεί άξονα οικονομικής ανάπτυξης και αφετέρου διότι είναι το στοιχείο από το οποίο αντλείται η τοπική κοινωνικο-πολιτιστική δυναμική που σχετίζεται με την ιστορία μιας κοινότητας. Ο πόρος ως πηγή δημιουργίας πλούτου, αποδίδει στην κληρονομιά ένα νέο ρόλο, ο δυναμισμός του οποίου καθρεφτίζεται σε εμπορευματικά και μη φάσματα.

1.5.2 ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Α) Αρχικά συμβάλλει στο να ιδιοτυποποιηθεί μια εδαφική περιοχή. Μια ομάδα δρώντων ή μια τοπική κοινωνία για να φωτογραφίσει την περιοχή της και να δώσει μια πρώτη εικόνα θα αναζητήσει αυτά τα στοιχεία της κληρονομιάς που είναι κοινά γνωρίσματα από το σύνολό της. Όταν η κληρονομιά εντάσσεται και ενεργοποιείται ως μέρος της τοπικής οικονομίας, τότε καθρεπτίζεται στις σχέσεις της τοπικής κοινωνίας με τον χώρο και αποτελεί κομμάτι μιας νέας οικονομικής και παραγωγικής πραγματικότητας.

Β) Συνδέει του πόρους της κληρονομιάς με άλλους πόρους. Ο κύριος στόχος είναι η αναγνώριση κοινών αντικειμένων-πόρων που θα επιτρέψουν δράσεις ανάπτυξης από κοινού είτε στο εσωτερικό μιας εδαφικής περιοχής είτε μαζί με άλλες περιοχές. Έτσι, θα δημιουργούνται σύνολα αλληλένδετα μεταξύ τους που το καθένα θα προσλαμβάνει μια συμπληρωματική ιδιότητα σε σχέση με το άλλο.

Γ) Ενεργοποιεί και να δημιουργεί νέα δίκτυα δρώντων. Τα δίκτυα αυτά θα εκτελούν χρέη κατασκευαστών και ενεργοποιητών εδαφικών περιοχών, ενώ μέχρι στιγμής αποτελούν φορείς διαχείρισης και προφύλαξης της κληρονομιάς.

Μέσω αυτών των ιδιοτήτων της κληρονομιάς η εδαφική περιοχή εντάσσεται σε μια λογική δυναμικής που της επιτρέπει να ξεφύγει από τη σφαίρα του κλασσικού παραγωγικού προτύπου ανάπτυξης. Πλέον, μέσω της αποδεδειγμένης σύνδεσης των τελικών προϊόντων με την κληρονομιά ενός τόπου μπορεί να αποκτήσει μια πιο ανταγωνιστική θέση στην αγορά καθώς δίνει λύσεις σε πιο σύνθετα «θέλω» των καταναλωτών που διαχωρίζονται από την μονοφασματική σχέση παραγωγικότητας-

κόστους και ποσότητας. Η κληρονομιά και κατ' επέκταση ο ρόλος της ξεφεύγουν από τη λογική της εσωστρέφειας και στοχεύουν στην ανάδειξη ενός χαρακτήρα για την περιοχή βασισμένο στην εξωστρέφεια. Ένα προϊόν αποτελεί ταυτοχρόνως ένα κομμάτι της κληρονομιάς μιας περιοχής και ένα αντικείμενο το οποίο απευθύνεται στο καταναλωτικό κοινό και αναζητά μια θέση στον μηχανισμό της αγοράς. Το προϊόν αυτό μέσω της σχέσης που αναπτύσσει μεταξύ τόπου παραγωγής και καταναλωτικού κοινού, συμβάλλει στην οικοδόμηση μιας διαδικασίας εδαφοποίησης της ίδιας της εξωστρέφειας. Συνδεδετικό κρίκο για να «συναντηθούν» αυτοί οι δύο παράγοντες, που μέχρι στιγμής είχαν αποστασιοποιηθεί λόγω των εντατικών μοντέλων ανάπτυξης αποτελεί η σχέση του προϊόντος με τον τοπικό χαρακτήρα και την αυθεντικότητα άρα και με την κληρονομιά. Επομένως, μπορούμε να πούμε πως η κληρονομιά ενδυναμώνει σε σημαντικό βαθμό την εδαφική συνοχή μιας ΕΠ και συγχρόνως αποτελεί μια εναλλακτική επιλογή ανάπτυξης.

1.6 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΙΔΙΟΥΠΟΠΟΙΗΣΗΣ, ΑΠΟ ΤΟ ΚΟΙΝΟΤΥΠΟ ΣΤΟ ΙΔΙΟΥΠΟ

Η διαδικασία ιδιοτυποποίησης αφορά την απόδοση ιδιότυπων στοιχείων σε έναν κοινότυπο πόρο. Οι κοινότυποι πόροι και η ενεργοποίησή τους εξαρτώνται από την αποδοτικότητα που έχουν. Υπάρχουν σε μια περιοχή και αποτελούν πρώτη ύλη την οποία μπορούμε να συναντήσουμε και σε άλλες περιοχές και η τιμή τους καθορίζεται ξεκάθαρα από την αγορά βάσει του μηχανισμού προσφοράς και ζήτησης. Άρα, η απόδοση ανταγωνιστικότητας και κέρδους στους κοινότυπους πόρους εξαρτάται άμεσα από τη δυνατότητα που έχει ένας τόπος να τους παράγει μαζικά και να είναι ικανός να μειώσει το κόστος παραγωγής τους. Από την άλλη μεριά, οι ιδιότυποι πόροι δεν προϋπάρχουν. Είναι προϊόν μιας μακροχρόνιας ιστορίας που προκύπτει από συλλογική συσσώρευση γνώσεων, τεχνογνωσίας, τεχνοτροπίας και μάθησης. Αναδεικνύονται μέσω μιας διαδικασίας σύνδεσης των προαναφερόμενων στοιχείων με τους κοινότυπους πόρους μιας περιοχής σε όποια μορφή και αν αυτοί συναντώνται.

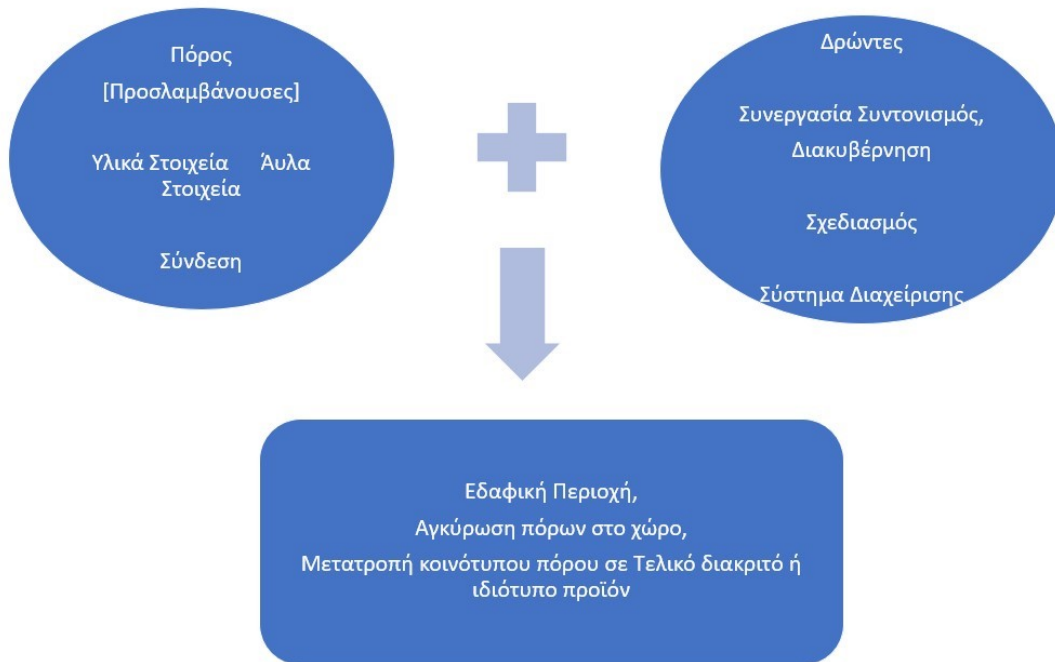
Επειδή οι ιδιότυποι πόροι αποτελούνται από άυλα στοιχεία μπορούμε να πούμε πως και η μορφή τους είναι εν μέρει άυλη επομένως δεν δύναται να μεταβιβαστούν. Η ύπαρξη της ιδιοτυπίας προέρχεται από συγκεκριμένα στοιχεία και γνώσεις ενός τόπου ή ενός συνόλου τα οποία είναι σχεδόν απίθανο να υπάρξουν αλλού ή να τα «δανειστεί» μια άλλη περιοχή (π.χ. επεξεργασία κρόκου Κοζάνης). Πάνω σε αυτά τα χαρακτηριστικά βασίζεται

και ο δυναμισμός τους. Με την χρήση του εδαφικού δυναμικού για την ανάδειξη πόρων προσκομίζεται σ' αυτούς μια ιδιοτυπία που είναι και η βάση για την επίτευξη μιας μορφής διακριτής ανταγωνιστικότητας.

Κατά τη διάρκεια της ιδιοτυποποίησης ενός πόρου βασικό ρόλο κατέχουν οι δεσμοί που έχει με τον χώρο. Οι συγκεκριμένοι δεσμοί καλλιεργούνται και προωθούνται με την προσκόμιση στους πόρους ιδιότυπων στοιχείων και ενεργοποιητών που αντλούνται από την ταυτότητα, την ιστορία, την συμπυκνωμένη εμπειρία, τη γνώση και την τεχνογνωσία ενός τόπου. Έτσι, επέρχεται η αγκύρωση ενός πόρου στον χώρο. Επίσης, ο χαρακτήρας της ιδιοτυπίας για να είναι λειτουργικός θα πρέπει να ανταποκρίνεται και να είναι συνεπής στις ανάγκες και στις προσμονές της κοινωνίας που στοχεύουν στην ένωση της παράδοσης και της ποιότητας, στη διαφύλαξη της βιοποικιλότητας και γενικότερα στην ύπαιθρο ως πλαίσιο ζωής.

Η οικοδόμηση του εδαφικού πόρου, σύμφωνα με τις νεότερες θεωρίες, βασίζεται στις σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ του ίδιου του πόρου και του καθεστώτος μέσα στο οποίο παράγεται. Επομένως, η ίδια η φιλοσοφία της κατασκευής εδαφικών πόρων παρεκκλίνει από την συνηθισμένη έννοια ενός πόρου δεδομένου και κοινότυπου που αποτελεί απλά μια ακόμα μονάδα σε ένα παραγωγικό σύστημα. Η ίδια η έννοια των εδαφικών πόρων στοχεύει στο να διερευνήσει την κατασκευή ιδιότυπων πόρων οι οποίοι παρουσιάζονται όταν μια ομάδα δρώντων θα αναγκαστεί να συμπράξει, βασιζόμενη σε μια στρατηγική, ώστε να επιλύσει ένα παραγωγικό πρόβλημα. Οι πόροι μετασηματίζονται σε ιδιότυπους από τη στιγμή που οι δρώντες θα κατορθώσουν να εξασφαλίσουν την χωρική τους αγκύρωση και αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας ταυτότητας η οποία δύσκολα μεταβιβάζεται και αναπαράγεται από άλλες περιοχές. Η αγκύρωση αποκτάται μέσω της σύνδεσης της κληρονομιάς στην διαδικασία ιδιοτυποποίησης των πόρων. Επίσης, σε αυτό το εγχείρημα συνεισφέρει σημαντικά η κληρονομιά αρχικά με την συμβολή της στην άυλη φύση των πόρων και έπειτα με την λειτουργικότητα που προσδίδουν οι αξίες της για την αγκύρωση ενός πόρου.

Σχήμα: 1.6.1 Διαδικασία Ιδιοτυποποίησης

Πηγή: Ϊδία επεξεργασία

1.7 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Μέσω της χρήσης μιας μεθοδολογίας μπορούμε να επιτύχουμε ορισμένους στόχους. Όσο πιο σύνθετοι και πολύπλοκοι είναι αυτοί οι στόχοι, λόγω των πολλών συνισταμένων από τις οποίες αυτοί εξαρτώνται, τόσο πιο απαραίτητη κρίνεται η εφαρμογή μιας μεθοδολογίας που θα καλύπτει και θα δίνει λύσεις σε όλες αυτές τις προσλαμβάνουσες. Όσον αφορά την εδαφική ανάπτυξη οι κύριοι στόχοι είναι: ο εντοπισμός και η αξιοποίηση πόρων καθώς και η κινητοποίηση, η σύμπραξη και ο συντονισμός μιας μερίδας δρώντων οι οποίοι μπορεί να προέρχονται από τον δημόσιο, τον κοινωνικό ή και τον ιδιωτικό τομέα. Ως εκ τούτου, με τον σχεδιασμό και την τήρηση μιας μεθοδολογίας, ολοκληρωμένης και αποδοτικής επιχειρησιακά, στόχος είναι αφενός η αγκύρωση του πόρου στην εδαφική περιοχή στην οποία θα αναδειχθεί και θα τον αξιοποιήσουν και αφετέρου η δημιουργία σχέσεων συνεργασίας και συντονισμού μεταξύ των δρώντων. Οι παραπάνω στόχοι κρίνονται απαραίτητοι προκειμένου να δημιουργηθεί μια εδαφική περιοχή και να είναι ικανή να συμβάλλει με οικονομικά κριτήρια. Άρα τα καινοτόμα χαρακτηριστικά αυτής της μεθοδολογίας απορρέουν από το γεγονός ότι κατά την εφαρμογή της πρέπει να συμβάλλουν και να συνεργαστούν ταυτόχρονα μια πληθώρα

από δρώντες και δράσεις σε μια χωρική ενότητα η οποία δεν είναι γνωστή αλλά διαμορφώνεται με τον καιρό και τις ανάγκες των δρώντων.

Η ολοκληρωμένη μεθοδολογία εδαφικής προσέγγισης (ΟΜΕΠ) αναλύει το άθροισμα των εργαλείων και των τεχνικών που χρειάζονται για την οικοδόμηση ενός πόρου και μιας εδαφικής περιοχής. Αυτή η μεθοδολογία αρχικά επικεντρώνεται στο πως θα γίνει μια ρεαλιστική αναπαράσταση και απεικόνιση του χώρου μέσα στον οποίο εντάσσονται οι πόροι και οι δρώντες. Έπειτα, μέσω της χρήσης ορισμένων εργαλείων στοχεύει στην ενεργοποίηση και στη συμβολή των δρώντων στο να διακρίνουν και να επισημαίνουν στοιχεία της περιοχής τους τα οποία είναι αλληλένδετα με τον εντοπισμό, την ανάδειξη και την αξιοποίηση των πόρων. Εάν μπορέσει να επιτευχθεί μια πιθανή σύνδεση των μεθόδων και των εργαλείων της διαδικασίας ΟΜΕΠ με μια εμπειρική-κοινωνική έρευνα σε μια εδαφική περιοχή, τότε όχι μόνο θα είναι εφικτή η ανάδειξη υλικών και άυλων στοιχείων του πόρου αλλά μπορεί να θέσει και βάσεις για ένα υψηλό επίπεδο ιδιοτυποποίησής του.

Η ΟΜΕΠ αποτελεί μια πολυποίκιλη διαδικασία η οποία στηρίζεται τόσο σε τεχνολογικές μεθόδους αλλά και σε διαδικασίες που απαιτούν τη βαθύτερη διάγνωση και κατανόηση της περιοχής.

1.7.1 ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Με την χρήση τεχνολογικών εργαλείων (π.χ. δορυφορικές απεικονίσεις, τρισδιάστατες φωτογραφίες κ.α.) διευκολύνεται η ενεργός συμμετοχή των δρώντων στις διαδικασίες διαβούλευσης και στη συλλογή πληροφοριών οι οποίες πλέον έχουν χωρική διάσταση και απεικόνιση. Έπειτα, επιτυγχάνεται η προβολή των συλλεγόμενων πληροφοριών με τρόπο που καθιστά εφικτή την μελέτη και την αξιολόγηση των υλικών πόρων, τη σύνδεσή τους με άυλα στοιχεία και σε τελική φάση την σύνθεση ολοκληρωμένων σχεδίων για την ανάδειξή τους. Μέσω της μεθοδολογίας που βασίζεται έντονα στα τεχνολογικά εργαλεία εμφανίζονται περισσότερες δυνατότητες στο να καταγραφούν χρήσεις και αξίες των συστατικών που μελετάμε, να τοποθετηθούν άρτια τα υλικά και άυλα στοιχεία τους και να επέλθει αγκύρωση με τον χώρο.

Έχοντας αυτές τις δυνατότητες καθίσταται πιο απλοποιημένη η διαδικασία της ανάδειξης πολλαπλών χρήσεων των πόρων. Επομένως είναι πιο εύκολη και η μετατροπή τους σε περισσότερα από ένα αγαθά και υπηρεσίες τα οποία αργότερα θα ενταχθούν στην ποιοτική αγορά ώστε να είναι προσβάσιμα στους καταναλωτές.

1.7.2 ΕΔΑΦΙΚΟ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΟ (ΕΔ)

Το Εδαφικό Διαγνωστικό (ΕΔ) επικεντρώνεται στην ανάπτυξη περιοχών ή χωρικών ενοτήτων μέσω της εστίασης στην ανάδειξη των τοπικών τους πόρων. Είναι μια πλήρης μεθοδολογική προσέγγιση που στοχεύει στον εντοπισμό, την αξιοποίηση και την ανάδειξη πόρων σε μια συγκεκριμένη περιοχή. Ταυτόχρονα όμως εισχωρεί στα ιδιαίτερα παραγωγικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά που ανήκουν στην ταυτότητα της περιοχής. Μέσω αυτών των ιδιαίτερων στοιχείων κάθε περιοχής επέρχεται σε μεγάλο βαθμό η ιδιοτυπία και η διακριτικότητα των πόρων. Έτσι, από αυτή τη σκοπιά η χρήση του ΕΔ μπορεί να παράξει αποτελέσματα σε δύο κλίμακες. Αρχικά σε περιφερειακή-δημοτική ή άλλου τοπικού φορέα κλίμακα όπου συμβάλλει στον εντοπισμό πόρων στο εσωτερικό μιας περιοχής οι οποίοι μπορούν να γίνουν στοιχεία ενός παραγωγικού συστήματος με σκοπό να καταλήξουν σε μια οικονομική διαδικασία ως προϊόντα. Έπειτα, μπορεί να συμβάλλει στο να δώσει κατεύθυνση σε μια ομάδα δρώντων προκειμένου να αναδείξουν και να αξιοποιήσουν έναν πόρο στη δικιά τους εδαφική περιοχή.

Η προσέγγιση του ΕΔ στις παραπάνω περιπτώσεις γίνεται με βάση δύο άξονες.

- Το παρελθόν, όπου λαμβάνονται υπόψιν διαχρονικά στοιχεία όπως η απασχόληση του πληθυσμού της περιοχής, οι γνωστές δεξιότητες, η συλλογική γνώση, η παράδοση, η κατάσταση των πόρων της περιοχής και η αξία τους, οι δεσμοί και οι αγκυρώσεις που υπάρχουν στην περιοχή όσον αφορά την οικονομία του τόπου, οι υπάρχουσες υποδομές και η λειτουργικότητά τους, η κατάσταση και η ανταπόκριση της τοπικής αυτοδιοίκησης σε υπαρκτά προβλήματα (από τους παραγωγούς, μέχρι τους διοικητικούς φορείς). Παίρνοντας ως άξονα το παρελθόν το ΕΔ μελετά και αποτυπώνει κυρίως τον υπαρκτό βαθμό της εδαφικής και κοινωνικής συνοχής του τόπου.
- Το μέλλον, όπου εδώ βασικός στόχος είναι να γίνει μια έρευνα και αξιολόγηση βασισμένη στους διαθέσιμους πόρους της περιοχής (στην συγκεκριμένη περίπτωση αναφερόμαστε σε όλες τις μορφές που μπορεί να έχει κάποιος πόρος π.χ. εν ενεργεία, κρυφός, εν δυνάμει, κοινότυπος και ιδιότυπος) προκειμένου να αντλήσουμε συμπεράσματα αρχικά για το πόσο ενδιαφέρεται η τοπική κοινωνία για αυτούς, εάν οι ίδιοι οι καταναλωτές έχουν εκφράσει το ενδιαφέρον τους είτε για τους πόρους αυτούς είτε για δυνητικά προϊόντα αυτών και εάν αυτοί οι πόροι μπορούν να αποτελέσουν βάση για πολιτικές ανάπτυξης και αξιοποίησης. Μέσω

αυτής της προσέγγισης είναι εφικτή μια μορφή αξιολόγησης της κληρονομιά ενός τόπου.

Το μοντέλο του εδαφικού διαγνωστικού διαφέρει με τις μέχρι τώρα γνωστές αναλύσεις που έχουν ως κύριο άξονα αναφοράς την υφιστάμενη κατάσταση μιας περιοχής. Αυτό συμβαίνει διότι από τη φύση του αυτό το μοντέλο και οι προσλαμβάνουσές του έχουν να κάνουν σε μικρότερο βαθμό με αναλύσεις που γίνονται από εξωγενείς τεχνοκράτες και κεντρικές διοικητικές υπηρεσίες όπως συνέβαινε στο παρελθόν. Αποτελούν όμως ένα είδος οδηγού για την αξιολόγηση των πόρων της περιοχής από τους τοπικούς δρώντες με σκοπό την αξιοποίησή τους από τους ίδιους. Ένας άλλος τομέας στον οποίο διαφέρει το ΕΔ με την κλασική διάγνωση της υφιστάμενης κατάστασης είναι το γεγονός ότι στοχεύει στην ταυτοποίηση και στην εύρεση των φορέων και δρώντων που συνδέονται με τους πόρους (σχέσεις ιδιοκτησίας, χρήσης και ενεργοποίησης) ώστε να καταλήξει μέσω αυτού σε ένα στρατηγικό σχέδιο για την ανάδειξη και αξιοποίησή τους.

Το ΕΔ επικεντρώνεται στην κινητοποίηση και συμμετοχή των δρώντων αλλά και στην εύρεση αυτών των υλικών και άυλων στοιχείων που δημιουργούν τους πόρους. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της χρήσης διαφορετικών πηγών (προφορικές, γραπτές), μέσω διαδικασιών που απαιτούν την συμμετοχή των δρώντων καθώς και μέσω της χρήσης νέων τεχνολογιών και εργαλείων. Λαμβάνει υπόψιν σε μεγάλο βαθμό γραπτά έργα και στοιχεία για την τοπική περιοχή τα οποία αναφέρονται στην ιστορία, τα κοινωνικοπολιτικά πλαίσια και τις τοπικές δραστηριότητες-απασχόληση. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο διοργανώνονται συναντήσεις και διαβουλεύσεις μεταξύ τοπικών επιχειρηματιών, φορέων και ανθρώπων με έντονη κοινωνικοπολιτική δραστηριότητα. Η ενεργή συμμετοχή των τοπικών φορέων, της τοπικής αυτοδιοίκησης και των ανθρώπων που είναι οικονομικά ενεργοί σε έναν τόπο αποτελεί ακόμα πιο επιτακτική ανάγκη ώστε να επεξεργαστεί και να παραχθεί ένα στρατηγικό σχέδιο εδαφικής ανάπτυξης που θα έχει ως κύριο πυλώνα την αξιοποίηση των πόρων της περιοχής. Βάσει αυτού του σχεδιασμού ορίζονται και οι σχέσεις, οι ευθύνες και οι διαβουλεύσεις τόσο του τοπικού πληθυσμού όσο και των ενδιαφερόμενων φορέων.

Η καινοτομία που εισάγεται με αυτή τη μέθοδο έχει να κάνει με το γεγονός ότι βασίζεται στις δυνατότητες και στις ευκαιρίες που υπάρχουν για την περιοχή και την κοινωνία από το μέλλον. Δηλαδή, αντλώντας στοιχεία από την κατάσταση που επικρατεί

στις αγορές του εξωτερικού, οι οποίες καθορίζονται από τις καταναλωτικές ανάγκες και από την δύναμη των αγορών, επικεντρώνεται στο να συλλέξει δεδομένα και να βρει απαντήσεις μέσω των πόρων της περιοχής ώστε να ανταποκριθεί στις νέες καταναλωτικές προσμονές και αντιλήψεις. Από αυτή τη σκοπιά, η κλασική προσέγγιση του παρελθόντος που έκανε λόγο για μετρήσεις των διαχρονικών αλλαγών στους διάφορους συντελεστές δεν έχει τόσο μεγάλη σημασία (εξαίρεση αποτελούν στοιχεία που φανερώνουν τις σχέσεις της τοπικής κοινωνίας με τις παραγωγικές δραστηριότητες, αλλαγές στο φυσικό περιβάλλον κ.α.).

Επίκεντρο της όλης διαδικασίας που προσφέρει η εφαρμογή του εδαφικού διαγνωστικού είναι η στοχευμένη διαδικασία οικοδόμησης ενός πόρου (εντοπισμός, ανάδειξη, αξιοποίηση). Ένας ιδιότυπος εδαφικός πόρος δεν θα πρέπει να εξισώνεται μόνο με τελικά προϊόντα ή υπηρεσίες. Ο πόρος μπορεί να αντιστοιχεί σε μια μορφή πλούτου μιας περιοχής (υλικό, άυλο), να αποτελεί παρακαταθήκη για το μέλλον ενσαρκώνοντας την πολιτιστική κληρονομιά ή και να παρεμβάλλεται στις παραγωγικές δραστηριότητες και το κοινωνικό κεφάλαιο μιας περιοχής. Η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου (από την πλευρά των πόρων ή/και της κοινωνικής δομής και δικτύωσης) επιτρέπει να εισαγάγει τις αξίες του συλλογικού (Bevort και Lallement, 2006). Η μορφή στην οποία συναντώνται οι πόροι μπορεί να διαφέρει, για παράδειγμα μπορεί να είναι σε μια λανθάνουσα κατάσταση όπου δεν έχουν γίνει οι κατάλληλες παρεμβάσεις και ενέργειες ώστε να αξιοποιηθεί ή να μην έχουν βρεθεί ακόμα οι αρμόζουσες τεχνικές. Ένα ακόμα παράδειγμα αποτελεί το να είναι ένας πόρος κρυφός δηλαδή η αξία του δεν είναι ακόμα αντιλήψιμη και αναγνωρισμένη όπως για παράδειγμα το επιστημονικό και επαγγελματικό δυναμικό των αποδήμων μιας περιοχής.

1.7.3 ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ

Μια βασική συνιστώσα του ΕΔ είναι ότι εστιάζει σε διαβουλεύσεις με ανθρώπους που κατέχουν σημαντικό ρόλο σε μια περιοχή αλλά και διαβουλεύσεις πιο διευρυμένες στον τοπικό πληθυσμό προκειμένου να συλλεχθούν στοιχεία και πληροφορίες σχετικά με τους πόρους που υπάρχουν στην περιοχή. Έπειτα, αναλύεται η κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι πόροι (κρυφή, λανθάνουσα, κοινότυπη), και ανάλογα με αυτή θα πρέπει να αποφασισθούν τα βήματα μετατροπής τους σε ιδιότυπους. Αυτή η προσπάθεια ιδιοτυποποίησης είναι αλληλένδετη με τις διαβουλεύσεις καθώς μέσω αυτών θα αποκτηθούν συγκεντρωμένες πληροφορίες που θα λειτουργήσουν σαν στοιχεία, και μόνο τότε θα είναι εφικτή η αξιολόγηση της δυνατότητας ενός πόρου να γίνει ιδιότυπος.

Βαρυσήμαντο ρόλο σε αυτό το στάδιο έχουν ο εντοπισμός και η ανάδειξη των άυλων στοιχείων καθώς αυτά μπορούν να συμβάλλουν στο να κάνουν τον πόρο διακριτό, μη μεταφέρσιμο και μη αντιγράψιμο ακόμα και αν ο ίδιος ο πόρος υπάρχει και σε άλλες περιοχές.

Έχει αναλυθεί προηγουμένως πως ένας εδαφικός πόρος αποτελείται από υλικά (μνημεία, υποδομές κ.α.) και άυλα στοιχεία (γνώση, εμπειρία, τεχνικές, εξειδίκευση). Σε αυτή τη φάση πρέπει μέσω αυτών των συστατικών να εντοπιστούν και να γίνουν κατανοητές οι σχέσεις που έχουν οι ίδιοι οι πόροι με το σύστημα στο οποίο παράγονται π.χ. η παραγωγή κρόκου Κοζάνης και οι δομές στις οποίες παράγεται ως προϊόν. Στην περίπτωση των υλικών συστατικών είναι πιο εύκολη η διαδικασία καθώς είναι ορατά, πολλές φορές χειροπιαστά και κατά την παραγωγή τους συνδέονται με τον χώρο και την ίδια τη φύση της περιοχής. Στην περίπτωση των άυλων στοιχείων αναφερόμαστε στις ιδιαίτερες τεχνικές και στην κληρονομημένη γνώση. Αυτές οι μορφές συστατικών έχουν κοινό γνώρισμα ότι από το παρελθόν μέχρι σήμερα εντάσσονται και αποτελούν μέρος ενός παραγωγικού συστήματος είτε έμμεσα είτε άμεσα. Επομένως, ο πρώτος στόχος είναι η σύνδεσή τους με αυτό το παραγωγικό σύστημα.

Οι ιδιότυποι πόροι από τη φύση τους έχουν μια εικονική διάσταση και δεν είναι μεταφερόμενοι. Η δημιουργία τους αποτελεί ένα συνονθύλευμα διαδραστικών διαδικασιών που γίνονται κυρίως από τους τοπικούς δρώντες και έτσι παρουσιάζονται με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο συγκροτούνται τοπικά. Αποτελούν καινοτόμες αλληλουχίες που προκύπτουν μέσα από γνωσιακές διαδικασίες οι οποίες συντελούνται από δρώντες με διαφορετικές ικανότητες και προσλαμβάνουσες και έχουν ως αποτέλεσμα την παραγωγή νέας γνώσης. Κατά συνέπεια, οι ιδιότυποι πόροι οφείλουν την διακριτότητα και την ιδιαιτερότητά τους στο γεγονός ότι οι δρώντες μέσω μιας συλλογικής διαδικασίας συνδυάζουν γνώσεις και προσωπική πείρα ώστε να παράξουν νέες γνώσεις για την συγκρότηση νέων πόρων.

Σε πρώτη φάση, αναλύεται η σχέση που κατέχει ο πόρος με το εκάστοτε παραγωγικό σύστημα στο οποίο εντάσσεται και αυτό είναι ιδιαίτερος σημαντικό όταν ο ίδιος ο πόρος αφορά κάποιο τρόφιμο ή υπηρεσία. Είναι μια ευρεία ανάλυση που απευθύνεται σε ολόκληρη την πορεία που ακολουθεί ένας πόρος δηλαδή από την παραγωγή πρώτης ύλης μέχρι και την μεταποίηση, τα μέσα προβολής και προώθησής του στην αγορά κλπ. Προκειμένου να θεωρηθεί μια τέτοια διεργασία ολοκληρωμένη και να

είναι κατανοητή η αξιοποίηση ενός πόρου σε ρεαλιστικά πλαίσια και σε χρόνο Ενεστώτα θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν και η αξιακή αλυσίδα⁶. Σε δεύτερη φάση αναλύεται από ένα γενικό πρίσμα η θέση και οι συσχετίσεις που έχει ένας πόρος και σε πιο ειδική κλίμακα οι σχέσεις που έχουν τα υλικά του στοιχεία με κοινά-δημόσια αγαθά και με πολιτικές που εξειδικεύουν το καθεστώς στο οποίο αυτός ανήκει. Στην περίπτωση των κοινών και δημόσιων αγαθών αναφερόμαστε στη σχέση που μπορεί να έχει ένας πόρος και τα υλικά συστατικά του π.χ. με έναν χώρο στον οποίο εδώ και καιρό υπάρχουν και άλλες παραγωγικές δραστηριότητες. Μας ενδιαφέρει να αντλήσουμε συμπεράσματα για το εάν ο πόρος λειτουργεί συμπληρωματικά με αυτές τις δραστηριότητες, εάν δημιουργούνται πιθανές συγκρούσεις ή ακόμα και εάν μπορεί να υπάρξει συνεργασία και συσχέτιση του πόρου και των υλικών συστατικών του με τις υπάρχουσες οικονομικές ενέργειες. Στην περίπτωση των πολιτικών και των εργαλείων που εξειδικεύουν το εκάστοτε χωρικό πλαίσιο στοχεύουμε σε μια ανάλυση η οποία θα μας δείξει εάν η δυνητική οικονομική δραστηριότητα που θέλουμε να εφαρμόσουμε βάσει των δυνατοτήτων του πόρου και των υλικών του συστατικών εναρμονίζεται με τα εργαλεία του χωρικού σχεδιασμού (π.χ. ΓΠΣ, ΕΧΣ, ΠΧΠ, μελέτες Natura 2000). Σε αυτή την περίπτωση προαπαιτούμενη είναι η γνώση για το θεσμικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται ο πόρος από την σκοπιά των υπηρεσιών, των φορέων κλπ. οι οποίοι σχετίζονται με την εύρεση, την ανάδειξη και την ενεργοποίησή του. Το τρίτο και τελευταίο βήμα στοχεύει στην ανάδειξη της σχέσης που έχει κάθε συστατικό με τον χώρο από τον οποίο περιβάλλεται είτε αυτό είναι η θέση του στο φυσικό περιβάλλον είτε το πώς χρησιμοποιείται σήμερα από τις τοπικές κοινωνίες.

Κυρίαρχο γνώρισμα των άυλων συστατικών ενός πόρου είναι οι αξίες που διέπονται από μια συλλογική κλίμακα. Αυτές είναι αναγνωρισμένες από το καταναλωτικό κοινό και κατ' επέκταση είναι ένα κομμάτι των προσμονών του. Ενδυναμώνονται από το πέρας του χρόνου, από τη συμβολή τους στην κοινωνική αλληλουχία και εδαφική συνοχή και από την ενίσχυση της αειφορίας. Σε αυτή την κατηγορία επίκεντρο αποτελεί η μελέτη και η περισυλλογή δεδομένων για τα άυλα συστατικά του πόρου (παράδοση στην παραγωγή ενός προϊόντος, πολιτιστικό απόθεμα κλπ.) που συνεπάγονται με τις αξίες της κληρονομιάς, της φήμης και της ιστορικότητας. Η ουσία που υπάρχει στη φύση των άυλων συστατικών θα πρέπει να συνδέει τον πόρο

---

⁶ Περιγράφει και περιλαμβάνει όλες τις επιμέρους ενέργειες που είναι απαραίτητο να έλθουν εις πέρας προκειμένου να γίνει η σύλληψη ενός προϊόντος μέχρι να καταλήξει στον μηχανισμό της αγοράς, στην προώθησή του και στο καλάθι των καταναλωτών (Kaplinsky, Raphael και Morris, Mike 2001).

μαζί με τα στοιχεία του και να φανερώνει δεσμούς με τον χώρο στον οποίο ο πόρος επρόκειτο να αξιοποιηθεί.

Τέλος, επιχειρείται η σύνδεση μεταξύ των υλικών και άυλων στοιχείων τόσο στο μέγεθος των κατηγοριών του κάθε υλικού συστατικού (π.χ. μουσεία), όσο και στο κάθε υλικό συστατικό ως μια ξεχωριστή περίπτωση (ένα συγκεκριμένο μουσείο). Η συσχέτιση των υλικών και άυλων παραγόντων μας διευκολύνει να θέσουμε τα θεμέλια πάνω στα οποία θα αναδειχθεί η ιδιοτυπία και η μοναδικότητα τόσο των στοιχείων όσο και του πόρου στο σύνολό του.

1.8 ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ, ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ, ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

1.8.1 ΒΑΣΙΚΗ ΕΝΝΟΙΑ

Η βασική έννοια της διακυβέρνησης ισοδυναμεί με νέους τρόπους κυβερνητικής λειτουργίας (στα πλαίσια της διαχείρισης και ελέγχου) που λειτουργούν όχι μόνο μέσω των μηχανισμών του κυρίαρχου κράτους, αλλά επίσης και μέσω ενός αριθμού διασυνδεδεμένων θεσμικών οργανισμών, υπηρεσιών, συμπράξεων⁷ και πρωτοβουλιών όπου τα όρια ανάμεσα σε δημόσιο, ιδιωτικό και εθελοντικό τομέα είναι ασαφή. Τα κοινωνικά υποκείμενα και οι οργανισμοί που εμπλέκονται στη διακυβέρνηση επιδεικνύουν διαφορετικούς βαθμούς σταθερότητας και διάρκειας, λαμβάνουν διαφορετικές μορφές και λειτουργούν σε διαφορετικές κλίμακες που είναι πάνω ή κάτω από, ή και ταυτίζονται με το κράτος έθνος (Woods M., 2005).

Ένα κεντρικό χαρακτηριστικό της διακυβέρνησης είναι η στόχευσή της στο να εμπλακούν οι τοπικές κοινότητες σε ένα αναπτυξιακό σχέδιο. Η άμεση εμπλοκή των κοινοτήτων θεωρείται πως ενδυναμώνει τον τοπικό πληθυσμό και μεταφέρει αρμοδιότητες από το κράτος προς τους πολίτες. Αυτό συμβαίνει μέσω της ένταξης των ομάδων των κοινοτήτων σε οργανώσεις με εταιρικό προφίλ (π.χ. έμπρακτη συμμετοχή πολιτιστικών συλλόγων) και μέσω της αξιολόγησης ερευνών, μελετών και συγκεντρώσεων δημόσιου χαρακτήρα που στοχεύουν στην δια ζώσης επικοινωνία με τους ντόπιους. Εάν πάρουμε τις αγροτικές κοινότητες ως παράδειγμα που εκεί

---

⁷ Αποτελούν «εταιρικούς οργανισμούς», οι οποίοι είναι ένας επίσημος ή ημι-επίσημος φορέας που αποτελείται από δύο ή περισσότερους εταίρους, αλλά με μια σαφή οικονομική και διοικητική δομή και μια ταυτότητα που είναι διακριτή σε σχέση με αυτή των συνεργαζόμενων εταιριών, και ο οποίος δημιουργείται για να συνδυάσει τους πόρους της σύμπραξης προς επίτευξη μιας ικανότητας για δράση σε σχέση με συγκεκριμένους στόχους (Edwards, B., Goodwin, M., Pemberton, S. and Woods, M., 2000).

εφαρμόστηκε πρώτη φορά το μοντέλο της προώθησης της κοινοτικής συμμετοχής ως κεντρικό χαρακτηριστικό διακυβέρνησης θα δούμε πως από την δεκαετία του 1990 και μετά η άμεση εμπλοκή των τοπικών κοινοτήτων θεωρήθηκε κεντρική συνιστώσα της αγροτικής πολιτικής σε κείμενα και εκδηλώσεις που αποτέλεσαν ορόσημα όπως η Βρετανική Αγροτική Λευκή Βίβλος του 1995-1996 (Edwards B. 1998), και το συνέδριο για το Θετικό Αγροτικό Μέλλον στην Κουίνσλαντ της Αυστραλίας το 1998 (Herbert – Cheshire 2000). Θα μπορούσαμε να πούμε πως η ενεργός συμμετοχή των μελών μιας κοινότητας κάνει επιτυχημένη την εμπλοκή της ίδιας της κοινότητας. Έτσι, η προώθηση της εμπλοκής της κοινότητας είναι στενά συνδεδεμένη με την προώθηση της ενεργούς συμμετοχής του πολίτη δηλαδή τα άτομα έχουν τόσο το δικαίωμα αναζήτησης δικών τους λύσεων απέναντι σε προβλήματα όσο και την ευθύνη της ενεργούς συμμετοχής για την αναζήτηση αυτών των λύσεων (Parker G. 2002).

1.8.2 ΠΡΩΤΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Η έννοια της «διακυβέρνησης» χρησιμοποιήθηκε αρχικά από μελετητές του αστικού χώρου τη δεκαετία του 1980. Παρατηρήθηκε ότι η εξουσία της αιρετής τοπικής αυτοδιοίκησης υποχωρεί έναντι της αυξανόμενης εμπλοκής του ιδιωτικού τομέα στη διαμόρφωση και εφαρμογή της αστικής πολιτικής, καθώς και της εγκαθίδρυσης μη αιρετών αρχών με αρμοδιότητες σε τομείς όπως η οικονομική ανάπτυξη (Stoker, 2000).

Φαίνεται πως αυτές οι ανάμεικτες ιεραρχίες που όλο και περισσότερο κυβερνούν τις αγροτικές περιοχές με ένα πολύπλοκο δίκτυο αλληλεξάρτησης είναι πλέον οι μηχανισμοί που προτιμώνται για τη διαμόρφωση πολιτικών και για την παροχή υπηρεσιών σε κάθε επίπεδο από το τοπικό μέχρι το ευρωπαϊκό. Επίσης και κάθε βαθμίδα κείμενα πολιτικών δίνουν έμφαση στο ρόλο των συμπράξεων και των δικτύων που είναι πέρα από τις τυπικές δομές της κυβέρνησης (Goodwin, 1998, σ.6).

Παρουσιάζονται 5 θέσεις σχετικά με τη διακυβέρνηση

- Αναφέρεται σε ένα σύνθετο σύνολο θεσμών και κοινωνικών υποκειμένων που προέρχονται από την, κυβέρνηση αλλά και πέρα από αυτή
- Αναγνωρίζει την ασάφεια των ορίων και των αρμοδιοτήτων στην αντιμετώπιση κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων
- Αναγνωρίζει την εξάρτηση δύναμης η οποία περιέχεται στη σχέση ανάμεσα σε θεσμικές οργανώσεις που εμπλέκονται σε συλλογική δράση

- Έχει να κάνει με αυτόνομα αυτοδιοικούμενα δίκτυα κοινωνικών υποκειμένων
- Αναγνωρίζει την ικανότητα να γίνονται πράγματα που δεν ανήκουν στην αρμοδιότητα της κυβέρνησης. Θεωρεί πως η κυβέρνηση είναι σε θέση να χρησιμοποιεί νέα εργαλεία για να ασκεί καθοδήγηση.

(Goodwin, 1998)

1.8.3 ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΔΑΦΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Στην περίπτωση της εδαφικής ανάπτυξης το ζήτημα της διακυβέρνησης και της δραστηριοποίησης των πολιτών με σκοπό μια ενδογενής ανάπτυξη⁸ από τα κάτω έχει ως βασικό στόχο την κινητοποίηση ορισμένων ατόμων ώστε να αποκτήσουν ηγετικό ρόλο στην κοινότητα και στις διαδικασίες εύρεσης λύσεων για τα παραγωγικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Εάν είναι επιτυχής η κινητοποίησή τους τότε αναφερόμαστε πλέον σε ώριμους δρώντες που μετατρέπονται σε ενεργοποιητές, στοχεύουν στην αγκύρωση των πόρων (με την οικονομική έννοια) και στην οικοδόμηση εδαφικών περιοχών από τις οποίες τα τελικά παραγόμενα προϊόντα θα παράγουν υπεραξίες τις οποίες οι ίδιοι οι δρώντες θα καρπώνονται.

Ιστορικά, η ανάγκη αξιοποίησης των κοινών αγαθών από τις κοινωνίες δημιούργησε αξιολογικά συστήματα διαχείρισης και διακυβέρνησης με έντονη συμμετοχή των οργανωμένων κοινοτήτων (Le Coz, 1990). Στις περιοχές που αφουγκράζονται το μοντέλο της εδαφικής ανάπτυξης είναι εμφανείς αρκετές αλλαγές στις δραστηριότητες που συναντάμε στο εσωτερικό τους. Εμφανίζεται ένα πολυλειτουργικό οικονομικό φάσμα κατά την σύνδεση των προϊόντων με τον πόρο που έχει ως αποτέλεσμα την ενεργοποίηση πολλαπλών δρώντων. Πλέον γεννάται η ανάγκη για συνεργασία μεταξύ των δρώντων η οποία θα προέλθει μέσω του συντονισμού και ενός σχεδίου εδαφικής ανάπτυξης το οποίο θα εφαρμοστεί στο υπάρχον σύστημα παραγωγής. Επομένως με αυτή τη θεσμοθετημένη διαδικασία θα υπάρξει η απαιτούμενη σύνδεση των ιδιωτικών φορέων με το δημόσιο και κοινωνικό τομέα. Αυτή η σύνθεση έχει ως αποτέλεσμα και την έναρξη της τοπικής διακυβέρνησης η οποία άμεσα δηλώνει πως υπάρχει ο εδαφικός χαρακτήρας στην αναπτυξιακή διαδικασία που συντελείτε.

⁸ Η έμφαση δε δίνεται πλέον στην προσέλκυση επενδύσεων απ' έξω, αλλά αντίθετα στην επαύξηση και εκμετάλλευση των τοπικών ενδογενών πόρων (Ray, 1997).

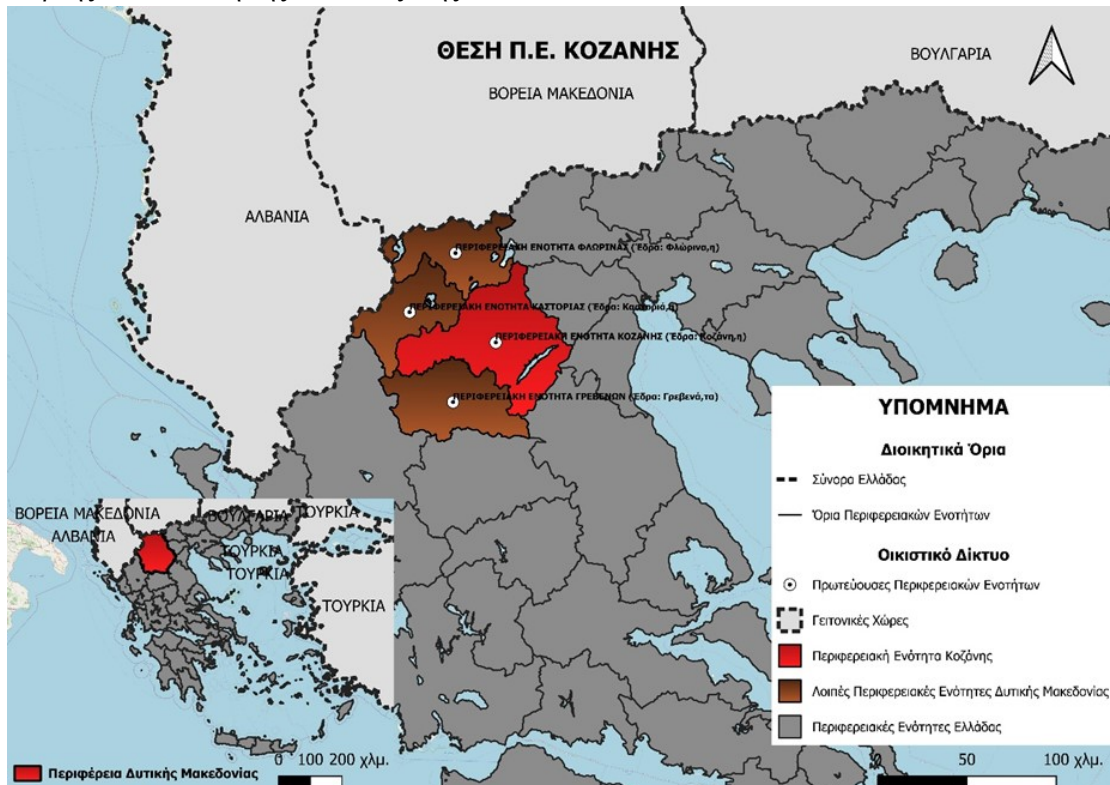
Κεφάλαιο 2

ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ

2.1 ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Η Περιφερειακή Ενότητα Κοζάνης συνιστά τη μεγαλύτερη Π.Ε. στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας στην οποία ανήκουν επίσης οι Περιφερειακές Ενότητες Γρεβενών, Καστοριάς και Φλώρινας. Η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας συνορεύει με τις Περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Ηπείρου, ενώ η Π.Ε. Κοζάνης συνορεύει αντίστοιχα με τις Π.Ε. Γρεβενών, Καστοριάς, Φλώρινας, Πέλλας, Ημαθίας, Πιερίας και Λάρισας. Η συνολική έκτασή της είναι 3.517 km², με πληθυσμό 150.196 (σύμφωνα με την απογραφή του 2011) ενώ η πληθυσμιακή της πυκνότητα είναι 47,59 κάτοικοι/km². Η πόλη της Κοζάνης, πρωτεύουσα της Π.Ε., απέχει 126 χλμ. από την Θεσσαλονίκη και 471 χλμ. από την Αθήνα.

Χάρτης 2.1.1: Θέση της Π.Ε. Κοζάνης

Πηγή: Ιδία επεξεργασία.

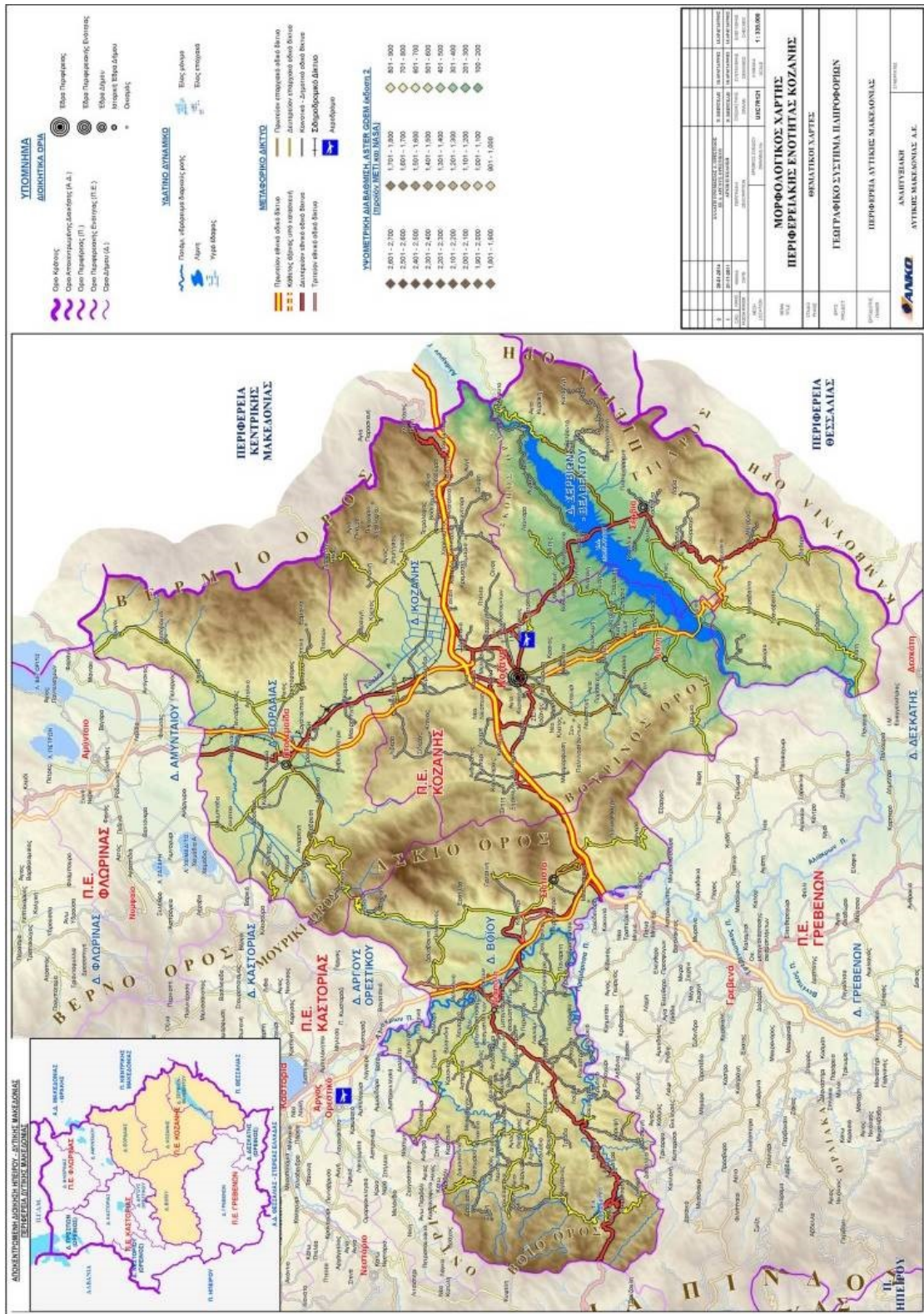
Το ανάγλυφο καθώς και η μορφολογία του εδάφους περιγράφονται από αρκετή ποικιλομορφία. Οι ορεινοί όγκοι της Π.Ε. συντελούν ώστε το μεγαλύτερο μέρος να καλύπτεται από ημιορεινές και ορεινές εκτάσεις, ενώ ενδιάμεσα υπάρχουν μικρές εναλλαγές με οροπέδια και λοφώδη τοπία. Η κατανομή των εδαφών της Π.Ε. είναι 74% ορεινές και ημιορεινές ενώ το υπόλοιπο 26% αντιστοιχεί σε πεδινές εκτάσεις, δημιουργώντας ελάχιστες επίπεδες εκτάσεις που μπορούν να ενταχθούν σε καθεστώς γης υψηλής παραγωγικότητας. Το κλίμα είναι ηπειρωτικό και χαρακτηρίζεται από χαμηλές θερμοκρασίες κατά τους χειμερινούς μήνες ενώ τους καλοκαιρινούς μήνες είναι δροσερό και ήπιο. Οι χιονοπτώσεις και οι θερμοκρασίες υπό του μηδενός είναι συχνά φαινόμενα και περιορίζουν το εύρος των γεωργικών δραστηριοτήτων.

Οι ορεινοί όγκοι της Π.Ε. Κοζάνης είναι:

- Βέρμιο (ή Τζαναξή, 2.056 μ.). Στο Νομό βρίσκονται οι κορυφές Μπουρίκα (1.613 μ.), Ζιγάνα (1.620 μ.), Φλάμπουρο (1.512 μ.) και το Αγκάθι (1.650 μ.).
- Ασκιο (ή Σινιάτσικο, 2.111 μ.). Εκτείνεται από τα βόρεια προς τα νότια του Νομού, αποτελεί προέκταση της οροσειράς του Βέρνου (Βίτσι) και θεωρείται από τα ωραιότερα βουνά της Δ. Μακεδονίας.
- Πιέρια (ή Φλάμπουρο, 2.198 μ.). Αποτελούν για ένα διάστημα την οροθετική γραμμή του Νομού με το Νομό Πιερίας.
- Τέλος, τα βουνά Καμβούνια τα οποία αποτελούν τα σύνορα του Νομού με το Νομό Λαρίσης. Η Β. Πίνδος και το Βόιο (ή Παλιοκρίμινι, 1.802 μ.).

Την Π.Ε. διασχίζει ο ποταμός Αλιάκμονας. Έχει μήκος 285 χλμ. Πηγάζει από το Βόιο και τη λίμνη της Καστοριάς και εκβάλλει στο Θερμαϊκό κόλπο. Κυριότεροι παραπόταμοί του είναι ο Ντραμπουτιώτικος, ο Γρεβενιώτικος, και ο Βενέτικος. Αξιόλογες πεδιάδες δεν υφίστανται, ενώ στο εσωτερικό της Π.Ε. συναντάμε την τεχνητή λίμνη Πολυφύτου και ένα μικρό τμήμα της λίμνης Βεγορίτιδας. Οι σημαντικότερες πόλεις στην Π.Ε. Κοζάνης είναι η Κοζάνη, η Πτολεμαΐδα, η Σιάτιστα, το Βελβεντό και τα Σέρβια (<https://kozani.pdm.gov.gr/periferiaki-enotita-kozanis/parousiasi-enotitas/>, 20/12/2021).

Χάρτης 2.1.2: Μορφολογικός Χάρτης Π.Ε. Κοζάνης.

Πηγή: <https://www.geodm.gr/dataset/uxc7r121>, ANKO Αναπτυξιακή Δυτικής Μακεδονίας.

Η Π.Ε. Κοζάνης περιλαμβάνει αρχαίες και βυζαντινές πόλεις με εντυπωσιακά ευρήματα, αρχοντικά με χαρακτηριστική αρχιτεκτονική και διατηρεί ήθη και έθιμα που συντηρούν την παράδοση και αναδεικνύουν τον πολιτιστικό πλούτο της περιοχής. Υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός θεσμοθετημένων περιοχών προστασίας. Πιο ειδικά με βάση την υφιστάμενη εθνική και διεθνή νομοθεσία στην Π.Ε. Κοζάνης υπάρχουν:

- 2 Παραδοσιακοί Οικισμοί: Πεντάλοφος, Σιάτιστα
- 2 ΕΖΔ (Ειδικές Ζώνες Διαχείρισης). Τις περιοχές ενταγμένες στο πλαίσιο Natura 2000, Όρος Βούρινος (Κορυφή Ασπροβούνι) και Όρη Βόρειου Βούρινου και Μελλιά.
- Μια πληθώρα από ΚΑΖ (Καταφύγια άγριας ζωής) όπως το Κουρί Κοζάνης, το πάρκο ελαφιών Αγίου Δημητρίου κ.α..
- Μια πολύ ενδιαφέρουσα αρχιτεκτονική φιλοσοφία που διασώζεται μέχρι και σήμερα με τα περίφημα αρχοντικά της Κοζάνης και της Σιάτιστας.

Η οικονομία της σήμερα χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα εκβιομηχάνισης καθώς λειτουργούν τα εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας της ΔΕΗ με ορυκτά καύσιμα (κυρίως λιγνίτη). Αυτό βοήθησε σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη των κατοίκων καθώς η κύρια ασχολία τους πριν την εγκατάσταση της ΔΕΗ ήταν συνδεδεμένη με την γεωργία. Θεωρείται η «ενεργειακή καρδιά της χώρας» με τους ΑΗΣ και ΥΗΣ της ΔΕΗ και την εξόρυξη λιγνίτη, με σημαντική δραστηριότητα στον κλάδο του μαρμάρου, ενώ τα αγροτικά και παραδοσιακά προϊόντα με κορυφαίο τον Κρόκο Κοζάνης χαρακτηρίζονται από εξαιρετική ποιότητα (Επιχειρησιακό πρόγραμμα Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας 2014 – 2020) .

2.2 ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ/ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ

Όταν αναφερόμαστε στο οικιστικό δίκτυο κάνουμε λόγο για το σύνολο που δημιουργούν οι οικισμοί μιας χωρικής ενότητας και το αντιμετωπίζουμε ως ένα δίκτυο τα στοιχεία του οποίου βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση το ένα με το άλλο. Η συγκρότησή του αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο τοποθετούνται και αναπτύσσονται εντός του γεωγραφικού χώρου ο πληθυσμός και οι ποικίλες δραστηριότητες. Αυτές οι δραστηριότητες που συμβαίνουν εντός της γεωγραφικής περιοχής και μπορεί να έχουν κοινωνική, οικονομική ή πολιτιστική μορφή μαζί με τις ισχύουσες περιβαλλοντικές συνθήκες επηρεάζουν και ταυτοχρόνως επιδρούν επάνω στο είδος, το μέγεθος και τη μορφή του οικιστικού συστήματος των οικισμών. Το δίκτυο αυτό απαρτίζεται από ένα

άθροισμα «οντοτήτων» που η κάθε μια έχει διακριτό ρόλο όσον αφορά την ιεραρχία και τη λειτουργικότητα. Το οικιστικό δίκτυο ανάλογα με το μέγεθος, το είδος και τη μορφή του σε μια περιοχή επηρεάζει τον όγκο και τον τρόπο με τον οποίο επικοινωνούν και αλληλοεπιδρούν οι πληθυσμοί και οι γεωγραφικές ενότητες ανά τους καιρούς. Από μια άλλη σκοπιά οι συνεχόμενες αλληλεπιδράσεις και «επικοινωνίες» ανθρώπων και χώρων, είτε με αρνητική είτε θετική έκβαση, μπολιάζονται με το οικιστικό δίκτυο και δημιουργούν διαφοροποιήσεις και αλλαγές. Ως εκ τούτου οι ανά τα χρόνια αλλαγές στο οικιστικό δίκτυο της Π.Ε. Κοζάνης συνθέτουν και τις μεταβολές που έχουν συμβεί στον ανθρωπογενή και φυσικό της χώρο.

Οι λειτουργίες των οικισμών σε ένα οικιστικό δίκτυο έχουν χαρακτήρα οικονομικό, διοικητικό, κοινωνικό, πνευματικό κ.α.. Στην Π.Ε. Κοζάνης οι σημαντικότεροι οικισμοί βάσει πληθυσμού, διοικητικής αρμοδιότητας και οικονομικής δραστηριότητας είναι η Κοζάνη, η Πτολεμαΐδα, η Σιάτιστα, τα Σέρβια και το Βελβεντό. Η Κοζάνη αποτελεί την πρωτεύουσα της Π.Ε. και είναι το διοικητικό κέντρο της περιοχής. Οι περισσότερες οικονομικές, εμπορικές και κοινωνικές δραστηριότητες συγκεντρώνονται εκεί και έχει αναπτυχθεί περισσότερο από τους υπόλοιπους οικισμούς. Διατηρεί, την πληθώρα των επιχειρήσεων που σχετίζονται με τον κλάδο των logistics και είναι ο πυρήνας αποφάσεων της Π.Ε.. Σε απόσταση 26 χλμ. από την Κοζάνη βρίσκεται η πόλη της Πτολεμαΐδας. Οι δύο αυτές πόλεις γνώρισαν μεγάλη ανάπτυξη με την εγκατάσταση των σταθμών της ΔΕΗ καθώς δημιουργήθηκε ένα πλήθος από έμμεσες και άμεσες θέσεις εργασίας σχετιζόμενες με την παραγωγή ενέργειας και για πολλά χρόνια η οικονομία της περιοχής άνθιζε βάσει αυτού του κλάδου. Επίσης, οι δύο αυτές πόλεις έχουν δημιουργήσει ένα δίπολο που λειτουργεί συμπληρωματικά η μια με την άλλη. Σε αυτές υπάρχουν τα μεγαλύτερα νοσοκομεία, εκπαιδευτικά κέντρα, υπηρεσίες του τριτογενή τομέα και αυτές είναι που σηματοδοτούν τις κεντρικές αποφάσεις σύμφωνα με τις οποίες πορεύεται η Π.Ε.. Οι πόλεις των Σερβίων, της Σιάτιστας και του Βελβεντού έχουν διατηρήσει ακόμα το αγροτικό παραγωγικό τους προφίλ και πολλές φορές είναι καινοτόμες και πρωτοστατούν με τις ενέργειές τους στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα. Είτε είναι η παραγωγή, η μεταποίηση και διανομή της γούνας από τη Σιάτιστα, είτε είναι η παραγωγή των ροδάκινων Βελβεντού, αυτοί οι οικισμοί κατέχουν οικονομική δυναμικότητα και αρκετά συγκριτικά πλεονεκτήματα τα οποία αντλούνται από τους πόρους οι οποίοι με την διάρκεια του χρόνου έχουν συμβάλει ώστε τα προϊόντα να αποκτήσουν διακριτότητα και δεν να μη μπορεί κανείς να τα βρει αλλού.

Πέρα από τις μεγαλύτερες και πιο «ισχυρές» πόλεις που αναφέρθηκαν προηγούμενος υπάρχουν και άλλοι οικισμοί, μικρότεροι σε μέγεθος και πληθυσμό, που κατέχουν σημαντικό ρόλο εντός την Π.Ε. Κοζάνης. Μερικές από αυτούς είναι, ο Κρόκος που εκεί παράγεται και το ομώνυμο φυτό, η Αιανή που αποτελεί μια πόλη με μεγάλη ιστορία, μουσεία και λαογραφικά δρώμενα, η Νεάπολη κ.α.. Σύμφωνα με την ΕΣΥΕ οι οικισμοί ανάλογα με τον πληθυσμό τους διακρίνονται σε:

- Αγροτικοί → πληθυσμός μέχρι 1.999 κατοίκους
- Ημιαστικοί → πληθυσμός από 2.000 μέχρι 9.999 κατοίκους
- Αστικούς → πληθυσμός από 10.000 κατοίκους και πάνω

Στον παρακάτω πίνακα, παρουσιάζονται οι αστικοί, ημιαστικοί και αγροτικοί οικισμοί της Π.Ε. Κοζάνης.

Πίνακας 2.2.1: Αστικοί, ημιαστικοί και αγροτικοί οικισμοί της Π.Ε. Κοζάνης

Κατηγορία Οικισμού	Όνομα	Πληθυσμός
Αστικοί	Κοζάνη	41.066
	Πτολεμαΐς	32.127
Ημιαστικοί	Σιάτιστα	5.490
	Βελβεντός	3.360
	Σέρβια	2.980
	Κρόκος	2.977
	Νεάπολις	2.285
	Αιανή	2.006
Αγροτικοί	Γαλατινή	1.795
	Περδίκκας	1.582
	Τσοτύλιον	1.545
	Άνω Κώμη	1.436
	Νέα Χαραυγή	1.294
	Δρέπανον	1.287
	Λιβαδερόν	1.232
	Λευκόβρυση	1.208
	Λευκοπηγή	1.161
	Ποντοκόμη	1.116

Κοίλα	1.115
Εράτυρα	1.097
Μαυροδένδριον	1.059
Πλατανόρρευμα	1.004
Ακρινή	960
Αναρράχη	926
Καρυδίτσα	904
Ανατολικόν	903
Άρδασσα	874
Άγιος Δημήτριος	830
Πρωτοχώριον	830
Ζ.Ε.Π.	822
Εμπόριον	804
Πύργοι	768
Ασβεστόπετρα	739
Βατερόν	738
Κομνηνά	690
Πετρανά	682
Τρανόβαλτον	645
Αγία Παρασκευή	637
Καيسάρεια	615
Βαθύλακκος	615
Ολυμπιάς	614
Μηλοχώριον	582
Φούφας	575
Νέα Λάβα	560
Άγιος Χριστόφορος	527
Νέα Καρδιά	502
Νέα Καστανιά	497
Καλονέριον	483
Προάστιον	482
Κρανίδια	461
Μαυροπηγή	456
Πεντάλοφος	446
Καρυοχώριον	431
Μικρόκαστρον	420
Ελάτη	415
Πολύμυλος	408
Μεσόβουνον	407
Νέος Κλείτος	407
Γαλάτεια	393
Ξηρολίμνη	388
Αργίλος	379
Αλωνάκια	368
Μεταμόρφωσις	346
Δροσερόν	342
Μικρόβαλτον	333
Ερμακιά	325
Τετράλοφον	320
Τριγωνικόν	312
Σπινάρης	305

Καπνοχώριον	301
Κοιλάς	296
Ροδιανή	295
Αυλαί	293
Κάτω Κώμη	288
Ρυάκιον	285
Μεσιανή	280
Σκήτη	277
Βλάστη	274
Θυμαριά	274
Πελεκάνος	269
Ροδίτης	263
Σισάνιον	254
Δρυόβουνον	251
Παλαιόκαστρον	239
Αυγερινός	236
Αλιάκμων	231
Μεταξάς	226
Πεντάβρυσος	224
Ιερά Μονή Αναλήψεως	217
Λεύκαρα	211
Νέα Νικόπολις	185
Γούλαι	185
Καλαμιά	180
Μηλέα	173
Παλιά Αμπέλια	167
Κερασέα	165
Πτελέα	165
Ρύμνιον	161
Ίμερα	156
Δαμασκηνιά	152
Κρυόβρυση	148
Νεράιδα	148
Άγιος Χαράλαμπος	144
Προσήλιον	135
Πολύρραχον	134
Γηροκομείον	133
Μολόχα	132
Σιδεράς	131
Κήπος	129
Βροντή	123
Βυθός	122
Πολυκάστανον	120
Βοσκοχώριον	120
Λυγερή	118
Ανθότοπος	114
Εξοχή	114
Οινόη	111
Σπάρτον	110
Κόμανος	107
Νάματα	104

Σκαλοχώριον	102
Χρυσαιγή	102
Ανθοχώριον	98
Κλήμα	97
Λαζαράδες	94
Πλατανιά	93
Χρώμιον	92
Κρεμαστή	92
Χορηγός	90
Βελανιδιά	79
Τραπεζίτσα	77
Ασπρούλα	76
Μόρφη	74
Κτένιον	73
Δαφνερόν	72
Πύργος	71
Πεπονιά	70
Κορυφή	70
Σταυροδρόμιον	70
Σπηλιά	69
Καστανιά	68
Ζώνη	63
Ομαλή	63
Αγία Κυριακή	61
Πυλώριον	57
Αύρα	56
Ροδοχώριον	52
Λούβρη	51
Φρούριον	51
Χεμερινόν	50
Διχέιμαρρον	50
Δραγασιά	50
Λουκόμιον	47
Κρυονέριον	46
Αηδονοχώριον	45
Κριμήνιον	45
Κοντοβούνιον	45
Καλλιστράτιον	44
Κλεισώρεια	44
Μεσόλογγος	40
Κηπάριον	39
Παλαιογράτσανον	39
Μελιδόνιον	38
Σήμαντρον	38
Φυτόκιον	38
Άγιοι Ανάργυροι	37
Αξιόκαστρον	36
Πτελεών	36
Βουχωρίνα	35
Γλυκοκερασέα	35
Άγιος Θεόδωρος	34

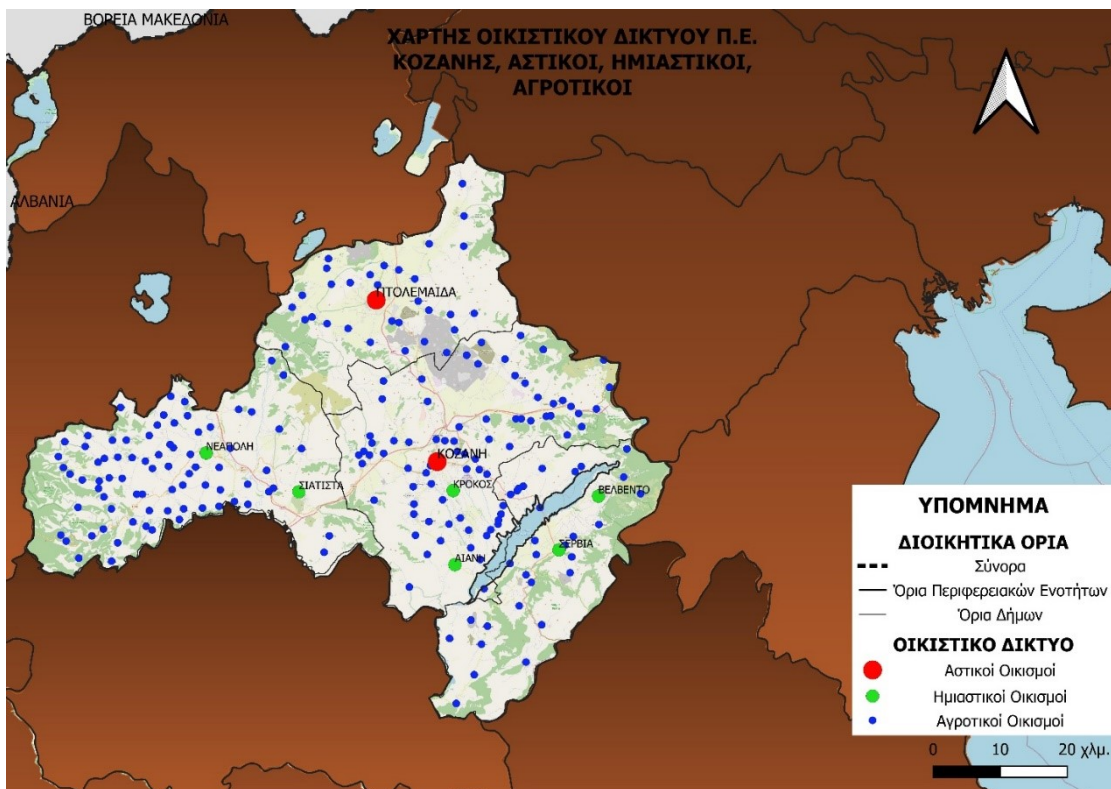

Απιδέα	33
Δάφνη	31
Στέρνα	30
Ανθούσα	30
Πολύλακκον	29
Λιβερά	29
Αγία Σωτήρα	28
Ανατολικόν	28
Καταφύγιον	28
Σταυρωτή	27
Κουβούκλια	27
Ανατολή	26
Μελίσσια	26
Δίλοφον	24
Περιστέρα	22
Παναρέτη	22
Λευκάδιον	22
Λευκοθέα	20
Αυγή	20
Άγιοι Θεόδωροι	18
Λικνάδες	16
Προφήτης Ηλίας	15
Γαλάνιον	15
Αγία Κυριακή	14
Αμυγδαλέα	13
Αχλαδέα	12
Τριάδα	12
Κοκκιναράς	12
Λεύκη	11
Πλακίδα	10
Λεβέντης	7
Πολύφυτον	7
Χαραυγή	6
Καρδία	5
Αγίασμα	3
Κοιλάδιον	3
Ζωοδόχος Πηγή	3
Σκάφη	2
Άγιο Πνεύμα	1
Κλείτος	1
Μονή Στανού	1
Παναγία	0
Παρόχθιον	0
Ρόκαστρον	0
Παρχάρι	0
Κτενάς	0
Αγία Παρασκευή	0
Λάβα	0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ Πίνακας αποτελεσμάτων ΜΟΝΙΜΟΥ Πληθυσμού-Απογραφής 2011, Ιδία επεξεργασία.

Υπάρχουν δύο οικισμοί (Κοζάνη και Πτολεμαΐδα) που είναι καθαρά αστικοί με πληθυσμό πάνω από 10.000 κατοίκους και έξι οικισμοί (Σιάτιστα, Βελβεντός, Σέρβια, Κρόκος, Νεάπολη και Αιανή) που ανήκουν στην κατηγορία των ημιαστικών. Τέλος, υπάρχει μεγάλο πλήθος αγροτικών οικισμών στους οποίους μέσω της σύγκρισης των μεταξύ τους πληθυσμών, το εύρος που συναντάμε, είναι αρκετά μεγάλο.

Χάρτης 2.2.1: Οικισμοί της Π.Ε. Κοζάνης βάσει των χαρακτηρισμών αστικός, ημιαστικός, αγροτικός.

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 2.2.2: Αθροιστικού πληθυσμού και πληθυσμού %, βάσει των τριών χαρακτηρισμών για τους οικισμούς

Κατηγορία Οικισμού	Αθροιστικός Πληθυσμός	Πληθυσμός %
Αστικοί	73.193	48.73
Ημιαστικοί	19.098	12.72
Αγροτικοί	57.905	38.55

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ Πίνακας αποτελεσμάτων ΜΟΝΙΜΟΥ Πληθυσμού-Απογραφής 2011, Ιδία επεξεργασία

Από τον χάρτη 2.2.1 και τον πίνακα 2.2.2 συμπεραίνουμε πως περίπου το μισό (συγκεκριμένα το 48,73%) του πληθυσμού της Π.Ε. Κοζάνης βρίσκεται σε οικισμούς που θεωρούνται αστικοί (Κοζάνη, Πτολεμαΐδα), ένα μικρό ποσοστό της τάξεως 12,72% είναι εγκατεστημένο σε ημιαστικούς οικισμούς, ενώ ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού 38,55% παρατηρείται στους αγροτικούς πληθυσμούς. Θα μπορούσε να πει κανείς πως με περίπου τον μισό πληθυσμό να είναι στους αστικούς οικισμούς και το άλλο μισό στους ημιαστικούς και αγροτικούς η Π.Ε. Κοζάνης έχει «μοιραστεί» σε περιοχές που διατηρούν τον αγροτικό τους χαρακτήρα μέχρι και σήμερα, και σε περιοχές που έχουν ένα αναπτυξιακό προφίλ σχετιζόμενο με τις υπηρεσίες και τα αγαθά του τριτογενή τομέα.

2.3. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ

Η Περιφερειακή ενότητα Κοζάνης αποτελείται από τέσσερις Καλλικρατικούς Δήμους: το Δήμο Κοζάνης, το Δήμο Εορδαίας, το Δήμο Βοΐου και το Δήμο Σερβίων-Βελβεντού.

Πίνακας 2.3.1: Πληθυσμιακή εξέλιξη μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού στους Δήμους της Π.Ε. Κοζάνης για τα έτη 2001 - 2011 και ΜΕΡΜ για τον πραγματικό πληθυσμό

Δήμοι Π.Ε. Κοζάνης	Πραγματικός Πληθυσμός		Μόνιμος Πληθυσμός		ΜΕΡΜ για Πραγματικό Πληθυσμό	r(ο/οο)
	2001	2011	2001	2011		
Δήμος Κοζάνης	68.680	71.106	70.220	71.388	0,003477401	3,477400718
Δήμος Εορδαίας	46.540	45.545	46.555	45.592	-0,002158797	-2,158797406
Δήμος Βοΐου	22.447	18.558	20.430	18.386	-0,018845757	-18,84575681
Δήμος Σερβίων - Βελβεντού	17.657	14.961	16.734	14.830	-0,016432046	-16,43204553
Σύνολο	155.324	150.170	153.939	150.196	-0,00336884	-3,368839895

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, (ΕΕΤΑΑ, 2013), Ιδία επεξεργασία

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα στο σύνολό της η Π.Ε. Κοζάνης υπέστη πληθυσμιακή μείωση της τάξης περίπου 3‰. Ο μόνος Δήμος στον οποίο παρατηρείται πληθυσμιακή αύξηση είναι ο Δήμος Κοζάνης ο οποίος είναι ο μεγαλύτερος πληθυσμιακά Δήμος και εκεί βρίσκεται η πρωτεύουσα της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας. Βλέπουμε πως η μεγαλύτερη μείωση πληθυσμού βρίσκεται στον Δήμο Βοΐου με σημαντικό ποσοστό εγκατάλειψης περίπου 19‰, ενώ ακολουθεί ο Δήμος Σερβίων-Βελβεντού στον οποίο η εγκατάλειψη είναι περίπου 16‰. Ο Δήμος Εορδαίας, ενώ και αυτός παρουσιάζει αρνητικό ΜΕΡΜ, η εγκατάλειψή του δεν είναι στα ίδια επίπεδα σε σχέση με τους δύο προηγούμενους.

Στους Δήμους που παρατηρούμε τη μεγάλη πληθυσμιακή μείωση υπάρχει έντονο το στοιχείο του πρωτογενή τομέα όπως και μια σημαντική ενασχόληση με την μεταποίηση των γεωργικών προϊόντων. Ενώ, υστερούν σε άλλους κλάδους του δευτερογενή τομέα που υπάρχουν στους άλλους Δήμους της Π.Ε. όπως π.χ. βαριά βιομηχανία και δεν έχουν κάνει σημαντικά βήματα ανάπτυξης στον τριτογενή τομέα και στους κλάδους του. Οι Δήμοι Κοζάνης και Εορδαίας στους οποίους είτε υπήρχε πληθυσμιακή αύξηση είτε ελάχιστη πληθυσμιακή μείωση είναι οι δύο Δήμοι με τις δύο μεγαλύτερες πόλεις της Π.Ε.. Επίσης, δε χαρακτηρίζονται από μεγάλη απασχόληση στον πρωτογενή τομέα καθώς ένα μεγάλο ποσοστό άμεσων ή έμμεσων θέσεων εργασίας καλύπτεται σε αυτούς τους Δήμους από την απασχόληση των πολιτών στις μονάδες της Δ.Ε.Η. ή σε άλλες δραστηριότητες του τριτογενή τομέα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει μια ανάλυση στον πως κατανέμεται ο πληθυσμός στην Π.Ε. Κοζάνης βάσει των ηλικιακών ομάδων και σε αριθμητικό σύνολο αλλά και ποσοστιαία.

Πίνακας 2.3.2: Μόνιμος Πληθυσμός κατά ομάδες ηλικιών στην Π.Ε. Κοζάνης

Ηλικιακές ομάδες	Σύνολο	Ποσοστό %
0-29	47.874	31,87
30-49	43.028	28,65
50-69	34.991	23,30
70+	24.303	16,18
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΟΖΑΝΗΣ	150.196	-

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μόνιμος Πληθυσμός κατά ομάδες ηλικιών και οικογενειακή κατάσταση Περιφερειακές Ενότητες

Το μεγαλύτερο ποσοστό καταγράφεται στις ηλικίες 0-29 και 30-49. Αυτό μας δείχνει πως είναι ένας νεανικός πληθυσμός στον οποίο υπερτερούν αριθμητικά οι δυναμικά παραγωγικές ηλικίες και οι άνθρωποι που είναι οικονομικά ενεργοί. Οι ηλικίες άνω των 70 έχουν το μικρότερο ποσοστό και το αμέσως μικρότερο, καταγράφεται στην ηλικιακή ομάδα 50-69.

Πίνακας 2.3.3: Επίπεδο εκπαίδευσης, ανά ηλικιακές ομάδες στην Π.Ε. Κοζάνης, 2011

Ηλικιακές ομάδες /Τόπος μόνιμης διαμονής	Επίπεδο εκπαίδευσης							
	Σύνολο	Κάτοχοι διδακτορικού ή μεταπτυχιακού τίτλου /Πτυχιούχοι Παν/μίου - Πολυτεχνείου, ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ, ανώτερων επαγγελματικών και ισότιμων σχολών	Πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΠΕΚ, Κολλέγια κλπ.)	Απόφοιτοι Λυκείου (Γενικού, Εκκλησιαστικού, Επαγγελματικού κλπ.)	Απόφοιτοι τριτάξιου Γυμνασίου και πτυχιούχοι Επαγγελματικών Σχολών	Απόφοιτοι Δημοτικού	Εγκατέλειψαν το Δημοτικό, αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση / Ολοκλήρωσαν την προσχολική αγωγή / Δε γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση	Μη κατατασσόμενοι (άτομα γεννηθέντα μετά την 1/1/2005)
0-14	22.583	0	0	0	0	4.123	9.320	9.140
15-24	16.106	1.316	875	6.634	6.034	1.166	81	0
25-34	18.893	6.273	2.055	6.568	3.059	773	165	0
35-44	22.329	5.248	1.401	8.031	4.956	2.490	203	0
45-54	21.713	3.785	902	5.762	4.671	6.299	294	0
55-64	17.372	2.056	456	2.338	2.722	9.211	589	0
65+	31.200	1.035	139	1.388	1.683	16.792	10.163	0
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΟΖΑΝΗΣ	150.196	19.713	5.828	30.721	23.125	40.854	20.815	9.140
ΠΟΣΟΣΤΟ	-	13,12	3,88	20,45	15,40	27,20	13,86	6,09

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μόνιμος Πληθυσμός κατά ομάδες ηλικιών και επίπεδο εκπαίδευσης, Ίδια επεξεργασία

Ξεκινώντας από τις χαμηλότερες εκπαιδευτικές βαθμίδες σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα μπορούμε να αντλήσουμε τα εξής συμπεράσματα. Χωρίς να λαμβάνουμε υπόψιν τα μη κατατασσόμενα άτομα μπορούμε να παραθέσουμε τα εξής δεδομένα. Αρχικά το 13,86% του πληθυσμού της Π.Ε. ανήκει στην κατηγορία που εγκατέλειψαν το Δημοτικό αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση ή ολοκλήρωσαν την προσχολική αγωγή ή δε γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση. Έπειτα, το 27,20 % είναι απόφοιτοι Δημοτικού σχολείου, το 15,40 % είναι απόφοιτοι τριτάξιου γυμνασίου ή πτυχιούχοι Επαγγελματικών σχολών και το 20,45 % είναι απόφοιτοι Λυκείου. Το

αθροιστικό ποσοστό των τεσσάρων παραπάνω κατηγοριών εκπαίδευσης είναι 76,91 (13,86 + 27,20 + 15,40 + 20,45). Ως εκ τούτου μπορούμε να συμπεράνουμε πως ένα ποσοστό αρκετά πάνω από το 50% των κατοίκων της Π.Ε. Κοζάνης δεν έχουν ενταχθεί σε κάποιο ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και μια ανάλυση πάνω στις ηλικιακές ομάδες αυτών των κατηγοριών. Στις πρώτες δύο (εγκατέλειψαν το Δημοτικό και απόφοιτοι Δημοτικού σχολείου) το μεγαλύτερο πλήθος εντοπίζεται στις ηλικιακές ομάδες άνω των 55 ετών. Ταυτόχρονα, φαίνεται πως υπάρχει μια πιο ομαλή διακύμανση στις επόμενες δύο κατηγορίες (απόφοιτοι τριτάξιου Γυμνασίου και απόφοιτοι λυκείου). Σε αυτές τις δύο το μεγαλύτερο πλήθος εμφανίζεται στις νεότερες ηλικιακές ομάδες, δηλαδή από 15 έτη έως και 44.

Όσον αφορά τις δύο κατηγορίες που δεν εντάσσονται στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση αθροιστικά συγκεντρώνουν ένα ποσοστό της τάξεως του 17% από τον πληθυσμό της Π.Ε.. Οι πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κατέχουν το 3,88% και οι κάτοχοι διδακτορικού, μεταπτυχιακού τίτλου και απόφοιτοι Ανωτάτων ιδρυμάτων εκπαίδευσης το 13,12%. Σε αυτές τις κατηγορίες, πρωταγωνιστούν οι ηλικιακές ομάδες από 15 έως και 34 έτη.

Μπορούμε να αντλήσουμε αρκετά συμπεράσματα από τις δύο παραπάνω αναλύσεις. Αρχικά, η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων της Π.Ε. δεν έχει προχωρήσει εκπαιδευτικά σε κάποιο ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτό φανερώνει πως υπάρχουν ακόμα έντονα στοιχεία αγροτικότητας στον πληθυσμό καθώς και ένα μεγάλο ποσοστό ανειδίκευτων εργατών. Από την άλλη μόνο το 17% έχει προχωρήσει στην παρακολούθηση ενός ιδρύματος της ανώτατης εκπαίδευσης.

Πίνακας 2.3.4: Επίπεδο εκπαίδευσης κατά μόνιμο πληθυσμό, στους Δήμους της Π.Ε. Κοζάνης, 2011

Τύπος μόνιμης διαμονής	Και των δύο φύλων							
	Σύνολο	Κάτοχοι διδακτορικού ή μεταπτυχιακού τίτλου / Πτυχιούχοι Παν/μίου - Πολυτεχνείου, ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ, ανώτερων επαγγελματικών και ισότιμων σχολών	Πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΙΕΚ, Κολλέγια κλπ.)	Απόφοιτοι Λυκείου (Γενικού, Εκκλησιαστικού, Επαγγελματικού κλπ.)	Απόφοιτοι τριτάξιου Γυμνασίου και πτυχιούχοι Επαγγελματικών Σχολών	Απόφοιτοι Δημοτικού	Εγκατέλειψαν το Δημοτικό, αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση / Ολοκλήρωσαν την προσχολική αγωγή / Δε γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση	Μη κατατασσόμενοι (άτομα γεννηθέντα μετά την 1/1/2005)
ΔΗΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ	71.388	10.897	3.084	15.844	10.725	17.438	8.703	4.697
ΔΗΜΟΣ ΒΟΪΟΥ	18.386	1.658	401	3.003	2.302	7.359	2.828	835
ΔΗΜΟΣ ΕΟΡΔΑΙΑΣ	45.592	5.857	1.902	9.514	8.105	11.079	6.289	2.846
ΔΗΜΟΣ ΣΕΡΒΙΩΝ - ΒΕΛΒΕΝΤΟΥ	14.830	1.301	441	2.360	1.993	4.978	2.995	762
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΟΖΑΝΗΣ	150.196	19.713	5.828	30.721	23.125	40.854	20.815	9.140

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μόνιμος Πληθυσμός κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης, Περιφερειακές Ενότητες και Δήμοι 2011, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 2.3.5: Επίπεδο εκπαίδευσης σε ποσοστά, επί των Διοικητικών Ενοτήτων της Π.Ε. Κοζάνης, δεδομένα για Δήμους και Π.Ε.

Τόπος μόνιμης διαμονής	Και των δύο φύλων							
	Σύνολο	Κάτοχοι διδακτορικού ή μεταπτυχιακού τίτλου / Πτυχιούχοι Παν/μίου - Πολυτεχνείου, ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ, ανώτερων επαγγελματικών	Πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΠΕΚ, Κολλέγια κλπ.)	Απόφοιτοι Λυκείου (Γενικού, Εκκλησιαστικού, Επαγγελματικού κλπ.)	Απόφοιτοι τριτάξιου Γυμνασίου και πτυχιούχοι Επαγγελματικών Σχολών	Απόφοιτοι Δημοτικού	Εγκατέλειψαν το Δημοτικό, αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση / Ολοκλήρωσαν την προσχολική αγωγή / Δε γνωρίζουν γραφή και	Μη κατατασσόμενοι (άτομα γεννηθέντα μετά την 1/1/2005)
ΔΗΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ	100	15,26	4,32	22,19	15,02	24,43	12,19	6,58
ΔΗΜΟΣ ΒΟΪΟΥ	100	9,02	2,18	16,33	12,52	40,03	15,38	4,54
ΔΗΜΟΣ ΕΟΡΔΑΙΑΣ	100	12,85	4,17	20,87	17,78	24,30	13,79	6,24
ΔΗΜΟΣ ΣΕΡΒΙΩΝ - ΒΕΛΒΕΝΤΟΥ	100	8,77	2,97	15,91	13,44	33,57	20,20	5,14
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΟΖΑΝΗΣ	100	13,12	3,88	20,45	15,40	27,20	13,86	6,09

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μόνιμος Πληθυσμός κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης, Περιφερειακές Ενοότητες και Δήμοι 2011. Ιδία επεξεργασία

Από τους δύο παραπάνω πίνακες φαίνεται πως στους Δήμους Κοζάνης και Εορδαίας εντοπίζονται τα μεγαλύτερα ποσοστά στις κατηγορίες των πτυχιούχων μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και κατόχων πτυχίου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτό συμβαίνει κυρίως γιατί οι οικισμοί Κοζάνης, Πτολεμαΐδας αποτελούν τα Διοικητικά κέντρα της Π.Ε. και συντελούν ένα αναπτυξιακό δίπολο μεταξύ τους επομένως υπάρχει μεγάλη συγκέντρωση στον τριτογενή παραγωγικό τομέα και στον κλάδο των υπηρεσιών. Ως εκ τούτου είναι αναγκαία η κάλυψη θέσεων εργασίας από ειδικευμένο προσωπικό. Στους Δήμους Βοΐου και Σερβίων-Βελβεντού παρατηρείται μεγάλη συγκέντρωση από κατοίκους που ανήκουν στις κατηγορίες αποφοίτων Δημοτικού, εγκατέλειψαν το

Δημοτικό αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση. Από αυτό συμπεραίνουμε πως διατηρούν ακόμα το αγροτικό προφίλ που έχουν υιοθετήσει από το παρελθόν και απασχολούνται μέχρι και σήμερα σε δραστηριότητες του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα.

2.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ

Κάνοντας λόγο για την οικονομία της Π.Ε. Κοζάνης αναφερόμαστε σε μια γεωγραφική ενότητα στην οποία παραδοσιακά κατείχαν πρωταρχικό ρόλο οι γεωργικές δραστηριότητες και η ενασχόληση με τον πρωτογενή τομέα. Υπάρχουν αναδεδειγμένα προϊόντα και βιοτεχνίες εντός των συνόρων της Π.Ε. τα οποία έχουν από πίσω κληρονομιά, φιλοσοφία και γνώση, αξίες που έχουν διατηρηθεί μέχρι και σήμερα (γούνα, κρασί, κρόκος κ.α.). Σε ένα μεγάλο χωρικό ποσοστό εντός των συνόρων της Π.Ε. έχει διατηρηθεί ο αγροτικό χαρακτήρας μέχρι και σήμερα. Από την ίδρυση των σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας της ΔΕΗ και μετά στους Δήμος Κοζάνης και Πτολεμαΐδας τα ινία πήραν ο δευτερογενής και ο τριτογενής τομέας. Η ανάπτυξη που επήλθε με την εγκατάσταση των ηλεκτρικών μονάδων σε αυτούς τους δύο Δήμους ήταν πολύ μεγαλύτερη απ' ό,τι σε αυτούς που συνέχισαν να έχουν ως κύριο παραγωγικό τομέα απασχόλησης τον πρωτογενή. Δημιουργήθηκε μια πληθώρα θέσεων εργασίας οι οποίες καλύφθηκαν κατά μεγάλο ποσοστό από τον τοπικό πληθυσμό και το δίπολο Κοζάνης-Πτολεμαΐδας άνθιζε οικονομικά και κοινωνικά βασιζόμενο σε αυτά τα εργοστάσια. Ακόμα και αν κάποιος δεν είχε άμεση θέση εργασίας στη ΔΕΗ επηρεαζόταν έμμεσα με την ρευστότητα και την κίνηση του χρήματος που αυτή δημιουργούσε στην περιοχή. Παράλληλα, με το άνοιγμα της Εγνατίας οδού και την οδική σύνδεση ολόκληρης της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας με αυτόν τον άξονα διευρύνθηκε το εμπόριο της περιοχής, οι γρήγορες μετακινήσεις και η προσέλκυση εταιρειών αφού πλέον υπήρχε άμεση σύνδεση με ολόκληρη τη Βόρειο Ελλάδα. Σήμερα με την ανακοίνωση του τερματισμού της λειτουργίας των σταθμών της ΔΕΗ υποβόσκουν αρκετά ερωτήματα για το μέλλον και τις εν δυνάμει παραγωγικές δραστηριότητες με τις οποίες καλούνται να ασχοληθούν οι κάτοικοι της περιοχής ώστε να υπάρξει μια ομαλή οικονομική μετάβαση για αυτούς.

Το ΑΕΠ της Περιφέρειας βλέπουμε πως έχει επηρεαστεί σε αρκετά μεγάλο βαθμό από την οικονομική κρίση και αυτό διότι από το 2012 και μετά συνεχώς έχει φθίνουσα πορεία. Σύμφωνα με τα στοιχεία του παρακάτω πίνακα για το έτος 2018, το ΑΕΠ της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας αντιστοιχεί στο 2,29% του συνολικού ΑΕΠ της χώρας

και βρίσκεται στην 4^η χαμηλότερη θέση της χώρας. Επομένως μπορούμε να συμπεράνουμε πως μια Περιφέρεια με πρωταρχικό και στρατηγικό ρόλο στην παραγωγή ενέργειας έχοντας ένα τόσο χαμηλό ΑΕΠ αντιμετωπίζει μια πληθώρα παθογενειών τόσο στο εσωτερικό παραγωγικό της σύστημα όσο και στο υιοθετημένο παραγωγικό μοντέλο που αυτή ακολουθεί.

Πίνακας 2.4.1: ΑΕΠ ανά Περιφέρεια, σε εκατομμύρια ευρώ, για τα έτη 2011 έως 2018, ποσοστιαίο ΑΕΠ ανά Περιφέρεια για το 2018.

Έτη	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018*	Ποσοστό (%) ανά Περιφέρεια για το 2018
Περιφέρειες									
Αττική	98.649	90.152	86.013	84.699	83.483	82.898	84.651	85.918	47,80
Βόρειο Αιγαίο	2.897	2.693	2.566	2.559	2.492	2.430	2.436	2.471	1,37
Νότιο Αιγαίο	6.564	6.080	6.077	6.175	6.083	5.850	5.940	6.183	3,44
Κρήτη	9.588	8.732	8.596	8.826	8.816	8.596	8.847	9.071	5,05
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	8.011	7.472	6.974	6.818	6.778	6.795	6.813	6.873	3,82
Κεντρική Μακεδονία	27.535	25.477	23.923	23.435	23.776	23.748	24.063	24.607	13,69
Δυτική Μακεδονία	4.980	5.346	5.047	4.945	4.700	4.308	4.302	4.107	2,29
Ήπειρος	4.548	4.154	4.041	3.987	3.925	3.889	3.875	3.933	2,19
Θεσσαλία	9.718	9.298	8.924	8.902	8.970	8.821	8.927	9.060	5,04
Ιόνια Νησιά	3.422	3.209	3.075	3.154	3.083	3.029	3.059	3.183	1,77
Δυτική Ελλάδα	9.367	8.770	8.220	8.095	8.021	7.822	7.845	7.942	4,42
Στερεά Ελλάδα	9.232	8.661	8.162	7.938	8.021	8.128	8.322	8.353	4,65
Πελοπόννησος	8.797	8.344	7.998	7.817	7.961	7.922	8.071	8.025	4,47
ΕΛΛΑΔΑ	203.308	188.389	179.616	177.349	176.110	174.237	177.152	179.727	-

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΑΕΠ ανά Περιφέρεια, σε εκατομμύρια ευρώ, για τα έτη 2011 έως 2018, Ιδία

Πίνακας 2.4.2: ΑΕΠ ανά Περιφερειακή Ενότητα στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας για τα έτη 2011 έως 2018 και ποσοστό ανά Π.Ε. για το έτος 2018.

Έτη	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018*	Ποσοστό ανά Περιφερειακή Ενότητα για το 2018
Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας και Περιφερειακές Ενότητες									
Δυτική Μακεδονία	4.980	5.346	5.047	4.945	4.700	4.308	4.302	4.107	-
Γρεβενά	346	336	315	311	312	311	303	299	7,28

Κοζάνη	3.034	3.384	3.206	3.057	2.905	2.599	2.580	2.472	60,18
Καστοριά	602	571	539	533	520	503	487	486	11,83
Φλώρινα	999	1.054	987	1.044	962	895	932	851	20,72

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ΑΕΠ ανά Περιφερειακή Ενότητα στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας για τα έτη 2011 έως 2018, Ιδία επεξεργασία

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα βλέπουμε πως υπάρχει διαχρονική μείωση του ΑΕΠ σε όλες τις Π.Ε.. Όμως, είναι εμφανές το γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό καθώς και οι μεγαλύτερες τιμές παρουσιάζονται στην Π.Ε. Κοζάνης. Υπάρχει μεγάλο ποσοστό (πάνω από το 50%) συγκέντρωσης του πλούτου της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας στην Κοζάνη. Αυτό συμβαίνει διότι είναι το Διοικητικό κέντρο της Περιφέρειας, οι περισσότερες θέσεις εργασίας βρίσκονται εκεί και έχει αναπτυχθεί τα προηγούμενα χρόνια στον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα, δίνοντας έμφαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση έχοντας τμήματα ΑΕΙ (συμπεριλαμβανομένων ΤΕΙ) και καλύπτοντας όλες τις εξυπηρετήσεις-ανάγκες των κατοίκων.

Πίνακας 2.4.3: Απασχόληση ανά παραγωγικό τομέα στους Δήμους της Π.Ε. Κοζάνης, σύνολο απασχολουμένων σύμφωνα με την απογραφή του 2011

	Απασχόληση ανά παραγωγικό τομέα, 2011			Σύνολο Απασχολουμένων
	Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής	
Δήμος Κοζάνης	1082	6057	14492	21631
Δήμος Εορδαίας	718	4970	7630	13318
Δήμος Βοΐου	1030	1360	2425	4815
Δήμος Σερβίων - Βελβεντού	1805	571	1356	3732
Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ	4635	12958	25903	43496

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απασχόληση ανά παραγωγικό τομέα Περιφερειακές Ενότητες και Δήμοι, Ιδία επεξεργασία

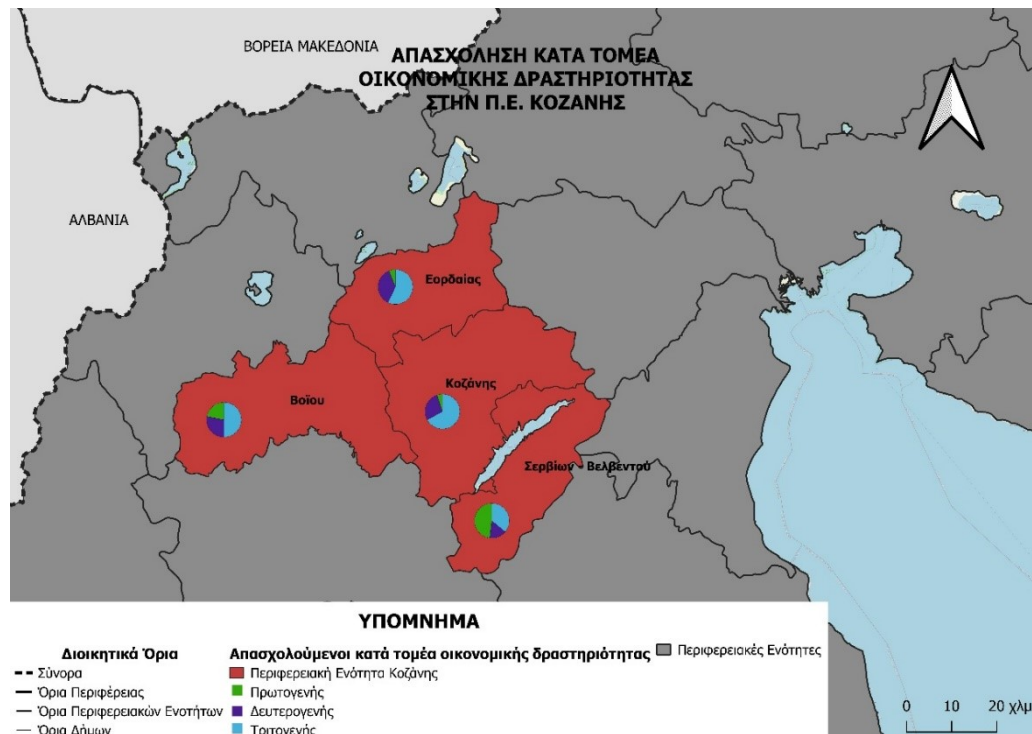
Πίνακας 2.4.4: Απασχόληση ανά παραγωγικό τομέα (%) για τους Δήμους της Π.Ε. Κοζάνης

Απασχόληση ανά παραγωγικό τομέα, 2011 (%)			
	Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής
Δήμος Κοζάνης	5%	28%	67%
Δήμος Εορδαίας	6%	37%	57%
Δήμος Βοΐου	22%	28%	50%
Δήμος Σερβίων - Βελβεντού	48%	16%	36%
Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ	11%	30%	59%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Το 59% των απασχολουμένων στην Π.Ε. Κοζάνης βρίσκεται στον τριτογενή τομέα. Είναι ένα σημαντικό ποσοστό εάν αναλογιστεί κανείς πως οι άλλοι δύο τομείς απασχολούν μαζί το υπόλοιπο 41% (11 % στον πρωτογενή, 30% στον δευτερογενή). Με τόσο μεγάλο ποσοστό στον τομέα των υπηρεσιών μπορούμε να υποθέσουμε πως η Π.Ε. Κοζάνης αποτελείτε από ένα σύγχρονο οικιστικό δίκτυο το οποίο στηρίζει τις αναπτυξιακές του προοπτικές στην παραγωγή υπηρεσιών, παροχή συμβουλών κ.α..

Χάρτης 2.4.1: Απασχόληση ανά παραγωγικό τομέα στην Π.Ε. Κοζάνης

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Πιο συγκεκριμένα είναι εμφανές πως στους Δήμους Κοζάνης και Εορδαίας κυριαρχεί σε μεγάλο βαθμό ο τριτογενής τομέας και ακολουθεί ο δευτερογενής. Η ύπαρξη της ΔΕΗ και η ανάπτυξη που αυτή έχει επιφέρει στην περιοχή έχει ωθήσει πολλούς εν δυνάμει απασχολούμενους στην επιλογή του τριτογενή τομέα. Επίσης, είναι οι δύο Δήμοι με τις μεγαλύτερες πόλεις επομένως υπάρχει συγκέντρωση υπηρεσιών και βιομηχανιών ή βιοτεχνιών σε αυτά τα κέντρα καθώς σε αυτές προσφέρονται διευκολύνσεις στο θέμα της εύρεσης αγοράς και καταναλωτών, υπάρχουν καλύτερα συστήματα μεταφοράς, υπηρεσίες logistics, διασυνδέσεις και clusters επιχειρήσεων που ευνοούν την ανάπτυξη αυτών των δύο παραγωγικών τομέων. Ο πρωτογενής τομέας σε αυτούς τους δύο Δήμους συγκεντρώνει χαμηλά ποσοστά απασχόλησης μόλις 5% για την Κοζάνη και 6% για την Εορδαία.

Όσον αφορά τον Δήμο Βοΐου το μεγαλύτερο ποσοστό βρίσκεται στον τριτογενή τομέα με το 50% των εργαζομένων να απασχολείται σε αυτόν. Ακολουθεί ο δευτερογενής τομέας με 28% και έπειτα ο πρωτογενής με 22%. Φαίνεται πως στον πρωτογενή τομέα δεν υπάρχει τόσο μεγάλη εγκατάλειψη, συγκριτικά με τους παραπάνω Δήμους, και πως τα ποσοστά του πρωτογενή και του δευτερογενή τομέα μπορούν να φανερώσουν μια σχέση πρώτων υλών και μεταποίησης η οποία ακόμα κρατάει της ρίζες της σε αυτή την περιοχή.

Τέλος, για τον Δήμο Σερβίων-Βελβεντού βλέπουμε την κυριαρχία του πρωτογενή τομέα με το 48% του εργατικού δυναμικού να απασχολείται σε αυτόν. Ακολουθεί ο τριτογενής τομέας με ποσοστό 36% και τέλος ο δευτερογενής με 16%. Ο Δήμος Σερβίων-Βελβεντού φαίνεται πως δεν έχει χάσει τον αγροτικό του χαρακτήρα αφού διαφοροποιείται από το μοντέλο των υπολοίπων Δήμων (κυρίως Κοζάνης και Εορδαίας).

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ μπορούμε να το υπολογίσουμε εάν διαιρέσουμε το ΑΕΠ μιας χωρικής ενότητας με τον πληθυσμό της και θεωρείται ο μέσος όρος εισοδήματος. Θεωρείται ένας δείκτης που μας φανερώνει την συνολική παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Βέβαια λόγω της φύσης του και των παραγόντων από τους οποίους εξαρτάται συχνά τα αποτελέσματα τα οποία εξάγουμε από αυτόν δεν είναι αντιπροσωπευτικά. Αξίζει όμως να αναλυθεί και να σχολιαστεί η διαχρονική εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων.

Πίνακας 2.4.5: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ και διαχρονική εξέλιξη στην Π.Ε. Κοζάνης, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες Π.Ε. της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας.

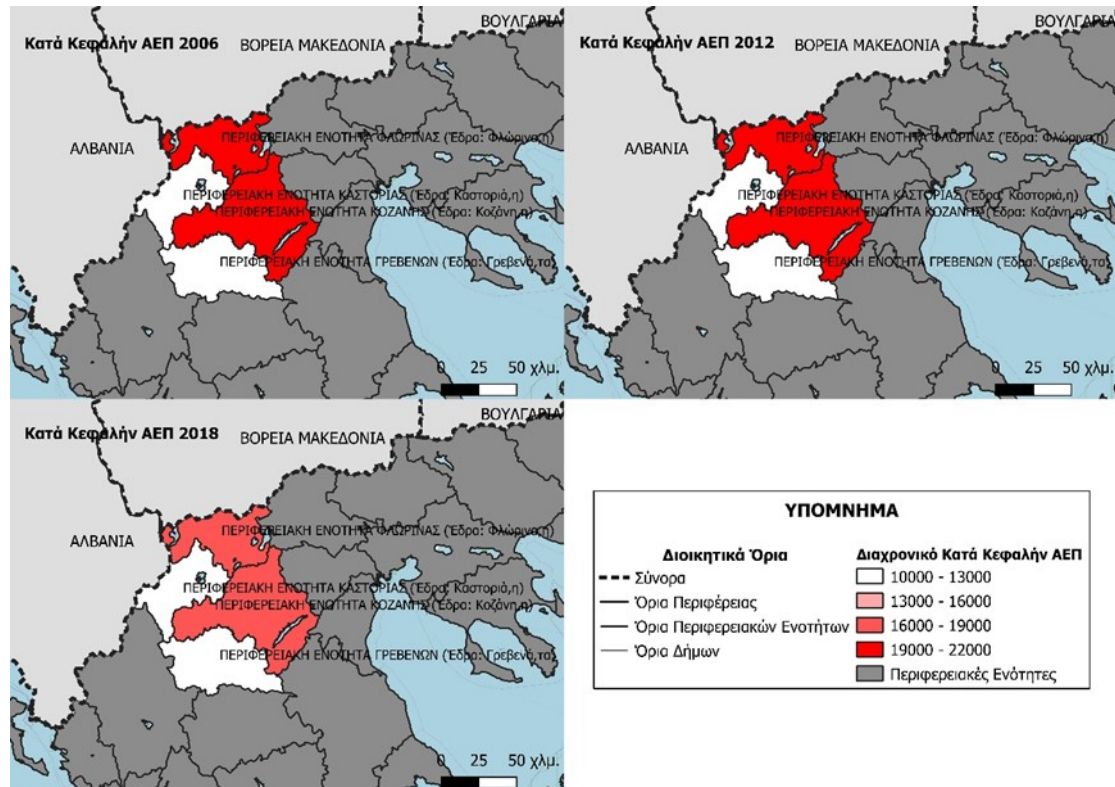
Διαχρονική εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ			
	2006	2012	2018*
Δυτική Μακεδονία	17.159	18.909	15.319
Γρεβενά	11.436	10.692	9.762
Κοζάνη	19.247	22.623	17.542
Καστοριά	11.718	11.398	10.356
Φλώρινα	19.880	20.445	17.126

Πηγή: ΕΣΤΑΤ, Κατά κεφαλή ακαθάριστο εγχώριο προϊόν κατά περιφέρεια και νομό, Ιδία επεξεργασία

Η Π.Ε. Κοζάνης σημείωσε σημαντική αύξηση στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ το διάστημα 2006 με 2012, όμως αργότερα επηρεαζόμενη από την οικονομική κρίση κατέγραψε φθίνουσα πορεία φτάνοντας στο 2018 με το διαχρονικά χαμηλότερο ΑΕΠ.

Βέβαια, σε Περιφερειακό επίπεδο παρατηρείται πάλι μείωση και συμπεραίνουμε πως αυτή η πτώση είναι ένα γενικό φαινόμενο. Σε σύγκριση με τις υπόλοιπες Π.Ε. η Κοζάνη, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα δεδομένα του πίνακα, κατέχει το υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ και είναι πολύ κοντά με την Π.Ε. Φλωρίνης. Η διαχρονική εξέλιξη αυτού του δείκτη αναλύεται και παρακάτω με τη μορφή χάρτη.

Χάρτης 2.4.2: Διαχρονική εξέλιξη κατά κεφαλήν ΑΕΠ Περιφερειακών Ενοτήτων της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας.

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

2.5 ΔΟΜΕΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΣΤΗΝ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει μια σύντομη επισκόπηση των δομών υγείας και παιδείας που εδρεύουν στους οικισμούς της Π.Ε. Κοζάνης. Πολλές φορές το είδος και ο αριθμός αυτών των δομών αντικατοπτρίζουν τον όγκο, την κινητικότητα, τις ροές και τις εξυπηρετήσεις ενός οικισμού.

Οι δομές υγείας κατηγοριοποιούνται σε πρωτοβάθμιες, δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες δομές. Στις τριτοβάθμιες ανήκουν τα Περιφερειακά και τα Πανεπιστημιακά νοσοκομεία. Στις δευτεροβάθμιες υπάγονται τα Κέντρα υγείας αστικού τύπου, τα νοσοκομεία με τη διακριτή ονομασία Γενικό Νοσοκομείο και οι ιδιωτικές κλινικές. Τέλος, στην

πρωτοβάθμια υπάγονται τα περιφερειακά ιατρεία και τα κέντρα υγείας με δυναμικό έως 5 γιατρούς. Είναι λογικό οι υψηλότερου επιπέδου δομές να εδρεύουν σε οικισμούς που έχουν διοικητικό χαρακτήρα, είναι οικονομικά ισχυροί και αποτελούν οικιστικά κέντρα. Αυτό επιβεβαιώνεται και στο παράδειγμα της Π.Ε. Κοζάνης καθώς στους δύο μεγαλύτερους οικισμούς -Κοζάνη, Πτολεμαΐδα- εδρεύουν τα γενικά νοσοκομεία και οι ιδιωτικές κλινικές.

Συνεπώς, σε οικισμούς με μικρότερο πληθυσμό συναντάμε πρωτοβάθμιες δομές υγείας. Πιο συγκεκριμένα, στους δύο ημιαστικούς οικισμούς -Σέρβια και Σιάτιστα- εδρεύουν κέντρα υγείας ενώ στους μικρότερους οικισμούς συναντάμε περιφερειακά ιατρεία. Στον παρακάτω Πίνακα παρουσιάζονται οι εν λειτουργία δομές υγείας στην Π.Ε Κοζάνης που στο σύνολό τους είναι 53.

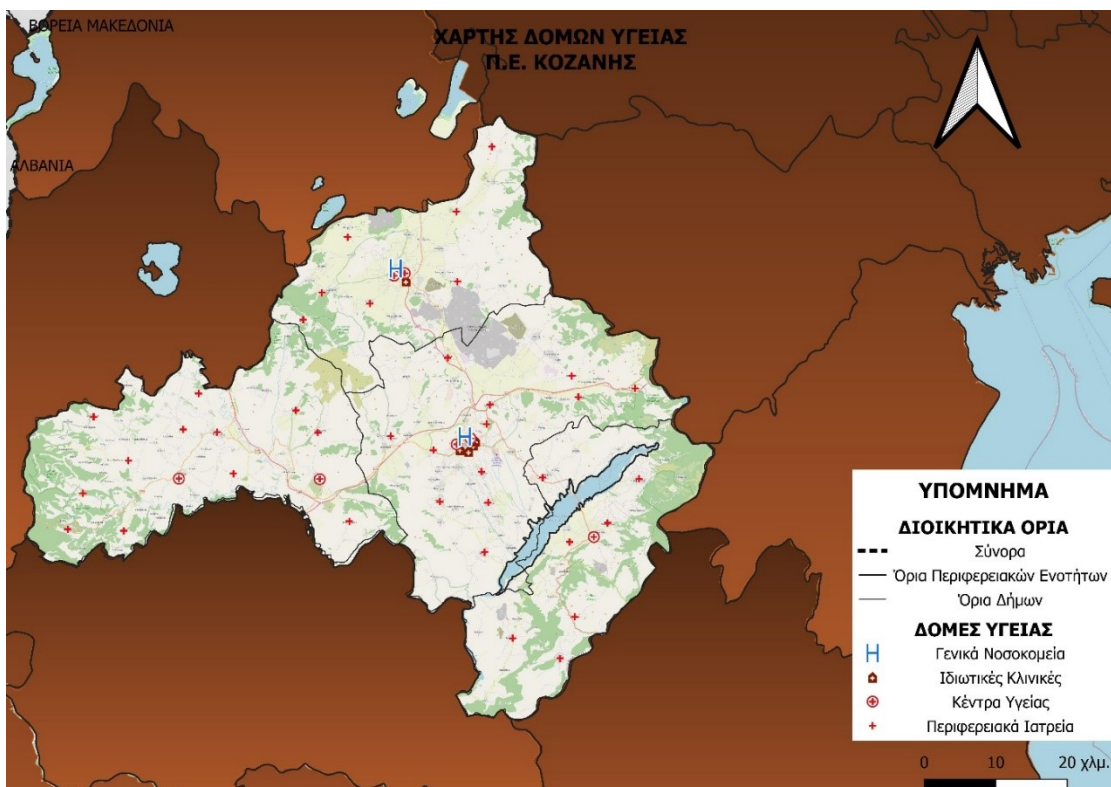
Πίνακας 2.5.1: Δομές Υγείας στην Π.Ε. Κοζάνης, ανά οικισμό

Οικισμοί Π.Ε./ Δομές Υγείας	Νοσοκομεία	Ιδιωτικές Κλινικές	Κέντρα Υγείας	Περιφερειακά Ιατρεία
Κοζάνη	1	4	2	
Πτολεμαΐδα	1	1	2	
Σέρβια			1	
Βελβεντού				1
Λιβαδερού				1
Τρανοβάλτου				1
Αυλών				1
Μεταξά				1
Πλατανορεύματος				1
Καπνοχωρίου				1
Τετραλόφου				1
Χαραυγής				1
Βαθυλάκου				1
Άνω Κώμης				1
Κρόκου				1
Πολυμύλου				1
Πύργων				1
Αιανής				1
Κομνηνών				1
Σιάτιστα			1	
Αλωνακίων				1
Άρδασσας				1
Βατερού				1
Βλάστης				1
Γαλατινής				1

Γαλάτειας				1
Δρεπάνου				1
Εμπορίου				1
Εράτυρας				1
Καρυοχωρίου				1
Λευκοπηγής				1
Παλαιοκάστρου				1
Ποντοκόμης				1
Τσοτυλίου			1	
Αγιάσματος				1
Αξιοκάστρου				1
Αυγερινού				1
Δαμασκηνιάς				1
Επαχωρίου				1
Κορυφής				1
Μολόχας				1
Νεάπολης				1
Πενταλόφου				1
Χορηγού				1
Σύνολο	2	5	7	39

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Επιχειρησιακό πρόγραμμα Δυτικής Μακεδονίας 2014 -2019, Μέρος Α Στρατηγικός Σχεδιασμός, <https://www.3ype.gr/menutop-foreisygeias/menutop-pfy/menutop-kentra-ygeias>, Ιδία επεξεργασία

Χάρτης 2.5.1: Δομές Υγείας στην Π.Ε. Κοζάνης

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Οι δομές παιδείας κατέχουν τον ίδιο σημαντικό ρόλο και φανερώνουν περίπου τα ίδια στοιχεία με όσα προαναφέρθηκαν για τις δομές υγείας. Πάλι στα μεγάλα οικιστικά κέντρα συναντάμε περισσότερες δομές πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας αλλά και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στην συγκεκριμένη περίπτωση για την Π.Ε. Κοζάνης στις πόλεις Κοζάνη και Πτολεμαΐδα, που αποτελούν τα βασικά οικιστικά κέντρα, υπάρχει μεγάλη συγκέντρωση από δομές παιδείας και σ' αυτές είναι εγκατεστημένα τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ, ΤΕΙ). Υπάρχει το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας με 3 τμήματα στην πόλη της Κοζάνης (Μηχανολόγων Μηχανικών, Μηχανικών Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών και Μηχανικών Περιβάλλοντος), ενώ στο ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας εδρεύουν έξι τμήματα Τεχνολογικών Εφαρμογών, τρία τμήματα Διοίκησης και Οικονομίας, ένα τμήμα επαγγελματίων Υγείας και Πρόνοιας (που έχει την έδρα του στην Πτολεμαΐδα) και ένα κέντρο ξένων γλωσσών και φυσικής αγωγής (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας-Μέρος Α' Στρατηγικός Σχεδιασμός 2015 – 2019, Μέρος Α' Στρατηγικός Σχεδιασμός). Στους υπόλοιπους ημιαστικούς και αγροτικούς οικισμούς εντοπίζονται κυρίως δομές παιδείας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με εξαίρεση μερικούς ημιαστικούς που συγκεντρώνουν και δομές δευτεροβάθμιας (π.χ. Σέρβια, Σιάτιστα, Βελβεντό κ.α.). Στον παρακάτω πίνακα, αναλύονται οι δομές παιδείας (από πρωτοβάθμια έως τριτοβάθμια) στους οικισμούς της Π.Ε. Κοζάνης καθώς και ο συνολικός τους αριθμός.

Πίνακας 2.5.2: Δομές παιδείας (πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια, τριτοβάθμια) στην Π.Ε. Κοζάνης

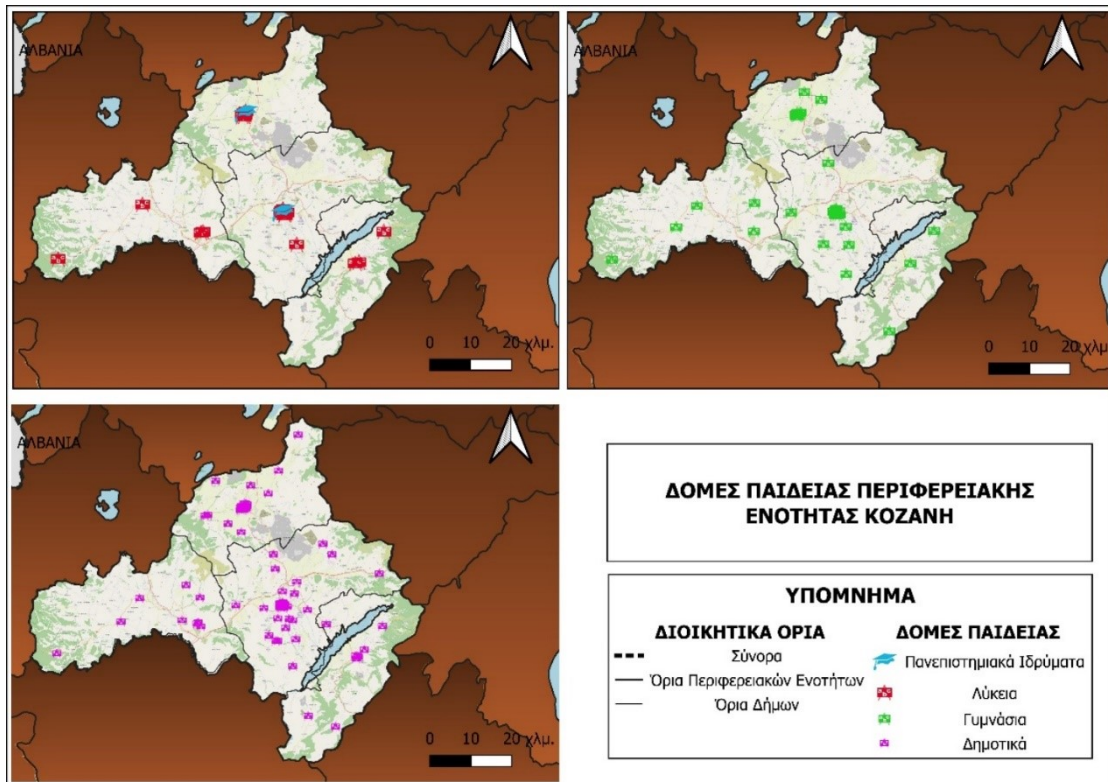
Οικισμοί Π.Ε./ Δομές Παιδείας	Ακαδημαϊκά/Τεχνολογικά Ιδρύματα	Λύκεια	Γυμνάσια	Δημοτικά
Κοζάνη	2	8	9	18
Πτολεμαΐδα	0	6	7	13
Σέρβια	0	2	1	4
Βελβεντού	0	1	1	1
Κοίλα	0	0	0	1
Λευκόβρυση	0	0	0	1
Αγία Παρασκευή	0	0	0	2
Άγιος Δημήτριος	0	0	0	1
Ακρινή	0	0	0	1
Λιβαδερού	0	0	1	1
Μαυροδέντρι	0	0	0	1
Τρανοβάλτου	0	0	0	1
Ανατολικό	0	0	1	1

Μουρίκι	0	0	0	2
Πλατανορρεύματος	0	0	0	1
Ολυμπιάδα	0	0	0	1
Βέρμιο	0	0	0	1
Χαραυγής	0	0	0	1
Πετρανά	0	0	0	1
Ξηρολίμνη	0	0	1	1
Βαθυλάκου	0	0	0	1
Άνω Κώμης	0	1	1	1
Ασβεστόπετρα	0	0	0	1
Κρόκου	0	0	1	2
Πολυμύλου	0	0	0	1
Πύργων	0	0	0	1
Αιανής	0	0	1	1
Σιάτιστα	0	2	1	3
Άρδασσας	0	0	0	1
Μικρόκαστρο	0	0	0	1
Βατερού	0	0	0	1
Καρυδίτσα	0	0	0	1
Γαλατινής	0	0	1	1
Δρεπάνου	0	0	0	1
Εράτυρας	0	0	0	1
Λευκοπηγής	0	0	1	1
Ποντοκόμης	0	0	1	1
Τσοτυλίου	0	0	1	1
Περδίκια	0	0	1	1
Νεάπολης	0	1	1	1
Πενταλόφου	0	1	1	1
Σύνολο	2	22	32	78

Πηγή:

<https://keaprogram.gr/pubnr/MySchool?district=%CE%94%CE%99%CE%95%CE%A5%CE%98%CE%A5%CE%9D%CE%A3%CE%97%20%CE%A0.%CE%95.%20%CE%9A%CE%9F%CE%96%CE%91%CE%9D%CE%97%CE%A3> , Ιδία επεξεργασία

Χάρτης 2.5.2: Δομές Παιδείας στην Π.Ε. Κοζάνης

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Με βάση τους παραπάνω πίνακες και χάρτες του κεφαλαίου είναι εμφανής η συγκέντρωση των δομών υγείας και παιδείας στους οικισμούς Κοζάνης και Πτολεμαΐδας. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχουν 11 δομές υγείας (από τις 53 της Π.Ε.), και 63 δομές παιδείας (από τις 134 της Π.Ε.). Αυτό φανερώνει τον δυναμικό χαρακτήρα αυτών των δύο πόλεων.

2.6 ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΔΕΣΕΙΣ ΤΗΣ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναλυθεί το μεταφορικό δίκτυο της Π.Ε. Κοζάνης, οι συνδέσεις και ο τρόπος με τον οποίο αυτές επιτυγχάνονται. Η μορφολογία του εδάφους της Π.Ε. καθώς και η γεωγραφική της θέση πολλές φορές την καθιστούν απομονωμένη από το υπόλοιπο δίκτυο της χώρας δημιουργώντας έτσι δύσβατες περιοχές και δύσκολες μεταφορές ειδικότερα τους χειμερινούς μήνες λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών. Το οδικό δίκτυο που συνδέει τις πρωτεύουσες των Δήμων εντός της Π.Ε. αποτελείται κυρίως από επαρχιακές οδούς όμως σε ένα μεγάλο κομμάτι το οποίο περιλαμβάνει και την πόλη της Κοζάνης διέρχεται η Εγνατία οδός. Η κατασκευή της καθώς και η κατασκευή των κάθετων οδικών αξόνων κατέχουν σημαντικό ρόλο μέχρι και σήμερα στο να βελτιωθούν

τα προβλήματα προσβασιμότητας και προσπελασιμότητας αναιρώντας πλέον τη δύσβατη γεωμορφολογία. Επιπροσθέτως, με την σύνδεση της Π.Ε. και της Εγνατίας είναι εφικτές ταχύτερες συνδέσεις με άλλες γεωγραφικές ενότητες του Ελλαδικού χώρου και μη. Πέραν του οδικού δικτύου στην Π.Ε. στεγάζεται στην θέση Πετρανά, 4χλμ νοτιοανατολικά από την πόλη της Κοζάνης, ο Κρατικός Αερολιμένας Κοζάνης σε υψόμετρο 643μ.. Η επιφάνεια που καλύπτουν οι εγκαταστάσεις του αναλογεί περίπου σε 400 τ.μ.. Διαθέτει έναν επιβατικό και έναν πυροσβεστικό σταθμό και οι περισσότερες πτήσεις που καταγράφονται είναι προς την Αθήνα. Τέλος ,το σιδηροδρομικό δίκτυο της Π.Ε. είναι ανεπαρκές.

Χάρτης 2.6.1: Οδικό δίκτυο και χρονοαποστάσεις από την Π.Ε. Κοζάνης σχετικά με σημαντικούς, διοικητικά και εμπορικά, οικισμούς της ηπειρωτικής χώρας

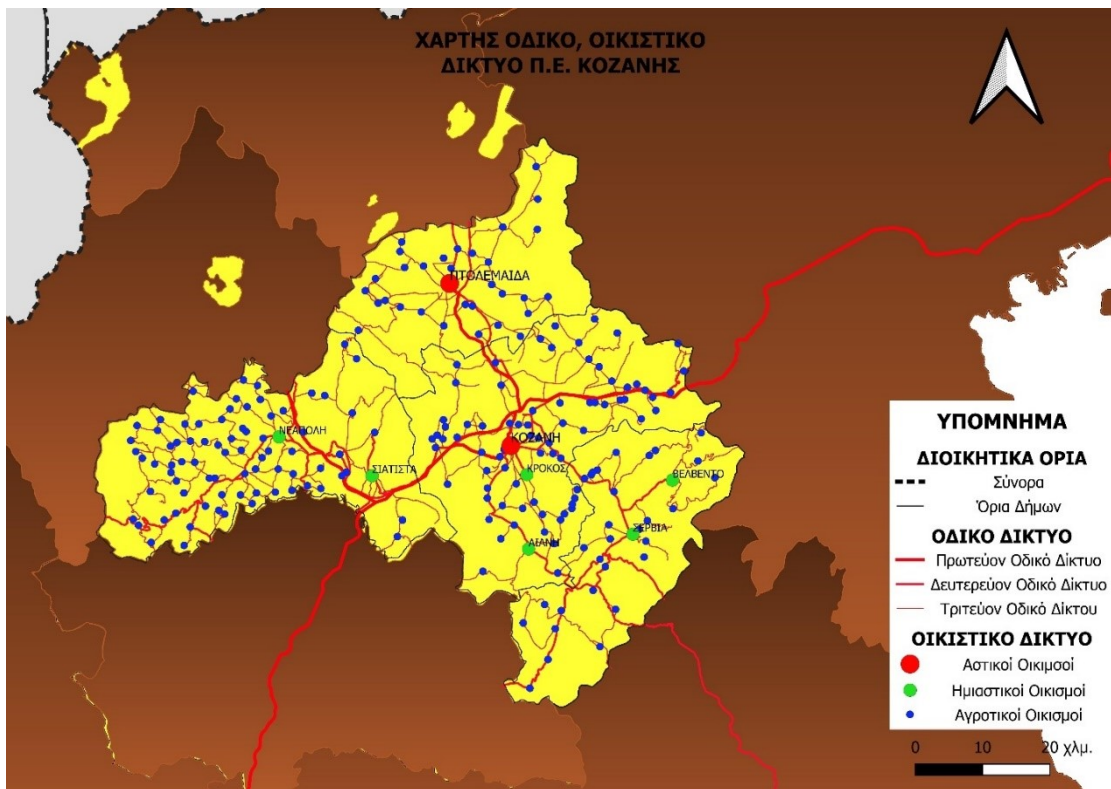

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Στον προηγούμενο χάρτη βλέπουμε τις χρονοαποστάσεις που έχει η Π.Ε. Κοζάνης -και πιο συγκεκριμένα με επίκεντρο την πόλη της Κοζάνης- από άλλους σημαντικούς οικισμούς της ηπειρωτικής Ελλάδας. Από τα Ιωάννινα που αποτελούν το διοικητικό κέντρο της Ηπείρου απέχει 1 ώρα και 44 λεπτά, ενώ από το λιμάνι της Ηγουμενίτσας που αποτελεί πύλη προς το Ιόνιο Πέλαγος και την Ιταλία απέχει 2 ώρες και 55 λεπτά. Από την Θεσσαλονίκη που είναι το κέντρο της Βορείου Ελλάδας απέχει 1 ώρα και 24 λεπτά

μέσω της Εγνατίας Οδού, ενώ από την Αλεξανδρούπολη που είναι παραμεθόρια πόλη απέχει 4 ώρες και 32 λεπτά. Τέλος, για τους πιο νότιους γεωγραφικά οικισμούς βλέπουμε πως η χρονοαπόσταση με την πόλη της Λάρισας είναι στη 1 ώρα και 50 λεπτά. Από την πρωτεύουσα Αθήνα απέχει 5 ώρες και 19 λεπτά και από την Πάτρα 3 ώρες και 38 λεπτά. Το οδικό δίκτυο για αυτές τις διαδρομές είναι κυρίως πρωτεύον εθνικό οδικό δίκτυο με εξαίρεση ένα κομμάτι που είναι δευτερεύον αυτό της Κοζάνης-Λάρισας. Υπάρχει ο άξονας της Εγνατίας Οδού που συνδέει την Ηγουμενίτσα με την Αλεξανδρούπολη και διέρχεται από την Κοζάνη. Για την Πάτρα η διαδρομή είναι μέσω της Εγνατίας και της Ιονίας Οδού, ενώ για την Αθήνα είναι ο κύριος οδικός άξονας Π.Α.Θ.Ε.. Το κομμάτι της διαδρομής Κοζάνης-Λάρισα είναι ο δευτερεύον οδικός άξονας Σερβίων-Ελασσόνας.

Χάρτης 2.6.2: Οδικό και Οικιστικό Δίκτυο της Π.Ε. Κοζάνης

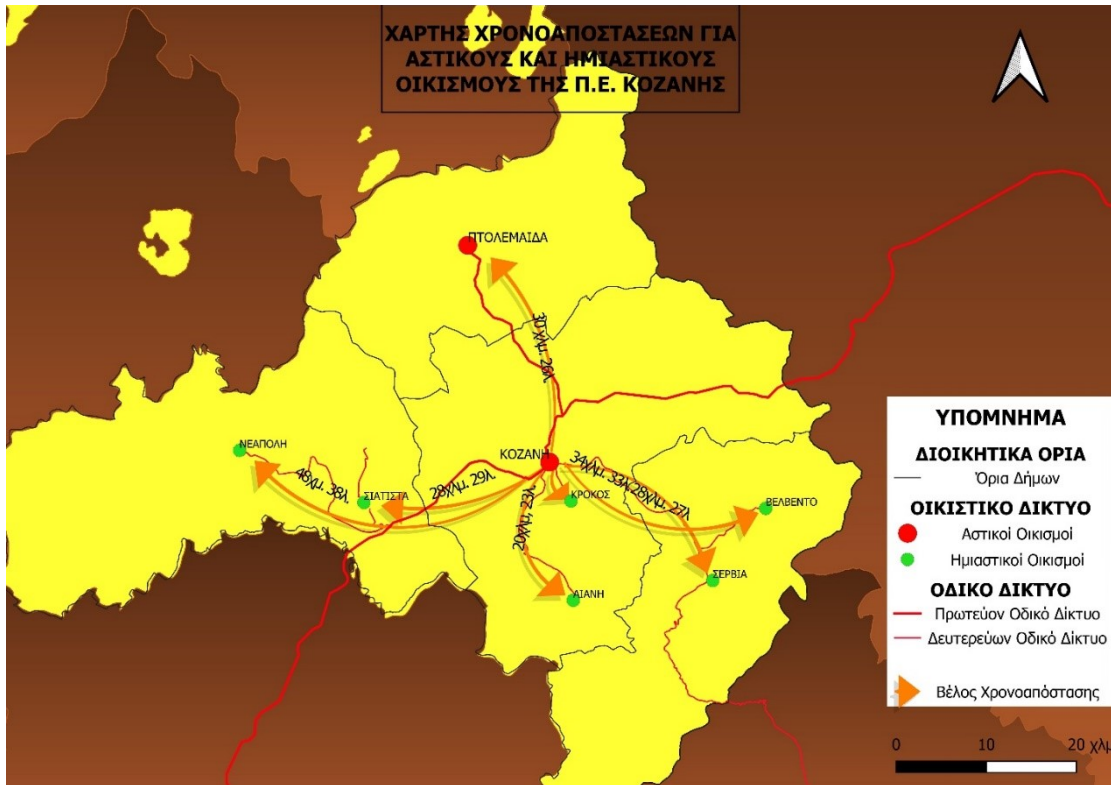

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Βλέπουμε πως εντός της Π.Ε. υπάρχει καλή οδική σύνδεση με τους περισσότερους οικισμούς. Πιο συγκεκριμένα, οι αστικοί και ημιαστικοί οικισμοί δεν αντιμετωπίζουν κάποιο πρόβλημα συνδεσιμότητας. Διέρχεται πρωτεύον οδικό δίκτυο που συνδέει την Κοζάνη με την Σιάτιστα και την Πτολεμαΐδα, ενώ για τους υπόλοιπους ημιαστικούς οικισμούς η σύνδεση γίνεται με δευτερεύον οδικό δίκτυο. Οι αγροτικοί

οικισμοί εξυπηρετούνται κυρίως με τριτεύον οδικό δίκτυο πράγμα που σε μερικούς κάνει πιο δύσκολη την σύνδεση λόγω του ορεινού ανάγλυφου και των χαμηλών θερμοκρασιών.

Χάρτης 2.6.3: Χρονοαποστάσεις εντός της Π.Ε. Κοζάνης

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Η σύνδεση μεταξύ των αστικών και ημιαστικών οικισμών της Π.Ε. επιτυγχάνεται μέσω οδικού δικτύου. Πιο συγκεκριμένα με πρωτεύον και δευτερεύον οδικό δίκτυο. Όπως αναφέραμε η Εγνατία οδός συνδέει το μεγαλύτερο μέρος της διαδρομής Κοζάνης – Σιάτιστα και πρωτεύον δίκτυο έχουμε στη διαδρομή Κοζάνη – Πτολεμαΐδα. Οι συνδέσεις στους υπόλοιπους οικισμούς γίνονται μέσω δευτερεύοντος οδικού δικτύου. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι χρονοαποστάσεις καθώς παρατηρούμε πως ο απαιτούμενος χρόνος ώστε να συνδεθεί ο πιο απομακρυσμένος ημιαστικός οικισμός με την Κοζάνη είναι μόλις 38 λεπτά.

Κεφάλαιο 3

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ Π.Ε. ΒΑΣΗ ΤΩΝ ΠΛΑΙΣΙΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ – ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΜΕΝΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

3.1 ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΑΠΟ ΓΠΧΣΑΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Όπως αναφέρθηκε στο 1ο Κεφάλαιο η διαδικασία που ακολουθεί ένα σχέδιο εδαφικής ανάπτυξης ξεφεύγει από τα δεδομένα μιας διαδικασίας που συντελείται από τεχνοκράτες που είναι σε κεντρικές θέσεις και δεν έχουν άμεση επαφή με τον αναφερόμενο τόπο. Σε αυτό το σημείο λοιπόν έχει μεγάλο ενδιαφέρον μια ανάλυση στα υφιστάμενα αναπτυξιακά κείμενα του Χωροταξικού Σχεδιασμού ώστε να αντλήσουμε πληροφορίες για την Π.Ε. της Κοζάνης. Σύμφωνα με τα εν ισχύ πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού μπορούμε να αντλήσουμε τα εξής συμπεράσματα. Αρχικά υπάρχει αναφορά στο δίπολο Κοζάνης – Πτολεμαΐδας ως ένα οικιστικό δίκτυο που έχει άμεση σχέση με τον κλάδο της παραγωγής ενέργειας. Η Σιάτιστα έχει άμεση αναφορά με τον κλάδο της γουνοποιίας και του τουρισμού. Επίσης, τα Σέρβια και το Βελβεντό αποτελούν ένα δίπολο με τοπική εμβέλεια που σχετίζεται με την αγροτική ανάπτυξη και την προώθηση τοπικών προϊόντων ποιότητας. Τέλος, το Τσοτύλι μαζί με τη Νεάπολη είναι ένα δίπολο που αναδεικνύει την χωρική ενότητα Γράμμου – Όντριας – Βοΐου.

Πιο συγκεκριμένα, η Κοζάνη αποτελεί το κυρίαρχο αστικό κέντρο της Π.Ε. και χαρακτηρίζεται από το ΓΠΧΣΑΑ ως δευτερεύων εθνικός πόλος. Λειτουργεί ως διοικητικό κέντρο και κέντρο υπηρεσιών και εμπορίου με περιοχή επιρροής όλη την Π.Ε. Ο αναπτυξιακός της ρόλος συνδέεται με τον κλάδο της παραγωγής ενέργειας. Η Πτολεμαΐδα λειτουργεί ως κέντρο διοίκησης εμπορίου και υπηρεσιών με περιοχή επιρροής το σύνολο του Δήμου Εορδαίας. Ο αναπτυξιακός της ρόλος συνδέεται με την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και την εξόρυξη. Η Σιάτιστα και τα Σερβία αποτελούν έδρες Καλλικράτειων Δήμων και λειτουργούν ως κέντρα διοίκησης, εμπορίου και υπηρεσιών με περιοχή επιρροής το σύνολο του οικείου Δήμου. Στην περίπτωση των

Σερβίων υπάρχει βαθιά σύνδεση με τον πρωτογενή τομέα και σε συνέργεια με το Βελβεντό αποτελεί κέντρο αγροτικής παραγωγής με ιδιαίτερη έμφαση στην γεωργία. Για τα μικρότερα κέντρα υπάρχει ανάγκη να ενισχύσουν τον ρόλο τους ως σημαντικά διοικητικά και παραγωγικά κέντρα της ευρύτερης περιοχής τους και να λειτουργήσουν ως κέντρα υποστήριξης ενδοπεριφερειακών αναπτυξιακών ενοτήτων και ως κέντρα έλξης πληθυσμού και οργάνωσης της τοπικής οικονομίας. Για την Σιάτιστα προτείνεται η ανάδειξη και αξιοποίηση της παραδοσιακής φυσιογνωμίας και του πολιτιστικού πλούτου με σκοπό την τουριστική ανάπτυξη. Για τα Σερβία προτείνεται ενίσχυση της συλλειτουργίας με το Βελβεντό ώστε να αποτελέσουν ένα ισχυρό δίπολο αγροτικής ανάπτυξης και προώθησης ποιοτικών τοπικών προϊόντων. Η Αιανή καλείτε να λειτουργήσει ως κέντρο πολιτισμού και τουρισμού. Η Νεάπολη και το Τσοτύλι καλούνται να ενισχύσουν το ρόλο τους ως κέντρα ανάπτυξης και ανάδειξης της Χωρικής Ενότητας Γράμμου – Οντριάς – Βοΐου. Τέλος, ο Κρόκος καλείτε να ενισχύσει το ρόλο του ως δυναμικό κέντρο αγροτικής ανάπτυξης. Για τους υπόλοιπους οικισμούς αναφέρονται ως τόποι με ειδικό ρόλο στην ανάπτυξη της υπαίθρου και στην οργάνωση των τοπικών αναγκών του πληθυσμού. Η ανάπτυξη αυτών των οικισμών καλείται να έχει ως κύριο γνώμονα τις ανάγκες του τοπικού πληθυσμού, να λάβει υπόψη τις μοναδικές ιδιαιτερότητές τους καθώς και την ειδική σχέση τους με το ευρύτερο φυσικό περιβάλλον. Ειδικότερες κατευθύνσεις είναι η ενδυνάμωση της δικτύωσης με τα κέντρα των αναπτυξιακών ενοτήτων, η διευκόλυνση της πρόσβασης σε υπηρεσίες, η αξιοποίηση των πόρων του ανθρωπίνου περιβάλλοντος και η υποστήριξη της τοπικής παραγωγής και των συγκριτικών πλεονεκτημάτων.

Πίνακας 3.1.1: Συγκριτικά πλεονεκτήματα της Π.Ε. Κοζάνης

Δήμος	Συγκριτικά πλεονεκτήματα
Κοζάνης	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οικισμός της Κοζάνης αποτελεί το κυρίαρχο αστικό κέντρο της Π.Ε. • Διαθέτει αερολιμένα • Έχει άμεση σύνδεση με πρωτεύον οδικό δίκτυο (Εγνατία οδός και κάθετοι άξονες) • Υπάρχει άμεση σύνδεση με την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και την εξόρυξη. • Δυναμικοί οικισμοί του Δήμου αποτελούν ο Κρόκος (που είναι σημαντικό κέντρο αγροτικής ανάπτυξης και εξαγωγής λόγω της επεξεργασίας του ομώνυμου φυτού) και η Αιανή (δυνατότητες ανάπτυξης πολιτιστικό τουριστικού κέντρου λόγω εθνικής εμβέλειας αρχαιολογικού χώρου) • Από την άποψη της διοικητικής υποδομής, στην Αναπτυξιακή Ενότητα λειτουργούν υπηρεσίες Αποκεντρωμένης Διοίκησης περιφερειακής εμβέλειας, Περιφερειακής Αυτοδιοίκησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Δικαστήρια, τόσο περιφερειακής εμβέλειας (Εφετείο), όσο και μικρότερης εμβέλειας (Πρωτοδικείο, Ειρηνοδικείο), καθώς και Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων με περιοχή επιρροής τις Περιφερειακές Ενότητες Κοζάνης και Γρεβενών. • Από την άποψη της κοινωνικής υποδομής, λειτουργούν εξυπηρετήσεις που έχουν ως επίπεδο αναφοράς το σύνολο της Αναπτυξιακής Ενότητας (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, περιφερειακά ιατρεία κλπ.), Γενικό Νοσοκομείο που προτείνεται από τον παρόντα σχεδιασμό να αναβαθμιστεί σε Περιφερειακό Νοσοκομείο και να συλλειτουργήσει με το Νοσοκομείο Πτολεμαΐδας, μια μείζων μονάδα κοινωνικής πρόνοιας στον τομέα της φροντίδας ηλικιωμένων, καθώς και Σχολές/Τμήματα ΑΕΙ-ΤΕΙ και Μουσεία διαπεριφερειακής εμβέλειας και σημαντικές μονάδες πολιτισμού.
Εορδαίας	<ul style="list-style-type: none"> • Κέντρο Διοίκησης η Πτολεμαΐδα. • Διέρχεται οδικό δίκτυο που αποτελεί άξονα ανάπτυξης Εθνικής και Περιφερειακής εμβέλειας. • Παρουσιάζει εξειδίκευση στους κλάδους παραγωγής ενέργειας και εξόρυξης λιγνίτη. • Σε επιμέρους περιοχές παρουσιάζονται δραστηριότητες που σχετίζονται με τον αγροτικό τομέα. • Σε διοικητική υποδομή, στην Αναπτυξιακή Ενότητα λειτουργούν υπηρεσίες Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Ειρηνοδικείο. • Σε κοινωνική υποδομή, λειτουργούν εξυπηρετήσεις που έχουν ως επίπεδο αναφοράς το σύνολο της Αναπτυξιακής Ενότητας (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, περιφερειακά ιατρεία, κλπ.), Γενικό Νοσοκομείο που προτείνεται, από τον παρόντα σχεδιασμό, να αναβαθμιστεί σε Περιφερειακό Νοσοκομείο, στα πλαίσια της συλλειτουργίας του με το Νοσοκομείο Κοζάνης, καθώς και Σχολή/Τμήμα ΤΕΙ και ένα Μουσείο διαπεριφερειακής εμβέλειας.

Βοΐου	<ul style="list-style-type: none"> • Κέντρο διοίκησης η Σιάτιστα. • Διέρχεται η Εγνατία οδός και κάθετοι άξονες εθνικής εμβέλειας. • Οι παραγωγικές δραστηριότητες σχετίζονται κυρίως με τη γουνοποιία και τον αγροτικό τομέα. • Δυναμικοί οικισμοί η Νεάπολη και το Τσοτύλι που αποτελούν παραδοσιακά κέντρα, με σχετική αυτονομία ως προς τις βασικές τοπικές εξυπηρετήσεις. • Από την άποψη της διοικητικής υποδομής, στην Αναπτυξιακή Ενότητα λειτουργούν υπηρεσίες Τοπικής Αυτοδιοίκησης. • Από την άποψη της κοινωνικής υποδομής, λειτουργούν εξυπηρετήσεις που έχουν ως επίπεδο αναφοράς το σύνολο της Αναπτυξιακής Ενότητας (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, Κέντρα Υγείας, περιφερειακά ιατρεία κλπ.), μια μείζων μονάδα κοινωνικής πρόνοιας στον τομέα της φροντίδας ηλικιωμένων και ένα Μουσείο διαπεριφερειακής εμβέλειας.
Σερβίων – Βελβεντού	<ul style="list-style-type: none"> • Κέντρο της Αναπτυξιακής Ενότητας είναι τα Σέρβια που λειτουργούν ως κέντρο διοίκησης, εμπορίου και υπηρεσιών με περιοχή επιρροής το σύνολο της ενότητας και των οποίων ο αναπτυξιακός ρόλος είναι στενά συνδεδεμένος με την αγροτική ανάπτυξη και την προώθηση τοπικών προϊόντων ποιότητας. • Διέρχεται ο κάθετος άξονας Κοζάνης – Λάρισας. • Οι παραγωγικές δραστηριότητες σχετίζονται κυρίως με τον πρωτογενή τομέα καθώς και με την εξόρυξη ορυκτών πόρων. • Ιδιαίτερα δυναμικός οικισμός της ενότητας είναι το Βελβεντό ο οποίος παρουσιάζει μεγάλη δυναμική στον αγροτικό τομέα, με εξειδίκευση στην παραγωγή οπωροφόρων και κρασιών. • Οι δύο οικισμοί διαμορφώνουν ένα δίπολο αγροτικής ανάπτυξης. • Από την άποψη της διοικητικής υποδομής, στην Αναπτυξιακή Ενότητα λειτουργούν υπηρεσίες Τοπικής Αυτοδιοίκησης. • Από την άποψη της κοινωνικής υποδομής, λειτουργούν εξυπηρετήσεις που έχουν ως επίπεδο αναφοράς το σύνολο της Αναπτυξιακής Ενότητας (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, Κέντρο Υγείας, περιφερειακά ιατρεία κλπ.).

Πηγή: ΥΠΕΚΑ Διεύθυνση Χωροταξία,(2015), Ιδία επεξεργασία

Οι περιοχές που αναπτύσσεται ο πρωτογενής τομέας καταλαμβάνουν ένα σημαντικό κομμάτι της Π.Ε. και σχετίζονται με τους κλάδους της γεωργίας και της κτηνοτροφίας. Υπάρχουν ζώνες ανάπτυξης γεωργίας, ζώνες ανάπτυξης κτηνοτροφίας και ζώνες ανάπτυξης και εκτροφής γουνοφόρων ζώων που διαχωρίζονται με τις προηγούμενες της κτηνοτροφίας. Οι δραστηριότητες που προωθούνται για την αγροτική ανάπτυξη και επιχειρηματικότητα κάνουν λόγο για την ενίσχυση της μεταποίησης προϊόντων και δημιουργία ενός περιβάλλοντος που θα ευνοεί την καινοτομία του αγροτικού τομέα ώστε να επέλθει ενδογενής ανάπτυξη και εξωστρέφεια. Επιπλέον, ευνοούν την στήριξη των τοπικών προϊόντων που κατέχουν συγκριτικά πλεονεκτήματα και έχουν αυξανόμενη προστιθέμενη αξία, μια ανακατανομή του αγροτικού τομέα και των δραστηριοτήτων του που θα είναι βασισμένη στο Καλάθι Προϊόντων της Π.Ε. Κοζάνης, την αξιολόγηση και παρακολούθηση δομών και εγκαταστάσεων ορισμένων

δραστηριοτήτων όπως για παράδειγμα των γουνοφόρων ζώων, ώστε να υπάρχουν ποιοτικοί έλεγχοι και να είναι εφικτές οι αδειοδοτήσεις.

- **Γεωργία**

Οι γεωργικές αναπτυξιακές ζώνες της Π.Ε. εκτείνονται από τα βόρεια σύνορα μέχρι τη λίμνη Πολυφύτου. Εάν κριθεί αναγκαίο είναι εφικτός ο ορισμός ζωνών αποκλειστικής καλλιέργειας των τοπικών προϊόντων με την πιθανότητα εγκατάστασης των απαραίτητων συνοδευτικών δραστηριοτήτων. Αυτό έχει ως σκοπό την εξειδίκευση της περιοχής στους αγροτικούς κλάδους. Στις παραπάνω ζώνες, εξαιρουμένων των περιοχών γεωργικής γης υψηλής προτεραιότητας, μπορούν να χωροθετηθούν ΠΟΑΠΔ με μεταποιητικές εγκαταστάσεις για τα τοπικά προϊόντα. Εκτός από ΠΟΑΠΔ είναι εφικτό να εγκατασταθούν και μεταποιητικές μονάδες για προϊόντα ΠΓΕ / ΠΟΠ (όπως π.χ. τοπικοί οίνοι, γαλακτοκομικά προϊόντα κλπ.).

- **Κτηνοτροφία**

Πέρα από την γεωργία υπάρχει και έντονος ο κτηνοτροφικός χαρακτήρας στην Π.Ε.. Οι ζώνες κτηνοτροφίας αναπτύσσονται κυρίως στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές με τις κυριότερες συγκεντρώσεις μονάδων κτηνοτροφίας να συναντώνται στην περιοχή του Λιβαδερού Κοζάνης. Για αυτές τις ζώνες έχουν οριστεί κάποιες βασικές κατευθύνσεις. Αρχικά σε αυτές, αλλά και όπου αλλού υπάρχουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για ανάπτυξη κτηνοτροφικών δραστηριοτήτων, επιτρέπεται η χωροθέτηση οργανωμένων κτηνοτροφικών μονάδων με προβλέψεις για κατασκευή επιπλέον βασικών έργων υποδομής και περιβαλλοντικής διαχείρισης. Όπως στις ζώνες γεωργίας έτσι και στις κτηνοτροφικές είναι δυνατή η εγκατάσταση ΠΟΑΠΔ για την στήριξη της μεταποίησης των τοπικών προϊόντων.

Στην ευρύτερη περιοχή της Σιάτιστας αναγνωρίζεται ο κλάδος της γουνοποιίας και αποτελεί μια ειδική κατηγορία ενταγμένη στο ευρύτερο πλαίσιο των ζωνών κτηνοτροφίας. Σε αυτή την περιοχή υπάρχουν κατευθύνσεις για έναν στοχευμένο αναπτυξιακό σχεδιασμό στον κλάδο της εκτροφής γουνοφόρων ζώων που θα έχει ως βασική προτεραιότητα την σύνδεσή του με άλλους κλάδους της τοπικής οικονομίας. Σημαντική κρίνεται η διαχείριση των περιβαλλοντικών, όπως επίσης και ένα ολοκληρωμένο σχέδιο ανάπτυξης των απαιτούμενων υποδομών στα πλαίσια της ανάδειξης αυτού του κλάδου.

- **Βιομηχανία**

Στον κλάδο της βιομηχανίας υπάρχουν ζώνες βιομηχανίας – βιοτεχνίας και αποθήκευσης – χονδρεμπορίου που αναπτύσσονται στο μεγαλύτερό τους ποσοστό στις περιοχές που είναι εγκατεστημένοι οι ΑΗΣ της ΔΕΗ, καθώς και σε όλες τις θεσμοθετημένες ή υπό θεσμοθέτηση ΒΕΠΕ. Επίσης, υπάρχουν βιομηχανικές ζώνες εντός των αστικών και ημιαστικών οικισμών της Π.Ε.. Για αυτή την κατηγορία οι βασικές κατευθύνσεις που δίνονται κάνουν λόγο για ενίσχυση, ανάδειξη και αξιοποίηση των θεσμοθετημένων χωρικών ενότητων ΒΕΠΕ (ΒΙ.ΠΕ, ΒΙ.ΠΑ και ΒΙΟ.ΠΑ) για την προώθηση επενδύσεων εντός αυτών και την ολοκλήρωση των απαιτούμενων υποδομών. Επίσης, για τα κελύφη και τις ευρύτερες περιοχές των εγκαταλελειμμένων κτηρίων που σχετίζονται με βιομηχανικές δραστηριότητες συνίσταται η επανάχρησή τους στα πλαίσια μιας βιώσιμης διαχείρισης (είτε με την επανεγκατάσταση σε αυτά βιομηχανικών δραστηριοτήτων, είτε με την ανάδειξη πολιτιστικών δράσεων) ώστε να αποφευχθεί η κατασπατάληση περαιτέρω φυσικής γης για δομημένο χώρο. Τέλος, προτείνεται ο περιορισμός της διάσπαρτης χωροθέτησης νέων βιομηχανικών μονάδων στο βασικό οδικό δίκτυο.

Στην περίπτωση της Σιάτιστας συνίσταται η προώθηση της βιομηχανίας στραμμένη προς τον κλάδο της γουνοποιίας προκειμένου αυτός να αποκτήσει περισσότερη εξωστρέφεια. Οι κατευθύνσεις που προτείνονται έχουν να κάνουν με την ενίσχυση και αξιοποίηση των υφιστάμενων ΒΙΟ.ΠΑ της περιοχής και εάν υπάρξει ανάγκη δημιουργίας νέων οργανωμένων υποδοχέων τότε αυτοί να προωθούνται στον άξονα της Σιάτιστας.

Στην Π.Ε. υπάρχουν και αρκετές ζώνες εξόρυξης. Οι κυριότερες είναι στο λεκανοπέδιο Κοζάνης – Εορδαίας, στα όρια των Π.Ε. Κοζάνης – Φλώρινας και γενικότερα εντοπίζονται αρκετές διάσπαρτες ζώνες εξόρυξης εντός της Π.Ε.. Μερικές από αυτές είναι η ευρύτερη περιοχή του Τρανόβαλτου Κοζάνης, οι ευρύτερες περιοχές των οικισμών Νεράιδα, Λεύκαρα, Λιβαδερό και Χρώμιο. Οι άξονες που προτείνονται για αυτές τις περιοχές έχουν να κάνουν με την προώθηση της έρευνας και της εκμετάλλευσης όλων των ορυκτών πόρων με προτεραιότητα στις προαναφερόμενες ζώνες εξόρυξης. Γίνεται αναφορά στην επίλυση των συγκρούσεων στις χρήσεις γης, τη διατήρηση της εξορυκτικής δραστηριότητας στις υφιστάμενες περιοχές, τη διασφάλιση και τη συνέχιση της μακροχρόνιας εκμετάλλευσής τους, τις επεκτατικές προοπτικές αυτού του κλάδου σε

περιοχές που έχουν εντοπιστεί νέοι εξορυκτικοί πόροι πάντα με τήρηση των περιβαλλοντικών όρων που έχει θέσει η Ε.Ε και σεβασμό στις γειτνιάζουσες οικονομικές δραστηριότητες. Επίσης, οι κατευθύνσεις κάνουν αναφορά στην εξασφάλιση των απαιτούμενων ζητημάτων που χρειάζονται ώστε να συνεχίσει η λειτουργία των εξορυκτικών δραστηριοτήτων και κυρίως στη δυνατότητα χωροθέτησης νέων μονάδων πρωτογενούς επεξεργασίας ορυκτών πρώτων υλών με σκοπό την καθετοποίηση της παραγωγής στους χώρους εξόρυξης, πάντα λαμβάνοντας υπόψη τα μέτρα για περιβαλλοντική προστασία. Χρειάζεται συστηματική παρακολούθηση και έλεγχος για την τήρηση των περιβαλλοντικών πρωτοκόλλων ώστε να διασφαλιστεί η περιβαλλοντική προστασία, η μείωση των ρύπων και το περιβάλλον τοπίο. Τέλος, προτείνεται η προώθηση προγραμμάτων για την αποκατάσταση του τοπίου και του περιβάλλοντος σε περιοχές που στο παρελθόν είχαν εξορυκτική δραστηριότητα και πλέον έχει διακοπεί. Αυτό θα γίνει μέσω της εφαρμογής ενός σχεδίου που θα στοχεύει στην εύρεση νέων χρήσεων για αυτές τις περιοχές. Αυτό το σχέδιο θα αποσκοπεί στην συνοχή με τις ήδη υπάρχουσες ανθρωπογενείς δραστηριότητες και θα προσφέρει εγγύτητα με το ευρύτερο περιβάλλον της περιοχής. Μερικές από αυτές τις περιοχές είναι τα λιγνιτικά πεδία που οι πόροι τους έχουν στερέψει και είναι επιτακτική η ανάγκη για την σύνταξη ενός σχεδίου αποκατάστασης και επανάχρησής τους.

Οι ζώνες ανάπτυξης του τριτογενούς τομέα διαχωρίζονται σε: α) ζώνες τουριστικής ανάπτυξης και β) ζώνες αστικών δραστηριοτήτων. Στις ζώνες ανάπτυξης του τριτογενούς τομέα προωθούνται δραστηριότητες που σχετίζονται με:

- Την αξιοποίηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς για την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων και τη δημιουργία τουριστικού προϊόντος ποιότητας με βάση το φυσικό περιβάλλον, την τοπική παραγωγή και τον πολιτισμό.
- Την προώθηση στοχευμένων έργων υποδομής που ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα τουριστικών προορισμών αναδεικνύοντας τοπικά πλεονεκτήματα όπως τουριστικές διαδρομές, τοπικό απόθεμα με δυνατότητα τουριστικής αξιοποίησης (π.χ. παλιές βιοτεχνίες, μύλοι, κλπ.), υποδομές οικοτουριστικής ανάπτυξης κλπ.
- Τη συγκρότηση και λειτουργία τουριστικών δικτύων (clustering) με στόχο τη διασύνδεση υπηρεσιών, τη δημιουργία ολοκληρωμένων τουριστικών πακέτων κλπ.

- Την ενίσχυση της εξωστρέφειας και της διασυνοριακής συνεργασίας τουριστικών επιχειρήσεων.
- Την προώθηση δικτύωσης συστάδων καινοτομίας/γνώσης και την δημιουργία clusters με έμφαση στην ανάπτυξη καινοτομιών.
- Την ενίσχυση υποδομών καινοτομίας και την προαγωγή κέντρων ικανότητας/εξειδίκευσης (competence centers).
- Την ενίσχυση νέων καινοτομικών επιχειρήσεων και την προσέλκυση επενδύσεων υψηλής έντασης γνώσης από το εξωτερικό.
- Την ανάπτυξη ερευνητικών δραστηριοτήτων γύρω από την ενέργεια με έμφαση στις ΑΠΕ και με τη συνεργασία ΔΕΗ-ερευνητικών και ακαδημαϊκών δομών.

Για τις ζώνες τουρισμού αναφέρονται κυρίως η ευρύτερη περιοχή της λίμνης Πολυφύτου, η περιοχή της Σιάτιστας, της Βλάστης και γενικότερα όλες οι περιοχές που είναι σε πλαίσιο ΤΙΦΚ και οι αξιόλογοι οικισμοί. Για αυτές τις ζώνες οι κατευθύνσεις αναφέρονται στην αναβάθμιση της εικόνας τους ως τουριστικοί προορισμοί, ώστε να είναι πιο ελκυστικοί και ασφαλείς. Επιπλέον, προτείνεται ανάδειξη των στοιχείων της ταυτότητάς τους και η αποκατάσταση των προβλημάτων που έχουν δημιουργηθεί σε δομημένους χώρους. Επίσης, γίνεται αναφορά για προστασία και αποκατάσταση του περιβάλλοντος και του τοπίου, της αρχιτεκτονικής και της άυλης κληρονομιάς.

3.2 ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΑΠΟ ΕΠΧΣΔΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ - ΑΠΕ

Το ειδικό Πλαίσιο της Βιομηχανίας αναφέρεται στο δίπολο Κοζάνης και Πτολεμαΐδα ως ένα ηλεκτροπαραγωγικό δίπολο που εξαρτάται από τοπικούς φυσικούς πόρους.

Οι γενικοί στόχοι ανάπτυξης που προτείνει είναι η ενδυνάμωση της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων της Π.Ε., η προσέλκυση ξένων επενδύσεων με στόχευση στις νέες γειτονικές αγορές και η ενδυνάμωση της ανάπτυξης δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο που δεν έχουν γεωργικό χαρακτήρα. Αναφέρεται όμως και στα προβλήματα που υπάρχουν στις μεταποιητικές δραστηριότητες εντός της Π.Ε. δηλαδή το περιορισμένο εύρος κλαδικής εξειδίκευσης, η μικρή προστιθέμενη αξία στα προϊόντα λόγω της μη αναγνωσιμότητας και η μη δημιουργία δικτύων παραγωγής. Αυτά τα προβλήματα σε συνδυασμό με την πτωτική πορεία της βιομηχανικής δραστηριότητας αποτελούν

τροχοπέδη για την υλοποίηση ενός στρατηγικού σχεδίου για την Π.Ε.. Για τους κλάδους της βιομηχανίας τα κυριότερα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν είναι η περιορισμένη κλαδική εξειδίκευση (εκτός από τον κλάδο της γούνας) μέσω της μείωσης της έντονης ειδίκευσης στον κλάδο της ενέργειας και της εξόρυξης καθώς μέσα από αυτούς τους κλάδους δεν έχουν καταφέρει να αναδυθούν συμπληρωματικές δραστηριότητες. Επίσης, θα πρέπει να υπάρξει σύνδεση της μεταποιητικής δραστηριότητας με την αγροτική παραγωγή ειδικότερα στα αναφερόμενα ως πιστοποιημένα προϊόντα του αγροδιατροφικού τομέα.

Οι δύο βιομηχανικοί πόλοι της Π.Ε., σύμφωνα με το ειδικό πλαίσιο βιομηχανίας, είναι οι εξής :

- Σιάτιστα (ως περιοχή ποιοτικής αναδιάρθρωσης)
- Κοζάνη – Πτολεμαΐδα (ως περιοχή επέκτασης)

Σε αυτούς τους πόλους προτείνεται η χωροθέτηση νέων βιομηχανικών εγκαταστάσεων.

Το ειδικό πλαίσιο του Τουρισμού αναφέρεται στην προώθηση μιας μορφής αστικού τουρισμού στον οικισμό της Κοζάνης. Προτείνει κυρίως την προώθηση δράσεων με σκοπό την ανάδειξη και αναβάθμιση των ιστορικών κέντρων, των μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων και του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Αναφέρεται σε δημιουργία δικτύων μεταξύ ενοτήτων που έχουν κοινές θεματικές (π.χ. κοινή ιστορία, αρχιτεκτονική κ.α.), εμπλουτισμό των παρεχόμενων υπηρεσιών και δραστηριοτήτων τουρισμού, ανάπτυξη και εκσυγχρονισμό των ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων και τέλος, αναβάθμιση του δικτύου των ΜΜΜ.

Τέλος, το ειδικό πλαίσιο των ΑΠΕ αναφέρει πως υπάρχει υψηλή πυκνότητα εκμεταλλεύσιμου δυναμικού για υδροηλεκτρικές εγκαταστάσεις στην Π.Ε. Κοζάνης.

3.3 ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΕΠ ΚΑΙ RIS3.

Παρακάτω θα παρατεθούν ορισμένα δυνατά και αδύναμα σημεία της Π.Ε. σύμφωνα με τα αναπτυξιακά κείμενα ΠΕΠ και RIS3.

Πίνακας 3.3.1: Δυνατά και Αδύνατα σημεία της Π.Ε. Κοζάνης

Από ΠΕΠ και RIS3	Δυνατά Σημεία	Αδύνατα Σημεία
Ενίσχυση της έρευνας και την ανάπτυξης της καινοτομίας	<ul style="list-style-type: none"> • Διαθέτει χωρική εγγύτητα με Θεσσαλονίκη και Ήπειρο μέσω οδικού δικτύου. • Διαθέτει προϊόντα του πρωτογενή τομέα με υψηλή ποιότητα και μπορεί να τροφοδοτήσει κλάδους του δευτερογενή τομέα • Είναι ενεργειακό κέντρο • Συνδυάζει φυσικούς πόρους (υδάτινους, ορεινούς) και πολιτιστική – πολιτισμική κληρονομιά. • Υπάρχει εξειδίκευση στους κλάδους της ενέργειας και της γούνας • Διαθέτει μεγάλο αριθμό προϊόντων ΠΟΠ και ΠΓΕ. • Στην Π.Ε. λειτουργούν ΑΕΙ 	<ul style="list-style-type: none"> • Περιορισμένο εύρος κλαδικής εξειδίκευσης • Απουσία Περιφερειακής Πολιτικής για Καινοτομία και Ανάπτυξη • Χαμηλή σύνδεση της γνώσης στην παραγωγή μέσω των ΑΕΙ της Π.Ε • Περιβαλλοντικά προβλήματα λόγω της παραγωγής ενέργειας • Χαμηλή διασύνδεση των τοπικών επιχειρήσεων σε δίκτυα προώθησης τοπικών προϊόντων και τουριστικής ανάπτυξης • Ανεπαρκής προβολή και ανάπτυξη ενός τουριστικών προϊόντων σε σημείο που να μην αναδεικνύεται η τοπική ιστορική φυσιογνωμία και ο πολιτιστικός πλούτος της περιοχής.
Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ	<ul style="list-style-type: none"> • Προσανατολισμός προς την εξαγωγή προϊόντων με θετικό εμπορικό ισοζύγιο • Παράδοση και ιστορικότητα στους κλάδους του πρωτογενή τομέα • Υπαρξη αξιόλογων τουριστικών πόρων, φυσικών οικοσυστημάτων και πολιτιστικού αποθέματος • Δράσεις για την ανάδειξη και προστασία πολιτιστικών μνημείων και προσέλκυση τουρισμού 	<ul style="list-style-type: none"> • Σημαντική εξάρτηση από κλάδους ενέργειας και γούνας • Μικρό μέγεθος επιχειρήσεων • Έλλειψη επιχειρηματικής κουλτούρας • Χαμηλή ανταγωνιστικότητα • Χαμηλό επίπεδο γνώσης και εκπαίδευσης • Χαμηλή παραγωγικότητα γεωργικού τομέα • Μικρή διαφοροποίηση της μεταποίησης και μικρό εύρος κλαδικού προσανατολισμού
Προστασία Περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικότητας των πόρων	<ul style="list-style-type: none"> • Πλούσιο φυσικό περιβάλλον, σε χλωρίδα και πανίδα (αρκετά ΚΑΖ, και ενδημικά φυτά) • Περιοχές ενταγμένες στο δίκτυο Natura 2000 και ΤΙΦΚ. 	<ul style="list-style-type: none"> • Μη ολοκλήρωση έργων διαχείρισης πόρων

<p>Προώθηση της Αγροτικής Ανάπτυξης και ενίσχυση της συμβολής της στην οικονομία της Π.Ε.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Μοναδικότητα στην εκτροφή γούνας • Ικανοποιητικό μέγεθος αγροτικών εκμεταλλεύσεων • Ύπαρξη προϊόντων ΠΟΠ / ΠΓΕ • Ανάπτυξη μελισσοκομίας ως κλάδος βασικού αλλά και συμπληρωματικού εισοδήματος • Ύπαρξη εκμεταλλεύσιμων βοσκοτόπων • Ύπαρξη σημαντικών δασικών συμπλεγμάτων 	<ul style="list-style-type: none"> • Υψηλή εξάρτηση φυτικής παραγωγής από επιδοτούμενες καλλιέργειες • Μη επαρκής ανάπτυξη κτηνοτροφίας • Μη επαρκής αριθμός μονάδων μεταποίησης - τυποποίησης και εμπορίας αγροτικών προϊόντων • Περιορισμός στην αντικατάσταση γεωργών • Έλλιπής συνεταιριστική δράση • Μη αξιοποίηση του δασικού πλούτου για παραγωγικές δραστηριότητες
--	--	--

Πηγή: ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας 2014 – 2020, RIS3 Δυτικής Μακεδονίας 2014 - 2020 Ιδία επεξεργασία

Το αναπτυξιακό όραμα της Π.Ε. στοχεύει στην ενίσχυση της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας, την διατήρηση του περιβάλλοντος ως κληρονομιά, την ανάπτυξη του τουρισμού ώστε να αναδειχθούν οι ιδιαιτερότητες του τόπου και, την διοχέτευση των τοπικών πόρων στις κατάλληλες δραστηριότητες.

3.4 ΕΔΑΦΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ, ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

Πέραν της οικονομικής ανάπτυξης, αυτή η εργασία πραγματεύεται και τον σχεδιασμό της εδαφικής συνοχής για την Π.Ε. Κοζάνης. Η έννοια της εδαφικής συνοχής κάνει λόγο για άμβλυνση των εδαφικών προβλημάτων, εφαρμογή μιας δίκαιης, ισόρροπης ανάπτυξης και ανάπτυξη του συντονισμού μεταξύ των χωρικών πολιτικών (Γιαννακούρου, 2008). Η εδαφική συνοχή εξειδικεύει και ενισχύει την κοινωνική και οικονομική συνοχή σε χωρικά πλαίσια αλλά και στα πλαίσια των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων (Commission of the European Communities, 2004). Στόχος της είναι να καταστεί εύκολη η ισόρροπη ανάπτυξη, η μείωση των ανισοτήτων, η αποκατάσταση των εδαφικών ισορροπιών και να αποδώσει μια συνεκτικότητα στις τομεακές και περιφερειακές πολιτικές. Επίσης, στοχεύει στην προώθηση της εδαφικής ολοκλήρωσης και των συνεργασιών μεταξύ Περιφερειών (κατ' επέκταση και Περιφερειακών Ενοτήτων) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2004). Βασικό της μέλημα είναι να καθιερώσει μια αρχή δικαιοσύνης μεταξύ των πολιτών, οπουδήποτε και αν ζουν. Αποσκοπεί στο να προσφέρει επαρκή πρόσβαση σε υπηρεσίες γενικού ενδιαφέροντος και να εξασφαλίσει τις κατάλληλες ανταγωνιστικές συνθήκες για όλες τις εδαφικές ενότητες (Conference of Peripheral Maritime Regions, 2004).

Η εδαφική συνοχή τοποθετεί μια χωρική αναφορά στον διάλογο περί κοινωνικού μοντέλου καθώς πέρα από τα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες εξειδικεύεται σε τόπους και περιφέρειες. Ο γεωγραφικός χώρος που ζουν και εργάζονται τα άτομα επηρεάζει την καθημερινότητά τους διότι αυτός έχει χαρακτηριστικά, αδυναμίες και μορφές κινδύνου (απομόνωση, ακανθώδη προσπελασιμότητα, ρύπανση, κακή φήμη κ.α.). Επομένως, με την εδαφική συνοχή προσδίδεται μια χωρικότητα όσον αφορά τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν τα άτομα κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Το κοινωνικό μοντέλο που επιλέγει μια κοινωνία είναι εξαρτημένο σε μεγάλο βαθμό από τη δομή και τα χαρακτηριστικά του χώρου στον οποίο ζει. Μέσω αυτής της σκοπιάς η εδαφική συνοχή προσφέρει κοινωνική αλληλεγγύη και προστασία στα άτομα αλλά πλέον μεταβιβάζονται αυτές οι αρχές και στις διάφορες εδαφικές ενότητες (Davoudi S. 2005).

Σύμφωνα με τον Λουδοβίκο Βασενχόβεν η εδαφική συνοχή αναμένεται:

- Να προσδώσει μια χωρική και αστική διάσταση στις τομεακές πολιτικές και να βοηθήσει στην ολοκλήρωσή τους
- Να ενισχύσει την πολυεπίπεδη και διατομεακή χωρική διακυβέρνηση και τα εταιρικά σχήματα
- Να περιορίσει τις χωρικές ανισότητες και να προαγάγει την ισόρροπη αρμονική ανάπτυξη
- Να διευρύνει την χωρική συνεργασία και την αλληλεγγύη μεταξύ των τόπων
- Να προστατεύσει την χωρική διαφοροποίηση και να αξιοποιήσει το χωρικό, οικολογικό και πολιτιστικό κεφάλαιο
- Να συμβάλλει στην αντιμετώπιση προκλήσεων και στην διαμόρφωση πολιτικών όπως η βιώσιμη ανάπτυξη, η ανάπτυξη αγροτικών περιοχών, η διαχείριση κινδύνων κ.α.
- Να βελτιώσει την πρόσβαση σε υποδομές, υπηρεσίες και δίκτυα μεταφορών, τηλεπικοινωνιών και ενέργειας
- Να προωθήσει και να αξιοποιήσει την πολυκεντρική αστική ανάπτυξη και δικτύωση
- Να ενισχύσει την βιώσιμη ανάπτυξη των τόπων

- Να λάβει υπόψη ειδικά χωρικά χαρακτηριστικά π.χ. φυσικής γεωγραφίας ή περιθωριοποίησης.

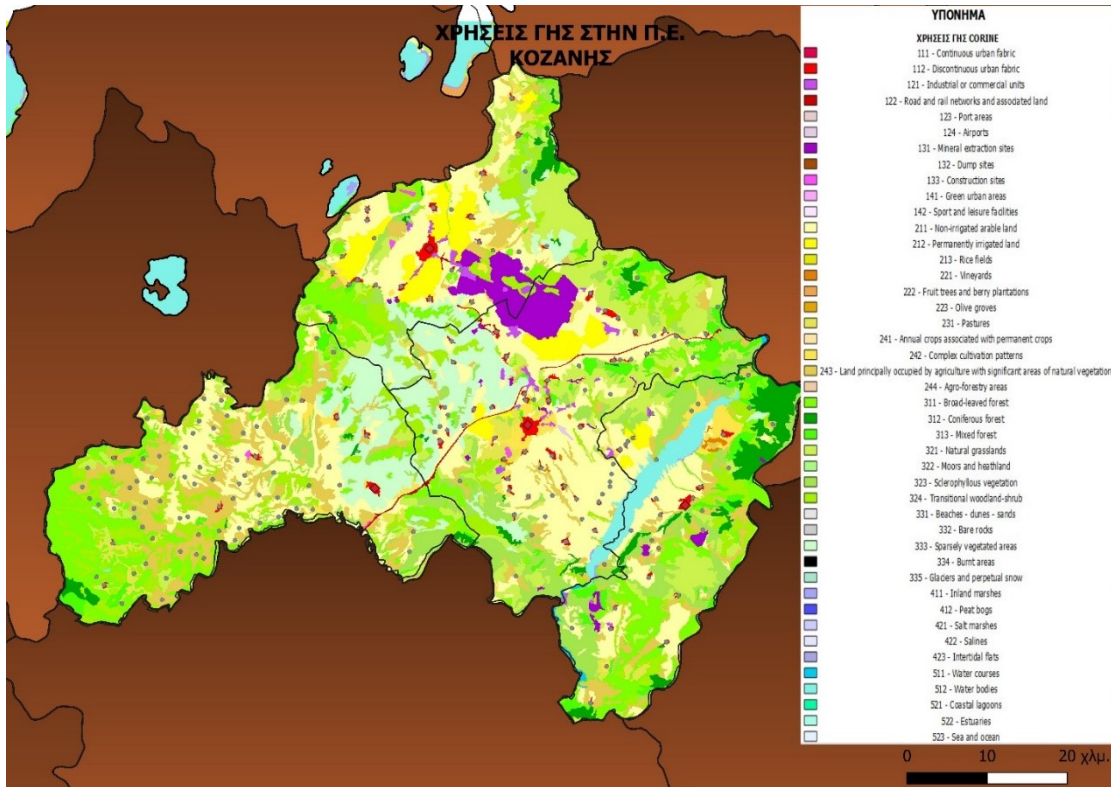
(Βασενχόβεν Λ. 2008)

Η γη και κατ' επέκταση οι πόροι που συναντάμε σε αυτήν, έχουν ως σημείο αναφοράς τόσο το φυσικό περιβάλλον αλλά και το έδαφος. Η δημιουργία – εύρεση «νέου» εδάφους είναι μια μακροχρόνια διαδικασία, γεμάτη προβλήματα και δυσκολίες, η οποία μπορεί να μην εφαρμοστεί ποτέ. Επομένως, η διασφάλιση της αειφορίας των εδαφικών πόρων αποτελεί γενικά ένα κύριο ζήτημα. Είναι αναγκαίο η χρήση κάθε πόρου να γίνει συγκεκριμένη έτσι ώστε να υπάρχει και η διατήρησή τους στον χρόνο. Έτσι, θα εξασφαλισθεί η οικονομία μέσω των πόρων (Βούτσινος κ.ά, 1998).

Ο όρος "χρήση γης" αφορά τις δραστηριότητες του ανθρώπου που σχετίζονται με τη γη με έμφαση στο λειτουργικό ρόλο της γης στις οικονομικές δραστηριότητες. Από την άλλη πλευρά, η κάλυψη γης/εδάφους ορίζεται ως "η παρατηρηθείσα βιοφυσική κάλυψη της γήινης επιφάνειας". Η κάλυψη της γης είναι αποτέλεσμα φυσικών δραστηριοτήτων ανεξάρτητα από την επίδραση του ανθρώπου και από τη γεωμορφολογία, τη γεωλογική δομή και την εδαφολογική κατάσταση μιας περιοχής. (Λογοθέτη, 2007).

Αν και η χρήση γης διαφοροποιείται από την κάλυψη γης, αφού η κάλυψη γης αναφέρεται στις φυσικές και τεχνητές οντότητες που καλύπτουν μια εδαφική μονάδα, ενώ η χρήση γης αναφέρεται στους ανθρώπινους σκοπούς που συνδέονται την κάλυψη, π.χ. βοσκή βοοειδών, αναψυχή ή αστική διαβίωση, ωστόσο, χρήση και κάλυψη γης συνδέονται και αλληλοεπηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό. Μια συγκεκριμένη χρήση γης αντιστοιχεί συχνά σε μια ενιαία κάλυψη γης. Εντούτοις, μια δεδομένη κατηγορία κάλυψης γης μπορεί να υποστηρίξει διάφορες ευδιάκριτες χρήσεις γης (π.χ. ένα δάσος μπορεί να χρησιμοποιείται ταυτόχρονα για τον εφοδιασμό με ξύλα, τη γεωργία, το κυνήγι, την αναψυχή και ως άγρια φύση) (Λογοθέτη, 2007).

Χάρτης: 3.4.1 Χρήσεις Γης στην Π.Ε. Κοζάνης

Πηγή: <https://land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover> , Ιδία επεξεργασία

Έχοντας αναλύσει ως έναν βαθμό την εδαφική συνοχή και τις χρήσεις γης, μπορούμε να πούμε πως ενδιαφέρον θα παρουσίαζε ένα σχέδιο το οποίο θα χρησιμοποιεί τους εδαφικούς πόρους ,ως βασικό εργαλείο, με σκοπό τόσο την επίτευξη της εδαφικής συνοχής, την οικονομική ανάπτυξη, την βέλτιστη αξιοποίηση των χρήσεων γης αλλά και την στόχευση της αειφορίας στην Π.Ε. Κοζάνης.

3.5 ΠΟΡΟΙ ΤΗΣ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα πραγματοποιηθεί μια βαθύτερη ανάλυση των πόρων και των στοιχείων τους που συναντάμε στην Π.Ε. Κοζάνης. Αρχικά, θα γίνει μια καταγραφή και παρουσίαση των υλικών και άυλων πόρων και της μορφή με την οποία παρουσιάζονται, στη συνέχεια θα αναφερθούμε στην συμμετοχή τους στις παραγωγικές διαδικασίες, στην σύνδεσή τους με τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες και στη σχέση που έχουν με τον τόπο και την κληρονομιά.

3.5.1 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Ως φυσικούς πόρους αναφερόμαστε στα γεωμορφολογικά στοιχεία του περιβάλλοντος που έχουν σχηματιστεί είτε με την πάροδο του χρόνου είτε μερικές φορές από ανθρώπινες παρεμβάσεις. Αυτά μπορεί να είναι κάποιοι ορεινοί όγκοι, φυσικά καταφύγια ζώων, λίμνες (φυσικές ή τεχνητές), ορισμένα τοπία που δημιουργήθηκαν λόγω συγκεκριμένου κλίματος, ιδιαίτερης μορφολογίας εδάφους ή ακόμα και από την επιρροή φυσικών φαινομένων. Οι φυσικοί πόροι ενδείκνυται να παίρνουν μέρος σε ανθρωπογενείς οικονομικές δραστηριότητες, οι οποίες συνήθως αφορούν τον πρωτογενή τομέα ή ακόμα και τουριστικές δραστηριότητες μέσω της ανάδειξής τους. Παρακάτω παρουσιάζονται πίνακες και χάρτες με τους φυσικούς πόρους της Π.Ε. Κοζάνης.

Πίνακας 3.5.1.1: Φυσικοί πόροι

Φυσικοί πόροι		
Είδος	Όνομα	Δήμος
Λίμνες	Πολυφύτου	-
Γεωπάργα	Γεωπάργκο Μπουχάρια - Νοχτάρια	Σερβίων -Βελβεντού
	Φαράγγι Σερβίων	Σερβίων -Βελβεντού
	Καταράκτες Σκεπασμένο	Σερβίων -Βελβεντού
Βουνά	Βούρινος	-

Πηγή: <https://www.visitwestmacedonia.gr/en/destination-item/kozani/> , Ίδια επεξεργασία.

Όπως βλέπουμε στον παραπάνω πίνακα υπάρχουν σημαντικοί φυσικοί πόροι στην Π.Ε.. Αρχικά, η λίμνη Πολυφύτου που αποτελεί μια τεχνητή λίμνη από τον ποταμό Αλιάκμονα, πήρε τον σχηματισμό της το 1973 και ανήκει στην ΔΕΗ. Βέβαια οι κάτοικοι των γύρω περιοχών έχουν την δυνατότητα να εκμεταλλεύονται τη λίμνη για αλιευτικές και τουριστικές δραστηριότητες. Την διαπερνούν οι γέφυρες Σερβίων και Ρυμνίου και αποτελεί σημαντικό βιότοπο τόσο για ψάρια αλλά και για πτηνά. Επίσης είναι ιδανική και για αθλήματα όπως η κωπηλασία. Στο γεωπάργκο Μπουχάρια – Νοχτάρια συναντάμε πετρώδη εδάφη στα οποία λόγω της διάβρωσης έχουν σχηματιστεί μικρές φυσικές πετρώδεις «κολώνες». Φτάνουν έως τα 7 μέτρα και αποτελούν αντικείμενο μελέτης από αρκετούς επιστημονικούς κλάδους. Βρίσκονται ανάμεσα στο ρέμα της Ποταμιάς και τον οικισμό Λιβαδερό και ως τουριστικό αξιοθέατο φιλοξενεί αρκετές δραστηριότητες – περίπατοι (<http://www.mikrovalto.gr/> 5/2/2022). Το φαράγγι των Σερβίων βρίσκεται μερικά χιλιόμετρα έξω από τον οικισμό έχει ιδιαίτερη ομορφιά χάρις τους γεωλογικούς σχηματισμούς τους και αποτελεί έναν φυσικό πόρο αρκετά διαδεδομένο στην Π.Ε.

Κοζάνης καθώς οι τουριστικές και αθλητικές δραστηριότητες που εκτυλίσσονται σε αυτό είναι πολυάριθμες. Προσφέρεται για πεζοπορία, καταβάσεις με ραπέλ, κανό κ.α. (<https://e-servia.gr> 5/2/2022). Πέραν από το φαράγγι στα Σέρβια βρίσκονται και οι καταρράκτες Σκεπασμένου. Με τα χτισμένα πέτρινα μονοπάτια και την πολυποίκιλη βλάστηση που υπάρχει, διαμορφώνεται ένα τοπίο ιδανικό για τουριστικές και αθλητικές δραστηριότητες όπως αναρρίχηση, περίπατοι, κάμπινγκ κ.α. (<https://e-servia.gr> 5/2/2022). Τέλος, το όρος Βούρινος που έχει και την ψηλότερη κορυφή της Π.Ε. Κοζάνης (Ντριστινίκος 1886μ.) αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς φυσικούς πόρους της περιοχής. Στους πρόποδες του εντοπίζονται ανθρωπογενείς δραστηριότητες που αφορούν τον πρωτογενή τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία). Το βουνό είναι ιδανικό για ορειβασία και υπάρχει σε αυτό το μουσείο Μακεδονικού Αγώνα με πρόσβαση από τον οικισμό Χρώμιο. Αποτελεί φυσικό βιότοπο για αρκετά ενδημικά είδη χλωρίδας και πανίδας. Επίσης, έχει και ακαδημαϊκό ενδιαφέρον καθώς το ίδιο το βουνό δημιουργήθηκε από την ένωση των λιθοσφαιρικών πλακών Ευρώπης και Ασίας, διαμορφώνοντας έτσι ένα τοπίο με δύο χαρακτήρες. Η ιδιαίτερη μορφολογία και τα μαγνητικά πεδία της περιοχής, συνέβαλαν αρκετά ώστε να γραφτεί η θεωρία των τεκτονικών πλακών από τον γεωλόγο Eldrige Moores.

Πίνακας 3.5.1.2: Καταφύγια άγριας ζωής

ΚΑΤΑΦΥΓΙΑ ΑΓΡΙΑΣ ΖΩΗΣ	
Δήμος	Όνομα
Κοζάνης	Κ 141: Αυγή - Τμερα Κοζάνης (Πολύμυλος)
	Κ 147: Ανθότοπος - Σκήτη (Σιδερά)
	Κ 150: Κουρί - Αγ. Ελευθέριος (Κοζάνη - Πτελέα - Δρέπανο)
	Κ 169: Λάριο
Εορδαίας	Κ 109: Κορώνα (Μεσόβουνο)
	Κ 144: Κουρί (Πτολεμαΐδας)
	Κ 118: Καρυχώρι - Σπηλιά
	Κ 132: Λαμπανίτσα (Αρδασσα - Βλάστη)
Βοΐου	Κ 148: Πράσινα (Εράτुरα - Γαλατινή - Καλονέρι)
	Κ 156: Αγία Σωτήρα
	Κ 754: Όντρια Ζώνη Δραγασιάς (Τσοτύλι)

	K 884: Σισάνι- Νάματα (Ασκιο)
	K 894: Τσερβένα - Μπούρινος (Σιάτιστα)
	K 913: Ζαρκανίκη (Αυγερινός)
Σερβίων - Βελβεντού	K 157: Αβουζιανή - Μονή Αγ. Βαρβάρας - Μπλασιά (Βελβεντό)
	K 168: Δάρβα - Βάλτα

Πηγή: http://mapsportal.ypen.gr/layers/geonode:katafygio_agrias_zois, Ίδια επεξεργασία

Εντός της Π.Ε. Κοζάνης υπάρχουν και αρκετά καταφύγια άγριας ζωής. Τα περισσότερα βρίσκονται στον Δήμο Βοΐου και αποτελούν φυσικές περιοχές ιδιαίτερης ομορφιάς μέσα στις οποίες αναπτύσσεται η άγρια χλωρίδα και πανίδα της περιοχής διατηρώντας ακέραιους τους φυσικούς βιοτόπους. Αυτές οι περιοχές μπορούν να αποτελέσουν πόλους για περιπάτους και για συλλογή τοπικών φυτών από τους φυσιολάτρες.

Τέλος στην Π.Ε. Κοζάνης υπάρχουν σημαντικοί βιότοποι ενταγμένοι στο Ευρωπαϊκό δίκτυο Natura 2000 αλλά και αρκετά ΤΙΦΚ. Τόσο οι περιοχές Natura αλλά και τα ΤΙΦΚ προσφέρονται για δραστηριότητες του πρωτογενή τομέα αλλά και για τουριστικές.

Περιοχές Natura 2000 Π.Ε. Κοζάνης

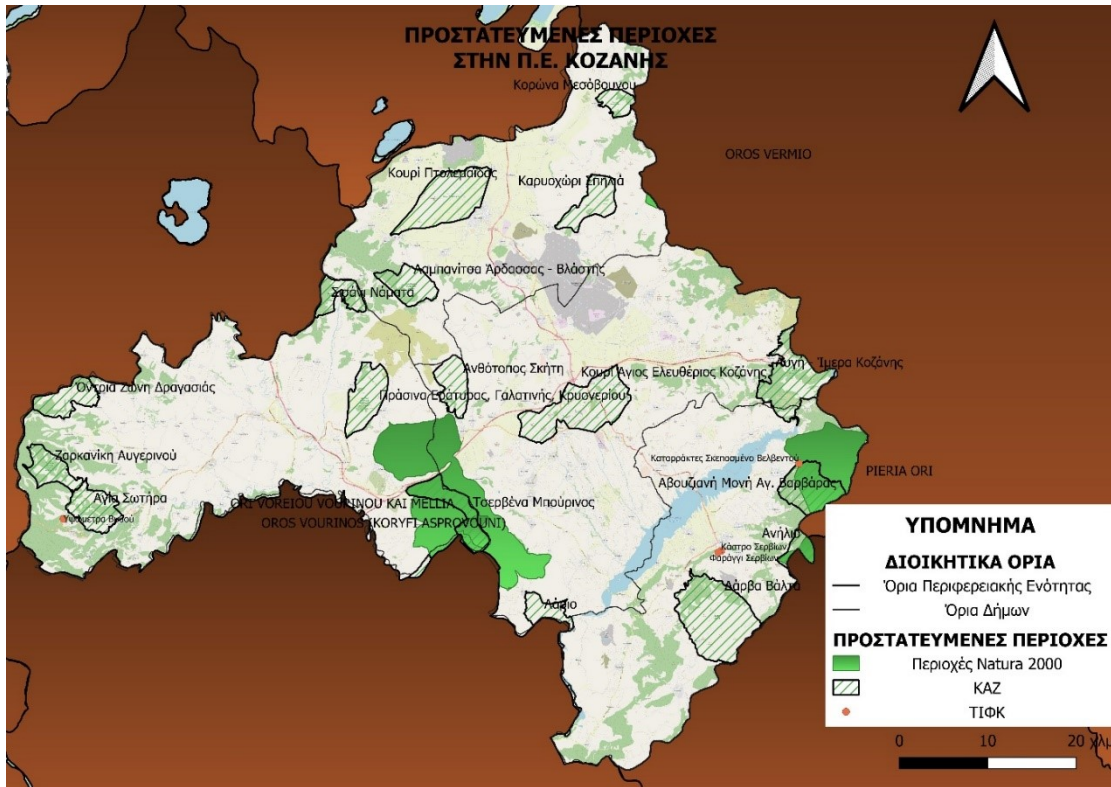
- Όρος Βούρινο και Μελλιά
- Όρος Βέρμιο
- Όρος Βούρινος – Κορυφή Ασπροβούνι
- Πιέρια Όρη
- Όρος Τίταρος

ΤΙΦΚ Π.Ε. Κοζάνης

- Καταρράκτες Σκεπασμένο στο Βελβεντό
- Φαράγγι Σερβίων
- Κάστρα Σερβίων
- Υψώματα Βυθού – Πεντάλοφος

(<http://geodata.gov.gr/> 08/02/2022).

Χάρτης: 3.5.1.1 Φυσικοί Πόροι

Πηγή: <http://geodata.gov.gr/> , Ιδία επεξεργασία

Όπως φαίνεται στον χάρτη υπάρχουν αρκετά ΚΑΖ τα οποία βρίσκονται διάσπαρτα στο εσωτερικό της Π.Ε.. Οι περιοχές Natura 2000 της περιοχής αφορούν κατά βάση ορεινούς όγκους όπως αυτός του Βούρινου και η μεγαλύτερη βρίσκεται ανάμεσα στα σύνορα των Δήμων Κοζάνης – Βοΐου. Άλλες δύο συναντάμε στον Δήμο Σερβίων – Βελβεντού και ένα μικρό κομμάτι στον Δήμο Εορδαίας. Τα ΤΙΦΚ της Π.Ε. είναι κυρίως συγκεντρωμένα στον Δήμο Σερβίων – Βελβεντού ενώ υπάρχει και ένα στον Δήμο Βοΐου. Σύμφωνα με τον χάρτη βλέπουμε πως υπάρχει σημαντική συγκέντρωση στο νοτιοανατολικό τμήμα της Π.Ε. όπου συναντάμε σε μικρή απόσταση μεταξύ τους 3 ΚΑΖ, 2 περιοχές Natura και 3 ΤΙΦΚ. Επίσης, μια ακόμα σημαντική συγκέντρωση από περιοχές Natura και ΚΑΖ είναι στο κέντρο της Π.Ε. και στην συνοριακή γραμμή των Δήμων Κοζάνης – Βοΐου. Τέλος, υπάρχει μια αξιοσημείωτη συγκέντρωση φυσικών πόρων στο Δυτικό κομμάτι της Π.Ε. που περιλαμβάνει τις ορεινές περιοχές του Δήμου Βοΐου. Αυτές οι συγκεντρώσεις μπορούν να αποτελέσουν ευκαιρίες ώστε να δημιουργηθούν δίκτυα και ενέργειες ανάδειξης αυτών των πόρων από τους τοπικούς δρώντες.

3.5.2 ΓΕΩΡΓΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ – ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ

Ο γεωργικός χαρακτήρας διασώζεται στην Π.Ε. Κοζάνης ακόμα και σήμερα. Δήμοι όπως των Σερβίων – Βελβεντού και Βοΐου διαθέτουν παράδοση και ο κλάδος της γεωργίας κατέχει σημαντικό ποσοστό στην απασχόληση του πληθυσμού. Παράγονται ιδιαίτερα προϊόντα τα οποία είναι υψηλής ποιότητας και αναγνωρισμένα ως ΠΟΠ που δίνουν μια διαφορετική διάσταση ως προς την δυναμική αυτού του κλάδου στην Π.Ε.. Υπάρχουν αρκετές εκτάσεις που ενδείκνυνται για την παραγωγή σταφυλιών, εσπεριδοειδών και άλλων οπωροφόρων δέντρων που ευδοκιμούν στην συγκεκριμένη χωρική ενότητα. Παρακάτω παρουσιάζονται σε μορφή πίνακα οι εκτάσεις και τα προϊόντα που παράγονται στην Π.Ε. από τους γεωργικούς κλάδους.

Πίνακας 3.5.2.1: Πίνακας γεωργίας

	Εκτάσεις σε στρέμματα/Αριθμός δεντρών*		Παραγωγή (σε τόνους)	
	Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	Κοζάνης	Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	Κοζάνης
Αμπέλια και σταφυδάμπελα				
Αμπέλια (αμπέλια για κρασί και αμπέλια επιτραπέζιων σταφυλιών)	17.408	4.910	14.425	4.230
Δενδρόδεις Καλλιέργειες				
Αχλαδιές*	85.533	51.375	2.656	1.592
Μηλιές *	4.701.919	2.604.030	136.353	95.053
Ακτινίδια*	120	120	5	5
Ροδιές*	5.210	4.445	285	257
Ροδακινιές*	1.392.787	654.704	61.382	27.777
Βερικοκές*	20.379	15.023	544	322
Κερασιές*	691.883	587.042	10.534	7.573
Συκιές*	562	472	57	51
Αμυγδαλιές*	333.145	206.851	4.528	1.696
Καρυδιές*	287.466	120.841	4.235	1.850
Καστανιές*	86.859	22.305	1.909	401
Φιστικιές*	650	590	10	10
Ελιές*	90.752	90.719	2.540	2.539
Βιομηχανικά Φυτά				
Καπνός	6.503	3.710	1.313	639
Βαμβάκι	1.003	164	245	36
Ηλίανθος	75.730	29.670	18.027	7.823
Ζαχαρότευτλα	1.698	109	7.722	556
Κολοκύθα για σπόρο	24	1	4	0

Ελαιοκράμβη	16.267	11.634	3.370	2.283
Αρωματικά Φυτά	22.452	15.406		
Λοιπά	5.683	5.506		
Βρώσιμα Όσπρια				
Φασόλια	24.312	728	5.872	150
Κουκιά	96	44	29	13
Φακή	45.522	18.922	4.719	1.840
Λαθούρι	795	71	94	13
Ρεβύθια	37.251	6.604	4.857	825
Μπιζέλια	389	386	55	53
Κτηνοτροφικά Όσπρια				
Βίκος	17.624	16.002	2.788	2.538
Ρόβι	322	184	44	26
Λούπινα	1.316	562	202	72
Λαθούρια	148	73	21	8
Τριφύλλια	7.234	91	571	8
Λοιπά	34.637	16.693	6.193	3.469
Κτηνοτροφικά Φυτά για Βοσκή				
Κριθάρι	49	25		
Τεχνητοί Λειμώνες	764	760		
Κτηνοτροφικά φυτά για Σανό				
Κριθάρι	11.465	6.402	3.958	1.967
Βρώμη	3.669	1.901	1.246	479
Βίκος	14.618	5.343	5.711	1.951
Τριφύλλια	251.038	84.904	222.149	79.366
Κοντολίβαδα	161.924	23.176	55.400	7.932
Λοιπά	9.689	2.863	2.640	873
Κτηνοτροφικά Φυτά για χλωρό χόρτο				
Αραβόσιτος Χλωρός	14.466	12.500	68.025	63.120
Σόργο	2.071	689	2.771	1.453
Λαχανικά				
Μπρόκολο	204	80	274	85
Λάχανα	727	252	1.624	512
Κουνουπίδια	145	69	210	84
Σπανάκι	4.491	2.735	3.960	2.220
Πράσα	181	73	324	160
Κρεμμύδι Χλωρό	275	29	186	39
Κρεμμύδι Ξερό	603	377	1.564	1.308
Σκόρδα	169	149	150	124
Αρακάς	1.055	87	604	62
Μαρούλια	191	108	244	135
Ραδίκια	35	17	36	20
Καρότα	82	30	123	48
Τομάτες	1.307	227	4.337	812
Φασολάκια	2.732	157	1.685	134
Μπάμιες	167	13	83	7

Κολοκυθάκια	157	49	312	93
Αγγούρια	66	24	136	50
Μελιτζάνες	149	49	313	128
Πιπεριές	942	457	2.030	1.282
Φράουλες	38	8	39	8
Λοιπά	548	134	560	176
Πεπονοειδή και πατάτες				
Καρπούζια	344	103	856	309
Πεπόνια	700	228	1.253	359
Πατάτες	16.201	10.101	52.646	32.264
Γλυκοπατάτες	3	1	5	1
Ποτηστικά				
Αροτραίες	280.310	108.273		
Κηπευτική γη	12.002	3.547		
Αμπέλια	1.823	1.519		
Δενδρόδεις	68.904	33.363		
Σιτηρά για καρπό				
Σιτάρι	498.787	291.805	138.752	83.305
Κριθάρι	153.939	70.931	46.609	21.460
Βρώμη	12.409	2.544	2.556	412
Σίκαλη	51.697	14.176	12.280	3.195
Αραβόσιτος	71.243	24.807	82.670	31.444
Σόργο	319	196	89	47
Λοιπά	66.782	18.843	16.501	5.063

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPG06/->, Ίδια επεξεργασία

Όπως παρατηρούμε από τον Πίνακα 3.5.2.1 παράγονται αρκετά γεωργικά προϊόντα εντός της Π.Ε.. Αυτό φανερώνει ότι γίνονται προσπάθειες για περεταίρω κλαδικές εξειδικεύσεις μέσω της πληθώρας των προϊόντων. Αρχικά, υπάρχουν μεγάλες εκτάσεις από δενδροειδείς καλλιέργειες με κυριότερες τις μηλιές, τις ροδακινιές, τις ελιές, τις κερασιές και τις καρυδιές. Έπειτα, υπάρχουν μεγάλες εκτάσεις από σιτηρά για καρπό όπως σιτάρι, αραβόσιτο και κριθάρι αλλά και από κτηνοτροφικά φυτά όπως το τριφύλλι. Σημαντική έκταση καταλαμβάνει και η καλλιέργεια του ηλιάνθου στην Π.Ε. ως βιομηχανικό φυτό. Τέλος, υπάρχουν και σημαντικές εκτάσεις από αμπέλια τα οποία παράγουν ποιοτικά τοπικά κρασιά.

Όσον αφορά την ποσότητα των παραγόμενων προϊόντων τις πρώτες θέσεις καταλαμβάνουν οι μηλιές, το σιτάρι και το τριφύλλι. Σημαντική είναι επίσης η παραγωγή αραβόσιτου, ροδάκινων και κριθαριού. Μεγάλη είναι και η ποσότητα πατάτας που παράγεται στην περιοχή, καθώς και η ποσότητα ηλιάνθου, κερασιών και σταφυλιών για κρασί. Αξίζει να σημειωθεί πως στην Π.Ε. Κοζάνης παράγεται η μεγαλύτερη ποσότητα κρόκου Κοζάνης, συγκριτικά με την χώρα, που ανήκει στα αρωματικά φυτά.

Οι παραπάνω αριθμοί (έκταση και ποσότητα παραγόμενων προϊόντων) φανερώνουν αφενός την εξειδίκευση των απασχολουμένων και τους γεωργικούς κλάδους στους οποίους στρέφονται και αφετέρου μια παράδοση στην παραγωγή και ένα έδαφος - ως πόρος- το οποίο είναι εύφορο προς αυτές τις καλλιέργειες.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται και τα πιστοποιημένα γεωργικά προϊόντα που παράγονται στην Π.Ε. Κοζάνης και αποτελούν δυναμικές προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης.

Πίνακας 3.5.2.2: Πιστοποιημένα Προϊόντα

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ		
ΠΡΟΪΟΝΤΑ	ΕΙΔΟΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΕΝΟ ΑΠΟ
Κρόκος Κοζάνης	ΠΟΠ	Ε.Ε.
Κρασιά Βελβεντού	Τοπικός Οίνος	ΥπΑΑΤ
Μήλα Βερμίου	Πρόγραμμα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης	ΥπΑΑΤ
Οπωρικά Βελβεντού	Πρόγραμμα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης	ΥπΑΑΤ

Πηγή: Επιχειρησιακό Σχέδιο «Καλάθι Προϊόντων Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας», Ιδία επεξεργασία

3.5.3 ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Πέραν από τα γεωργικά προϊόντα και τους πόρους στην Π.Ε. Κοζάνης, αναπτυγμένος είναι και ο κτηνοτροφικός κλάδος. Υπάρχει παράδοση, τεχνικές και τεχνογνωσία στην εκτροφή ζώων και στην παραγωγή δευτερογενών κτηνοτροφικών προϊόντων. Παρακάτω παρουσιάζεται ο πίνακας με τις κατηγορίες των ζώων που εκτρέφονται στην περιοχή.

Πίνακας 3.5.3.1: Πίνακας κτηνοτροφίας

Κατηγορίες	Σε κεφάλια	
	Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	Π.Ε. Κοζάνης
Βόδια, Ταύροι, Δαμάλια, Αγελάδες, Βουβάλια όλων των ηλικιών		
Μοσχάρια	10.577	5.369
Βοοειδή Θηλυκά	33.439	16.084
Βοοειδή Αρσενικά	10.133	5.293
Ίπποι, Ημίονοι και Όνοι		
Ίπποι	162	144
Ημίονοι, Όνοι	74	48
Πουλερικά, Κουνέλια, Κυψέλες Μελισσών		
Όρνιθες	253.878	103.746
Χήνες	997	890
Πάπιες	1.014	804
Γαλοπούλες	1.205	75
Κουνέλια	3.931	2.733
Κυψέλες Μελισσών	49.652	26.979
Πρόβατα, Αίγες, Χοίροι		
Πρόβατα	157.794	76.149
Αίγες	12.249	9.138
Χοίροι	2.090	1.178

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPK33/->, Ίδια επεξεργασία

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα υπάρχει μεγάλος αριθμός εκτρεφόμενων ορνίθων, προβάτων και βοοειδών. Επίσης, σημαντικές είναι και οι εκτροφές κουνελιών, χοίρων και αιγών. Τέλος, τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται στην περιοχή με γρήγορους ρυθμούς η εκτροφή μελισσών.

Ενδιαφέρον έχει μια ανάλυση στα προϊόντα που παράγονται στην Π.Ε. Κοζάνης από τις πρώτες ύλες του δευτερογενούς τομέα. Τα αυγά και το τυρί καταλαμβάνουν τις πρώτες θέσεις σε ποσότητα παραγωγής.

Πίνακας 3.5.3.2: Πίνακας κτηνοτροφικών προϊόντων

Κατηγορίες Προϊόντων	Παραγωγή σε τόνους	
	Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	Κοζάνη
Κτηνοτροφικά προϊόντα		
Τυρί	2.913	1.289
Βούτυρο	2	2
Μυζήθρα	176	81
Κρέμα	16	16
Λοιπά Κτηνοτροφικά Προϊόντα		
Δέρματα	144	88

Αυγά (σε χιλιάδες τεμάχια)	31.816	18.845
Μαλλί προβάτων	628	230
Τρίχες Αιγών	113	59
Μέλι	426	92
Κερί	25	19

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPK33/>-, Ιδία επεξεργασία

Πέραν από τα πιστοποιημένα γεωργικά προϊόντα της Π.Ε. Κοζάνης υπάρχουν και υψηλής ποιότητας κτηνοτροφικά προϊόντα τα οποία είναι αναγνωρισμένα και πιστοποιημένης ποιότητας. Όπως βλέπουμε στον παρακάτω πίνακα πολλά γαλακτοκομικά προϊόντα έχουν ιδιαίτερη ποιότητα και έχουν πιστοποιηθεί ως ΠΟΠ από την Ε.Ε..

Πίνακας 3.5.3.3: Πίνακας πιστοποιημένων προϊόντων

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ		
ΠΡΟΙΟΝΤΑ	ΕΙΔΟΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΕΝΟ ΑΠΟ
Τυρί Φέτα	ΠΟΠ	Ε.Ε.
Τυρί Ανεβατό	ΠΟΠ	Ε.Ε.
Τυρί Μπάτζιος	ΠΟΠ	Ε.Ε.
Κεφαλογραβιέρα	ΠΟΠ	Ε.Ε.
Μανούρι	ΠΟΠ	Ε.Ε.

Πηγή: Επιχειρησιακό Σχέδιο «Καλάθι Προϊόντων Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας», Ιδία επεξεργασία

3.5.4 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Στην Π.Ε. Κοζάνης υπάρχουν πολυάριθμοι πόροι πολιτιστικού ενδιαφέροντος που είναι συνδεδεμένοι με την ιστορία, τη λαογραφία και την εξέλιξη της περιοχής και κατ' επέκταση των ανθρώπων και των οικισμών. Οι πολιτιστικοί πόροι μπορούν να έχουν υλική υπόσταση (μουσεία, διατηρητέα κτήρια κ.α.) αλλά και άυλη (π.χ. τοπικά έθιμα). Στην παρακάτω ενότητα θα γίνει μια παρουσίαση των πολιτιστικών πόρων, που βρίσκονται στην Π.Ε. Κοζάνης, με τη μορφή πινάκων και χαρτών. Αυτού του είδους οι πόροι μπορούν να αποτελέσουν αφορμή ώστε να αναδειχθούν τουριστικές δραστηριότητες στην περιοχή, να αναγνωριστεί η φήμη της και η κληρονομιά της, να

μπορέσουν οι τοπικοί δρώντες να αξιοποιήσουν αυτό το απόθεμα δημιουργώντας τουριστικά δίκτυα και εκμεταλλεύσεις που θα τους προσδώσουν εισόδημα και εργασία. Παράλληλα μπορούν να εδραιωθούν γύρω από αυτούς τους πόρους δίκτυα προώθησης και ανάδειξης τοπικών προϊόντων και υλικών.

- **Αρχαιολογικοί Ιστορικοί Χώροι**

Στην Π.Ε. Κοζάνης υπάρχουν ευρήματα ζωής και ανθρώπινης δραστηριότητας από τα παλαιολιθικά χρόνια. Έτσι συναντάμε αρκετά αρχαιολογικά, ιστορικά ευρήματα και χώρους εντός της ενότητας. Ο σημαντικότερος αρχαιολογικός χώρος της Π.Ε. με διεθνή φήμη και αναγνώριση είναι αυτός της Αιανής και κατέχει σημαντικό ρόλο στα πολιτιστικά δρώμενα που διαδραματίζονται στην Π.Ε.. Παρακάτω παρουσιάζονται οι σημαντικότεροι αρχαιολογικοί και πολιτιστικοί χώροι της Π.Ε. Κοζάνης σε μορφή πίνακα.

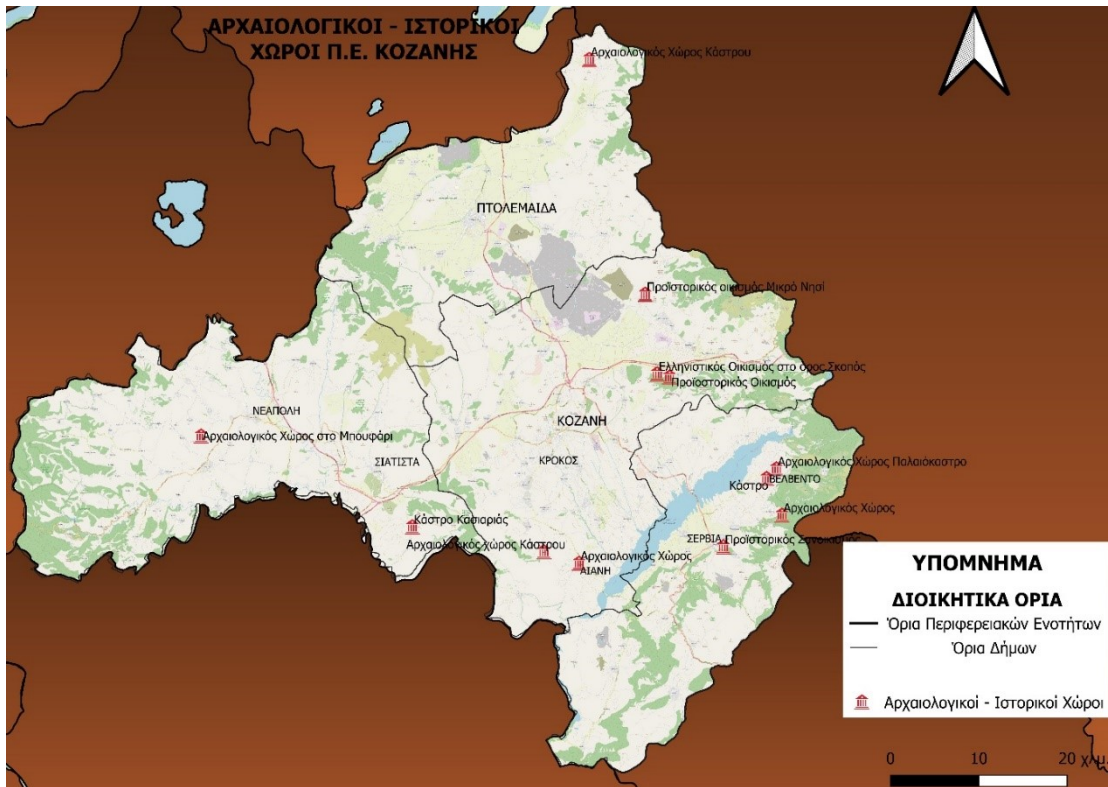
Πίνακας 3.5.4.1: Αρχαιολογικοί – ιστορικοί χώροι

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ - ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ		
ΔΗΜΟΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΕΙΔΟΣ
Βοΐου	Απιδέα	Αρχαιολογικός χώρος στο "Μπουφάρι"
	Παληόκαστρο	Κάστρο Καισαριάς
Κοζάνης	Αιανή	Αρχαιολογικός χώρος
	Κτένι	Αρχαιολογικός χώρος Κάστρου
	Ακρινή	Προϊστορικός οικισμός "Μικρό Νησί"
	Κρεμαστή Κοιλάδος	Προϊστορικός οικισμός
	Κοιλάδα Κοζάνης	Ελληνιστικός οικισμός στο όρος Σκοπός
Σερβίων - Βελβεντού	Βελβεντού	Αρχαιολογικός χώρος Παλαιόκαστρο
	Σερβίων	Προϊστορικός συνοικισμός
	Γρατσίνου	Βασιλορράχη
	Βελβεντό	Κάστρο

Εορδαία	Πύργοι	Αρχαιολογικός χώρος Κάστρου
---------	--------	-----------------------------

Πηγή: <http://listedmonuments.culture.gr/> , Ίδια επεξεργασία

Χάρτης: 3.5.4.1: Αρχαιολογικοί – Ιστορικοί χώροι

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Από τον προηγούμενο χάρτη μπορούμε να παρατηρήσουμε την θέση στον χώρο των αρχαιολογικών και ιστορικών πόρων αλλά και ορισμένες συγκεντρώσεις που δημιουργούνται. Οι μεγαλύτερες από αυτές βρίσκονται στο νότιο και στο ανατολικό τμήμα της Π.Ε.. Σημαντικός αριθμός αρχαιολογικών χώρων υπάρχει ανάμεσα στους οικισμούς Σέρβια και Βελβεντό που σημαίνει πως υπάρχει ιστορία στην περιοχή και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανάδειξη του τουρισμού αλλά και σαν άυλος πόρος ώστε να ενταχθεί στα τοπικά προϊόντα. Επίσης υπάρχει μια μικρή συγκέντρωση ανάμεσα στους οικισμούς Ακρινή και Κρεμαστή Κοιλιάδας που βρίσκονται στο ανατολικό τμήμα της Π.Ε..

- **Μνημεία**

Παρακάτω παρατίθενται τα πιο αξιοσημείωτα μνημεία στην Π.Ε. Κοζάνης. Αξίζει να αναφερθούμε στο γεφύρι του Ανθοχωρίου καθώς είναι το μεγαλύτερο πέτρινο γεφύρι της

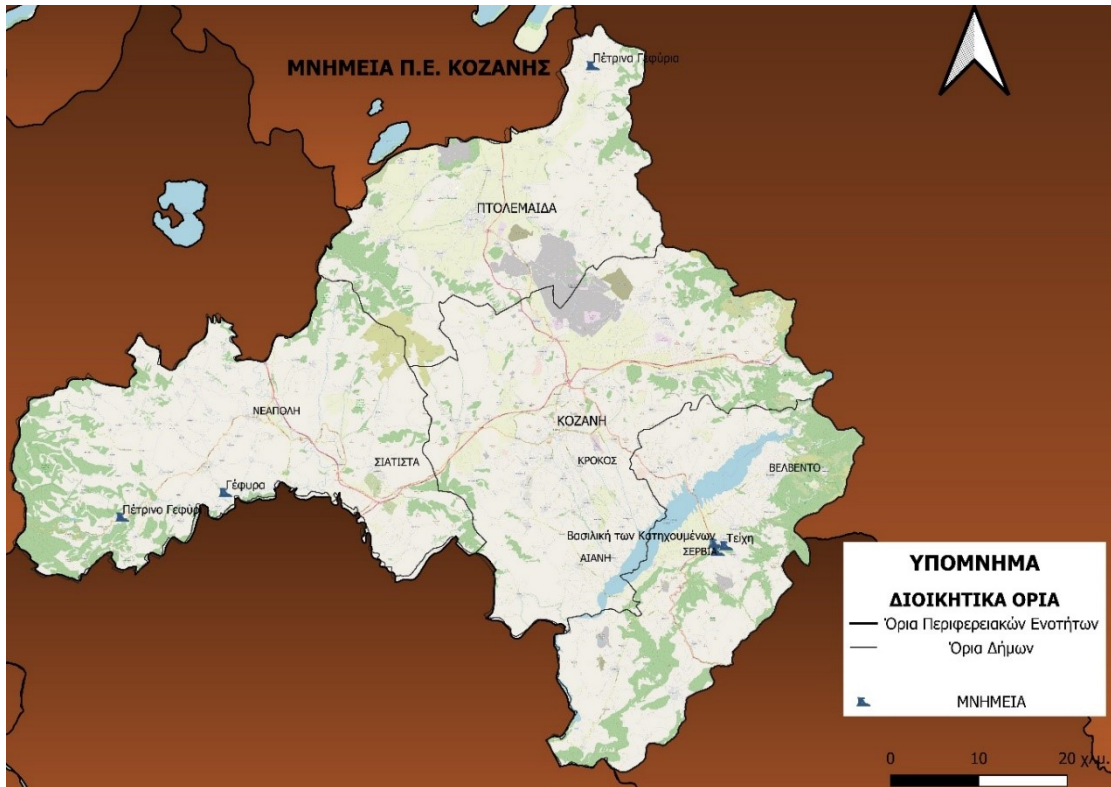
Μακεδονίας με μήκος 49 μέτρα. Θεωρείται ότι χτίστηκε πριν το 1770, συνέδεε εμπορικά το Τσοτύλι με το νομό Γρεβενών και διαχρονικά αποτελούσε πέρασμα κοπαδιών από την Πίνδο στη Θεσσαλία. Επιπλέον, υπάρχει μια συγκέντρωση από ιστορικά αναγνωρισμένα μνημεία στον οικισμό των Σερβίων. Τα περισσότερα από αυτά είναι από τη Βυζαντινή εποχή και προσελκύουν αρκετούς επισκέπτες δίνοντας έτσι μια ταυτότητα στην περιοχή και επιτρέποντας την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων (visitwestmacedonia.gr/en/destination-item/kozani/ 28/01/2022).

Πίνακας 3.5.4.2: Μνημεία

ΜΝΗΜΕΙΑ		
ΔΗΜΟΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΕΙΔΟΣ
Βοΐου	Ανθοχώρι	Γέφυρα
	Μόρφη	Πέτρινο γεφύρι
Σερβίων - Βελβεντού	Σέρβια	Βασιλική των Κατηχουμένων
	Σέρβια	Τείχη
	Σέρβια	Πύργος
Εορδαία	Πύργοι	Πέτρινα γεφύρια

Πηγή: visitwestmacedonia.gr/en/destination-item/kozani/, Ιδία επεξεργασία

Χάρτης: 3.5.4.2: Μνημεία Π.Ε. Κοζάνης

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Τα περισσότερα μνημεία βρίσκονται συγκεντρωμένα στον οικισμό των Σερβίων, ενώ υπάρχουν άλλα δύο στον Δήμο Βοΐου στους οικισμούς Μόρφη, Ανθοχώρι.

- **Μουσεία Συλλογές**

Η ιστορική και λαογραφική διαδρομή των κατοίκων και της περιοχής της Π.Ε. συγκεντρώνεται σε διάφορα είδη μουσείων και συλλογών. Το σημαντικότερο από αυτά είναι το Ιστορικό Λαογραφικό Μουσείο της Κοζάνης. Σε αυτό βρίσκουμε διάφορα εκθέματα το καθένα με τη δική του θεματική που αφορούν την ιστορική εξέλιξη της Π.Ε. Κοζάνης. Αποτελεί πόλο έλξης για τουριστικές δραστηριότητες και διασώζονται σημαντικά και σπάνια εκθέματα μέσα σε αυτό. Σημαντικοί πόλοι έλξης είναι επίσης το Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα του Χρωμίου, το Εκκλησιαστικό Μουσείο Σιάτιστας αλλά και το Παλαιοντολογικό Ιστορικό Μουσείο της Πτολεμαΐδας. Τέλος, ένα ακόμα Μουσείο με ενδιαφέρον είναι το Βοτανικό Μουσείο στην πόλη της Σιάτιστας που είναι σχετικά καινούριο και φανερώνει το έντονο ενδιαφέρον και δραστηριότητα για την γλωρίδα της περιοχής.

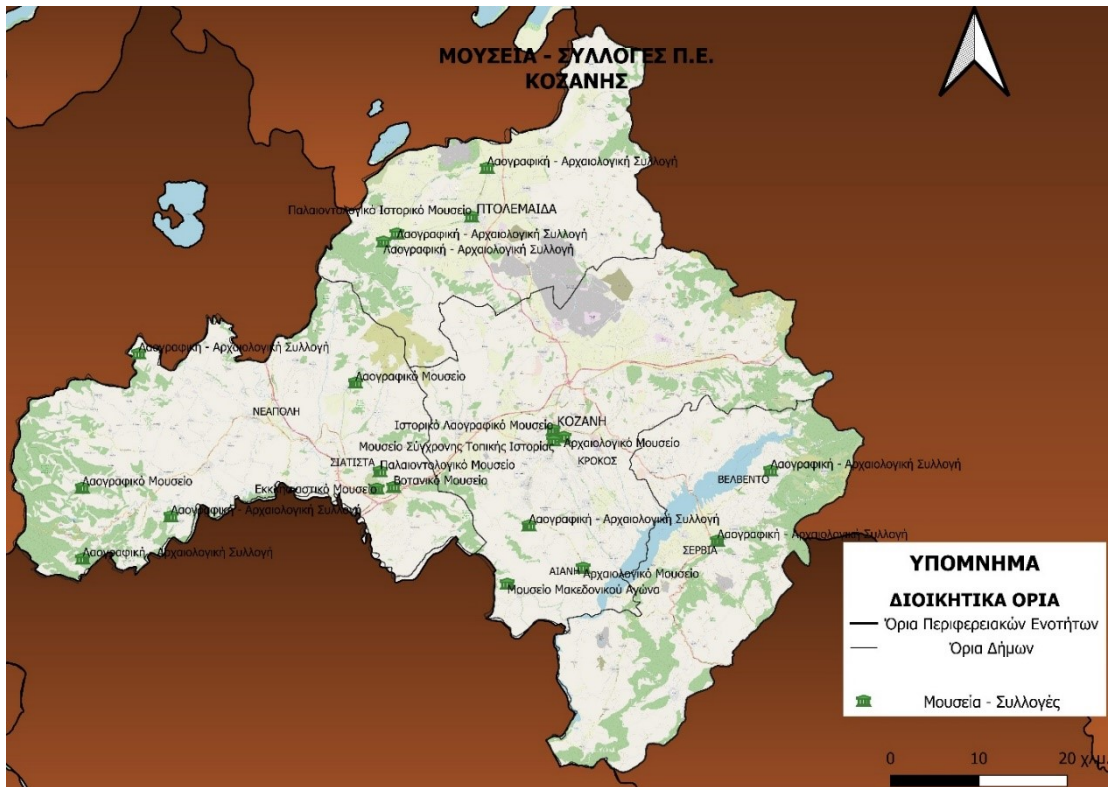
Πίνακας 3.5.4.3: Μουσεία - Συλλογές

ΜΟΥΣΕΙΑ - ΣΥΛΛΟΓΕΣ		
ΔΗΜΟΣ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΕΙΔΟΣ
Κοζάνη	Κοζάνη	Ιστορικό Λαογραφικό Μουσείο
	Χρώμιο	Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα
	Αιανή	Αρχαιολογικό Μουσείο
	Κοζάνη	Μουσείο Σύγχρονης Τοπικής Ιστορίας
	Κοζάνη	Αρχαιολογικό Μουσείο
	Ροδιανή	Λαογραφική – Αρχαιολογική Συλλογή
Εορδαία	Πτολεμαΐδα	Παλαιοντολογικό Ιστορικό Μουσείο
	Εμπόριο	Λαογραφική – Αρχαιολογική Συλλογή
	Περδίκκας	Λαογραφική – Αρχαιολογική Συλλογή
	Αναρράχη	Λαογραφική – Αρχαιολογική Συλλογή
Σερβίων - Βελβεντού	Βελβεντό	Λαογραφική – Αρχαιολογική Συλλογή
	Σέρβια	Λαογραφική – Αρχαιολογική Συλλογή
Βοΐου	Εράτυρα	Λαογραφικό Μουσείο
	Σιάτιστα	Παλαιοντολογικό Μουσείο
	Σιάτιστα	Εκκλησιαστικό Μουσείο
	Αυγερινός	Λαογραφικό Μουσείο
	Σιάτιστα	Βοτανικό Μουσείο
	Δίλοφο	Λαογραφική – Αρχαιολογική Συλλογή
	Σκαλοχώρι	Λαογραφική – Αρχαιολογική Συλλογή

	Κριμίνι	Λαογραφική – Αρχαιολογική Συλλογή
--	---------	-----------------------------------

Πηγή: <http://listedmonuments.culture.gr/>, Ίδια επεξεργασία

Χάρτης: 3.5.4.3: Μουσεία Π.Ε. Κοζάνης

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Σύμφωνα με τον χάρτη υπάρχει σημαντική συγκέντρωση από Μουσεία – Συλλογές στην πόλη της Κοζάνης αλλά και στους υπόλοιπους αστικούς και ημιαστικούς οικισμούς της Π.Ε.. Επίσης είναι σημαντικός ο αριθμός λαογραφικών μουσείων που υπάρχουν διασκορπισμένα εντός της ενότητας. Ενώ υπάρχει και σημαντικός αριθμός μουσείων σε απομακρυσμένους από τα κέντρα οικισμούς που φανερώνει μια ιστορικότητα και ορισμένες προοπτικές ανάπτυξης.

- **Εκκλησίες**

Η Π.Ε. Κοζάνης είναι γνωστή για το πλήθος των βυζαντινών και μεταβυζαντινών ναών που διαθέτει. Πολλοί από αυτούς έχουν χαρακτηριστεί ιστορικά διατηρητέα μνημεία, χώροι που χρήζουν ειδικής προστασίας, χώροι αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος και αρχαία μνημεία. Διασώζονται ακόμα και σήμερα τοιχογραφίες και εικόνες

ανεκτίμητης αξίας μέσω των οποίων μπορεί να δημιουργηθεί στην Π.Ε. ένα δίκτυο εκκλησιαστικού τουρισμού.

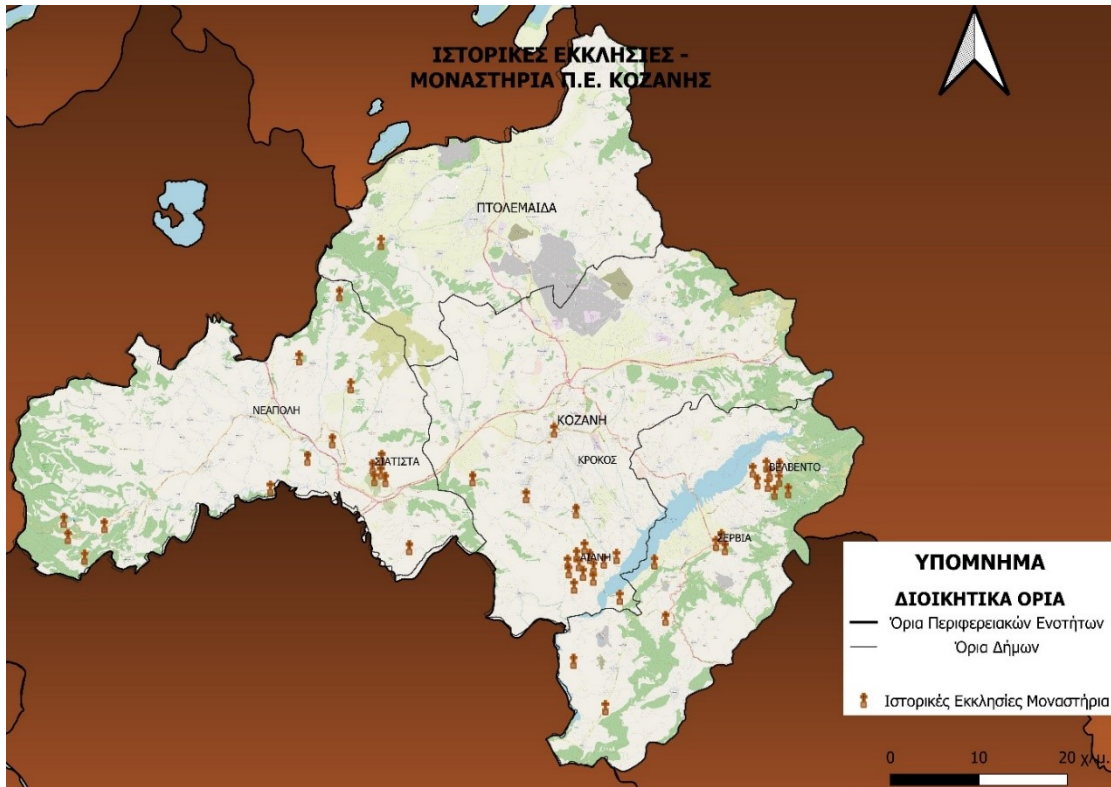
Πίνακας 3.5.4.4: Ιστορικές Εκκλησίες και Μοναστήρια

Ιστορικές εκκλησίες και μοναστήρια			
Δήμος	Όνομα Ναού	Τύπος	Οικισμός
Κοζάνης	I. Ναός Αγίου Νικολάου	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Αιανή
	I. Ναός Ταξιάρχη "Μιχαήλ Αρχιστρατήγου"	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Αιανή
	I. Ναός Τιμίου Προδρόμου	Χρήζει ειδικής προστασίας	Καισάρεια
	I. Μονή Ιλαρίωνα	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Αιανή
	I. Ν. Αγ. Ιωάννου Προδρόμου	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Λευκοπηγή
	Ιερός Ναός Αγίου Αθανασίου	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Ρύμνιο
	Ιερός Ναός Αγίου Δημητρίου	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Μεταμόρφωση
	Ιερός Ναός Αγίου Δημητρίου	Χρήζει ειδικής προστασίας	Μηλέα
	Μοναστηριακό συγκρότημα Αγίου Αθανασίου	Χρήζει ειδικής προστασίας	Αιανή
	I. Ναός Αγίας Αναστασίας Φαρμακολύττριας	Χρήζει ειδικής προστασίας	Αιανή
	Ιερός Ναός Αγίας Τριάδας	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Αιανή
	I. Ναός Αγίου Νέστορα	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Αιανή
	I. Ναός Αγ. Ιωάννη Προδρόμου	Χρήζει ειδικής προστασίας	Αιανή
	Ιερός Ναός Αγίας Παρασκευής	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Αιανή
	Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου	-	Κοζάνη
	Ιερός Ναός Κοίμησης της Θεοτόκου	-	Αιανή
	Ιερός Ναός Αγίου Δημητρίου	-	Αιανή
Εορδαίας	Ιερός Ναός Αγίου Μηνά	-	Εμπόριο
Βοΐου	Ιερού Ναού Αγίας Παρασκευής	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Κλήμα
	I. Ναός Αγίας Παρασκευής	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Καλονέρι
	I. Ναός Κοίμησης Θεοτόκου	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Δαφνερόν
	Ιερός Ναός Κοίμησης Θεοτόκου	Χρήζει ειδικής προστασίας	Δίλοφο
	Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου	Χρήζει ειδικής προστασίας	Πολύλλακο
	I. Ναός Μεταμόρφωσης	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Αγία Σωτήρα

	Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σισανίου	-	Σισάνι
	Ιερά Μονή Παναγίας Μικροκάστρου Σιάτιστας	-	Σιάτιστα
	Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Δρυόβουνου	-	Δρυόβουνο
	Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Βυθού	-	Βυθός
	Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου Εράτυρας	-	Εράτυρας
	Ιερός Ναός Αγίου Αχιλλείου Πενταλόφου	-	Πεντάλοφος
	Ι. Ναός Αγίου Γεωργίου	Αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος	Σιάτιστα
	Ι. Ναός Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου	Αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος	Σιάτιστα
	Ι. Ναός Αγίου Μηνά	Αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος	Σιάτιστα
	Ι. Ναός Προφήτη Ηλία	Αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος	Σιάτιστα
Σερβίων - Βελβεντού	Ι. Ναός Προφήτη Ηλία	Διατηρητέο Βυζαντινό Μνημείο	Βελβεντό
	Ι. Ναός Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Σέρβια
	Ι. Ναός Αγίου Νικολάου	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Βελβεντό
	Ι. Ναός Αγίων Θεοδώρων	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Σέρβια
	Ι. Ναός Αγίων Αναργύρων	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Σέρβια
	Ι. Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Τριγωνικό
	Ιερός Ναός Αγίου Δημητρίου	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Βελβεντό
	Ιερός Ναός Αγίας Παρασκευής	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Βελβεντό
	Ιερός Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Βελβεντό
	Ι. Ναός Αγίου Νικολάου	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Βελβεντό
	Ιερός Ναός Αγίου Δημητρίου	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Φρούριον
	Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Γούλες
	Ιερός Ναός Κοίμησης Θεοτόκου	Χρήζει ειδικής προστασίας	Λαζαράδες
	Ιερά Μονή Αγίας Τριάδας	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Βελβεντό
	Ι. Ναός Αγίου Μηνά	Αρχαίο Μνημείο	Βελβεντό
Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου	Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο	Βελβεντό	

Πηγή: <http://listedmonuments.culture.gr/>, Ιδία επεξεργασία

Χάρτης: 3.5.4.4: Εκκλησίες Π.Ε. Κοζάνης

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Στον παραπάνω χάρτη παρουσιάζονται οι συγκεντρώσεις από ιστορικές εκκλησίες και μοναστήρια στην Π.Ε. Κοζάνης. Βλέπουμε πως στους μεγάλους οικισμούς (Κοζάνης, Πτολεμαΐδας) δεν υπάρχει μεγάλος αριθμός. Αντίθετα, στους οικισμούς Σιάτιστας, Βελβεντού και Αιανής υπάρχουν σημαντικές συγκεντρώσεις άρα και παράδοση βασισμένη σε αυτούς τους πόρους. Θα μπορούσε να δημιουργηθεί δίκτυο εκκλησιαστικού τουρισμού έχοντας ως βάση αυτούς τους οικισμούς και να αφορά ολόκληρη την Π.Ε. Κοζάνης.

- **Διατηρητέα Κτήρια**

Ένα άλλο πολιτιστικό χαρακτηριστικό της Π.Ε. Κοζάνης είναι το πλήθος των αξιόλογων διατηρητέων κτιρίων που υπάρχουν. Τα περισσότερα είναι αρχοντικά του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα διατηρώντας μια Μακεδονική αρχιτεκτονική αισθητική και κληρονομιά που συνδέεται άμεσα με τη λαογραφία της περιοχής. Υπάρχει μεγάλη συγκέντρωση, όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα, στον οικισμό της Σιάτιστας και αυτό αντικατοπτρίζει την ύπαρξη μιας ισχυρής οικονομίας που βασιζόταν στην γουνοποιία και την αμπελουργία. Οι έμποροι επηρεασμένοι από τα εμπορικά κέντρα της Ευρώπης μετέφεραν στον οικισμό της Σιάτιστας την κουλτούρα και τον αστικό τρόπο ζωής που βίωναν στα ταξίδια τους. Επίσης, είναι σημαντικός ο ξυλογλυπτικός και ζωγραφικός πλούτος που συναντάμε στα λιγοστά Κοζανίτικα αρχοντικά.

Πίνακας 3.5.4.5: Διατηρητέα Κτήρια

Διατηρητέα Κτήρια		
Δήμος	Όνομα Διατηρητέου Κτηρίου	Οικισμός
Κοζάνης	Οικία Βαμβακά	Κοζάνη
	Μητροπολιτικό Μέγαρο	Κοζάνη
	Οικία Καραμίχου - Κοβεντάρου	Κοζάνη
	Οικία Γ. Λασσάνη	Κοζάνη
	Αρχοντικό Γρ. Βούρκα	Κοζάνη
	Δρίζιο Κληροδότημα	Κοζάνη
Εορδαίας	Θωμαΐδιο Διδακτήριο	Βλάστη
	Οικία ιδ. Κων/νου Τσάγκα	Βλάστη
	Σταθμός Γεωργικής Έρευνας	Πτολεμαΐδα
	Κτίριο, ιδ. Κ. Μπίντζη και Ξ. Σωτηροπούλου	Φούφας
	Η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος	Πτολεμαΐδα
	Υδραγωγείο	Πτολεμαΐδα
Βοΐου	Κτίριο ιδ. Στέλλας Τσέτση	Βλάστη
	Οικία Γεραντζοπούλου	Σιάτιστα
	Οικία Πουλκίδου	Σιάτιστα
	Οικία Δούκα Βοϊδομάτη	Σιάτιστα
	Οικία Δούκα Τζάτσα	Σιάτιστα
	Οικία Κανατσούλη	Σιάτιστα
	Οικία Πάντου Τζώνου	Σιάτιστα
	Αρχοντικό Νικολάου και Δέσπως Μαλιόγκα	Σιάτιστα
	Αρχοντικό Κων/νου Τζουρά	Σιάτιστα
	Οικία Αδελφών Τζώνου	Σιάτιστα
	Οικοτροφείο Γυμνασίου	Τσοτύλι
	Οικία Δόλγκηρα	Σιάτιστα
	Αρχοντικό Σανούκως	Σιάτιστα
	Οικία Αθ. Μέτσιου	Σιάτιστα
	Οικία Ακ. Κατρανά	Σιάτιστα
	Οικία Γ. Μπούρτζου	Σιάτιστα
	Οικία Γ. Τσιαούση - Ελ. Τζώνου	Σιάτιστα
	Οικία Γ.Φ. Φίλιου	Σιάτιστα
	Οικία Δ. Γκερεχτέ	Σιάτιστα
	Οικία Δ. Καπνουκάγια	Σιάτιστα
	Οικία Δ. Παπανικολάου	Σιάτιστα
	Οικία Κ. Αλεξίου	Σιάτιστα
	Οικία Κ. Πάτρωνα	Σιάτιστα
	Οικία Μ. Τσιάρα	Σιάτιστα
	Οικία Μπαλογιάννη	Σιάτιστα
	Οικία Ν. Κερατζή	Σιάτιστα
	Οικία Ν. Λαδά	Σιάτιστα
	Οικία Ν. Μουχτάρη	Σιάτιστα
	Οικία Ν. Τράχου	Σιάτιστα
	Οικία Παπανικολάου - Βοϊδομάτη	Σιάτιστα
	Οικία Στάθη Αργύρη	Σιάτιστα
	Οικία Φράγκαινας - Σαδοπούλου	Σιάτιστα
	Οικία ιδ. Δ. Πάικου	Σιάτιστα
	Οικία ιδ. Μαρίας Γράβα	Σιάτιστα

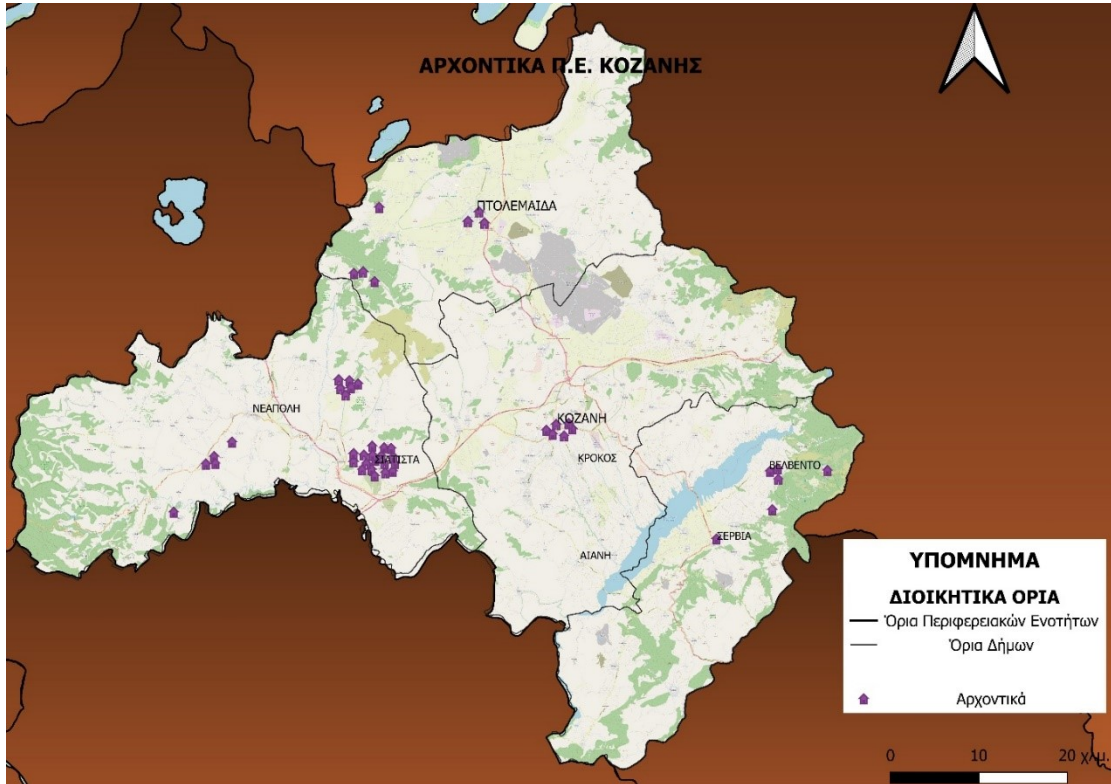

	Οικία ιδ. Κωνσταντίνου και Ευαγγέλου Γκαγκασούλη	Σιάτιστα
	Οικία Α. και Ι. Νάκου	Σιάτιστα
	Οικία ιδ. Χαρίση Καρανίτσου και Ζήκου	Εράτυρα
	Οικία ιδ. Ζήση Μπαρτζόκα	Εράτυρα
	Οικία Δημητρίου Χατζηγιάννη	Εράτυρα
	Αρχοντικό Λαζαρίδη	Εράτυρα
	Οικία Θωμά Νούσιου	Σιάτιστα
	Οικία ιδ. Θ. Ι. Τζώνου, Θ. Χ. Τζώνου, Μ. και Α. Τζώνου	Σιάτιστα
	Αρχοντικό Κεραμάρη	Σιάτιστα
	Αρχοντικό, ιδ. Μ. Καρακουλάκη και Ι. Μπόντα	Σιάτιστα
	Κτίριο, ιδ. κληρονόμων Θεοδοσιάδη	Κρίμνη
	Κτίριο «Αρχοντικό Γάρινας πρώην Κ. Φλιώνη ή Κώτα»	Τσοτύλι
	Το «Αρχοντικό Γεράσιμου Μιχαήλ Δώσσα»	Τσοτύλι
	Αρχοντικό Ζησόπουλου	Περιστέρα
	Οικία Αφών Πετράκη	Σιάτιστα
	Οικία Αφών Σιάπαντα	Σιάτιστα
	Οικία Γ. Μαργαρίτη	Σιάτιστα
	Α' Δημοτικό Σχολείο	Σιάτιστα
	Β' Δημοτικό Σχολείο	Σιάτιστα
	Ελληνικό Παρθεναγωγείο	Σιάτιστα
	Τραμπάντζειο Γυμνάσιο	Σιάτιστα
	Κτίριο ιδ. Ι. και Τ. Μάρκου	Σιάτιστα
	Αρχοντικό Διντσίου	Σιάτιστα
	Οικία ιδ. Κλ. Θεοδώρου	Σιάτιστα
	Οικία ιδ. Ι. Μπαρτζίδη - Χρ. Πλιάτσαρη	Εράτυρα
	Οικία "Πέπος"	Εράτυρα
	Αρχοντικό Μάρκου Νάτινα	Σιάτιστα
	Αρχοντικό ιδιοκτησίας Αν. Βέρρου	Σιάτιστα
	Αρχοντικό ιδιοκτησίας Κληρονόμων Χρ. Αϊτζή	Σιάτιστα
	Αρχοντικό Αθηνάς Ταχμεντζή - Ζήζουλα	Σιάτιστα
	Κτίριο ιδιοκτησίας Δημ. Γκίμπα	Σιάτιστα
	Κτίριο ιδιοκτησίας Δημ. Λάγγα	Σιάτιστα
	Κτίριο Μητροπολίτου Αγαθάγγελου ιδιοκτησίας Δήμου	Σιάτιστα
	Κτίριο ιδιοκτησίας κληρονόμων Γκιουλέ	Σιάτιστα
	Κτίριο ιδιοκτησίας Μηνά Κακουλή	Σιάτιστα
	Κτίριο, ιδ. Ι. Παπαγεωργίου	Σιάτιστα
Σερβίων - Βελβεντού	Δημοτικό Σχολείο	Καταφύγιο
	Οικία Κων/νου και Ελλης Σώκα	Βελβεντό
	Οικία Κώστα Μάρκου	Βελβεντό
	Κτίριο Γυμνασίου - Λυκείου	Βελβεντό
	Κτίριο Δημ. Σχολείου	Παλιογράτσανου

Οικία ιδ. Δημ., Χιονιάς, Ασπασίας, Ελευθερίας και Οδυσσέως Άγρου	Σέρβια
---	--------

Πηγή: <http://listedmonuments.culture.gr/>, Ίδια επεξεργασία.

Χάρτης: 3.5.4.5: Αρχοντικά Π.Ε. Κοζάνης

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός αρχοντικών στην Π.Ε. Κοζάνης. Σύμφωνα με τον χάρτη είναι φανερό πως η μεγαλύτερη συγκέντρωση βρίσκεται στον Δήμο Βοΐου και πιο συγκεκριμένα στην πόλη της Σιάτιστας. Τα αρχοντικά φανερώνουν μια εικόνα για την παράδοση, τη λαογραφία και την οικονομία που επικρατούσε κάποτε σε αυτούς τους οικισμούς.

- **Ήθη και Έθιμα – Γαστρονομία**

Στην Π.Ε. Κοζάνης διατηρούνται αρκετά ήθη και έθιμα ανά τα χρόνια. Είναι μια μορφή άυλης κληρονομιάς που με τη βοήθεια των συλλόγων έχει παραμείνει ζωντανή ακόμα και σήμερα. Διατηρούν και αναδεικνύουν την παράδοση και την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου. Κάποια από αυτά έχουν σατιρικό χαρακτήρα ενώ άλλα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τη θρησκευτική παράδοση. Επιπλέον τα τελευταία χρόνια διοργανώνονται εκδηλώσεις με πλούσια πολιτιστική ταυτότητα που αναδεικνύουν την τοπική κουλτούρα και τον γαστρονομικό πλούτο της περιοχής. Το πιο διαδεδομένο έθιμο είναι οι Κοζανίτικοι φανοί τις Απόκριες που προσελκύουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών.

Πίνακας 3.5.4.6: Ήθη και Έθιμα Π.Ε. Κοζάνης

Δήμος	Ήθη και έθιμα
Εορδαίας	Θεατρική παράσταση με κωμικό περιεχόμενο τη νύχτα των Χριστουγέννων
	Θεατρική παράσταση με κωμικό περιεχόμενο τη νύχτα της Πρωτοχρονιάς
	Καλάντισμα
	Έθιμα Πάσχα
	Έθιμα γάμου
	Καρναβάλια και φωτιές
	Μομώνεροι
	Έθιμο Σούρβας
	Έθιμο Κοκόνες
	Παρέλαση καρναβαλιστών την 1η Ιανουαρίου
	Γιορτή στο Καστανόδασος
	Γιορτή των κερασιών
	Λαογραφικό Φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής και χορού
	Λαϊκά πανηγύρια
	Γιορτή της Πατάτας
	Έθιμο Κλύδωνα
	Περδίκκεια
Κωπηλατικοί και Ιστιοπλοϊκοί αγώνες	
Σερβίων - Βελβεντού	Πολιτιστικός Αύγουστος
	Λαγκίτες για το νεογέννητο
	Κάλαντα Χριστουγέννων
	Σούρβα
	Έθιμο Συγχώρεσης την Κυριακή της Αποκριάς
	Χάσκα
	Έθιμο Φανών
	Γιαπράκια τα Χριστούγεννα
	Σουγκάρια την ημέρα του Αγίου Γεωργίου
Πιάσιμο του Μάη	
Βοΐου	Καρναβάλι την 1η Ιανουαρίου
	Μπουμπουσιάρια Εράτυρας
	Κάψιμο Κλαδαριών
	Χορός της Ρόκας
	Γιορτή φέτας
	Γιορτή κρασιού
	Χοροστάσια
Καβαλάριδες Δεκαπενταύγουστου	
Κοζάνης	Λαζαρίνες
	Τρανός χορός
	Κούλουμα
	Υψηλάντεια
	Κλαδαριές
	Φανός τις Αποκριές
	Παρέλαση Καρνάβαλου
Γιαπράκια τα Χριστούγεννα	

Πηγή: visitwestmacedonia.gr, Ιδία επεξεργασία

Διαδεδομένα Γαστρονομικά προϊόντα της Π.Ε. Κοζάνης είναι τα παρακάτω:

- Πίτες
- Χριστουγεννιάτικα γιαπράκια
- Μπουμπάρι
- Φασόλια
- Καρύδια
- Μανιτάρια
- Κρέατα
- Κεφαλοτύρια
- Φέτα
- Μανούρι
- Μπάτζιος
- Τουλουμοτύρι
- Εσπεριδοειδή
- Κρασιά
- Τσίπουρα
- Ποταμίσια Ψάρια
- Κρόκος Κοζάνης

Κεφάλαιο 4

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕΣΩ ΕΔΑΦΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ - ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

4.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

Στα προηγούμενα κεφάλαια έγινε αναφορά σε μια εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης η οποία εστιάζει στους πόρους και τους δρώντες των περιοχών, ενσωματώνει μια φιλοσοφία βιώσιμης ανάπτυξης όπου κυρίαρχο ρόλο έχει πλέον η ποιότητα αντί της ποσότητας. Λαμβάνονται υπόψιν οι πόροι της Π.Ε. Κοζάνης και κατά πόσο αυτοί μπορούν να στοχεύσουν στο μέλλον και να μετατραπουν σε ιδιότυπους, με διακριτότητα και αγκύρωση στον χώρο, προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις νέες προσμονές των καταναλωτών. Στοχεύουμε στην εδαφοποίηση των πόρων για να ενσωματώσουμε τον όρο «εδαφικό» από μια οικονομική πτυχή (βασισμένο στα άυλα και υλικά στοιχεία ενός τόπου και την δημιουργία οικονομικής προσόδου) και να δημιουργηθούν δεσμοί μεταξύ των παραγωγικών διαδικασιών και του χώρου. Όσον αφορά τον χώρο αντιμετωπίζεται ως μέρος της παραγωγικής διαδικασίας, συμβάλει στην ανάπτυξη και δεν αποτελεί απλά ένα υπόβαθρο παραγωγικών διαδικασιών ή μέρος ενός τοπίου. Δηλαδή, αναφερόμαστε σε ένα εδαφικό πρότυπο όταν η παραγωγική οντότητα η οποία οικοδομείται σε μια περιοχή αποκτά ισχυρούς δεσμούς με την ίδια την περιοχή και αποτελεί την κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης εξασφαλίζοντας έτσι ανταγωνιστικότητα.

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο είναι να υπάρχουν και να διακρίνονται οι δεσμοί των παραγόμενων προϊόντων – υπηρεσιών με τον τόπο στον οποίο παράγονται. Έτσι περνάμε από την πρώτη ύλη στον πόρο που είναι και το πλεονέκτημα αυτού του μοντέλου. Αυτό σημαίνει πως η πρώτη ύλη αποτελεί ένα υλικό «αποτέλεσμα» που επέρχεται μέσω μιας παραγωγικής διεργασίας και αποδίδει κάτι που είτε το χρησιμοποιούμε άμεσα π.χ. ένα φρούτο είτε το μεταποιούμε π.χ. μαρμελάδα. Ο πόρος είναι ένα σύνολο από υλικά και άυλα συστατικά τα οποία ενσωματώνονται στην ίδια τη διαδικασία της παραγωγής πρώτης ύλης. Η ανάπτυξη μέσω των εδαφικών πόρων δημιουργεί νέα δίκτυα συνεργασιών καθώς σε αυτή τη διαδικασία συμμετέχουν όλοι όσοι συνέβαλλαν στην

αξιοποίηση του χώρου προκειμένου να φτάσουμε στην παραγωγή ενός προϊόντος. Δημιουργούνται νέες μορφές οριζόντιας συνεργασίας (τοπικής) και στη συνέχεια μορφές διακυβέρνησης με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς.

Μια εδαφική περιοχή και η δημιουργία της ακολουθεί μια ιεραρχία ξεκινώντας από τους πόρους και την οικοδόμησή τους. Αφού οι προηγούμενοι αναδειχτούν, αποκτήσουν την απαιτούμενη εξωστρέφεια και ενταχτούν στο παραγωγικό σύστημα μιας περιοχής τότε υπάρχει η ανάγκη δημιουργίας σχέσεων και δομών συνεργασίας. Μέσω αυτών οι άμεσα ενδιαφερόμενοι δρώντες θα ορίσουν σε οριζόντια κλίμακα τον συντονισμό και τη μορφή διακυβέρνησης της εδαφικής περιοχής.

Η δημιουργία του εδαφικού προτύπου ανάπτυξης και μιας εδαφικής περιοχής δεν είναι θέμα πολιτικό, συνήθως δεν περικλείεται εντός ορισμένων διοικητικών συνόρων και δεν προϋπάρχει σε έναν τόπο. Είναι θέμα άρρηκτα συνδεδεμένο με την δράση των τοπικών δρώντων οι οποίοι αναγνωρίζουν πως υπάρχει ένα αναπτυξιακό πρόβλημα στην περιοχή τους, θέλουν να βρουν λύσεις και στρέφονται στους πόρους που έχουν ώστε να τους μετατρέψουν από κοινότυπους σε ιδιότυπους, να οικοδομήσουν εδαφικές περιοχές και να απαντήσουν στις νέες ανάγκες των καταναλωτών. Αναφερόμαστε σε αυτό το μοντέλο ως μια διαδικασία η οποία αντλεί τις αναπτυξιακές της δυνατότητες και τα πλεονεκτήματά της από το μέλλον. Αυτό πολύ απλά σημαίνει πως αφού είναι γνωστή η ζήτηση των προϊόντων, οι δρώντες της εκάστοτε περιοχής διερευνούν τον τόπο τους και ψάχνουν να βρουν λύσεις ώστε να καλύψουν τις ανάγκες των καταναλωτών μέσω των εδαφικών τους πόρων. Πιο συγκεκριμένα, στοχεύουν στο να ικανοποιήσουν το καταναλωτικό κοινό με ποιοτικά προϊόντα τα οποία έχουν υλικούς και άυλους δεσμούς με τον τόπο από τον οποίο προέρχονται. Οι δρώντες καλούνται να εντοπίσουν τους εδαφικούς πόρους, να κατασκευάσουν εδαφικές περιοχές, να τις αναδείξουν, να θεσπίσουν δίκτυα συνεργασίας – διακυβέρνησης και να τοποθετήσουν τα παραγόμενα προϊόντα αυτής της διαδικασίας στην αγορά.

Τα υλικά στοιχεία ενός πόρου μπορεί κανείς να τα διακρίνει εύκολα. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί όμως είναι ότι πολύ σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η κληρονομιά μιας περιοχής ως άυλο στοιχείο το οποίο θα ενσωματωθεί στους εδαφικούς της πόρους. Σε αυτό το σημείο πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός.

Αρχικά, υπάρχει η κληρονομιά η οποία έχει τοποθετηθεί στα μουσεία και μέσω αυτής διαγράφεται η ιστορία και η πορεία μιας χωρικής ενότητας και των ανθρωπογενών

δραστηριοτήτων της. Το εδαφικό πρότυπο και η ανάπτυξη μέσω εδαφικών πόρων δεν εστιάζει σε αυτή. Αντιθέτως, εστιάζει σε μια άλλη πτυχή της κληρονομιάς που διασώζει μέχρι και τώρα οτιδήποτε από το παρελθόν προσδίδει λειτουργική αξία σε μια σημερινή παραγωγική διαδικασία και δίνει επαναστατική χροιά στην κοινωνία. Αυτή η πτυχή μπορεί να διατηρήσει σε χρόνο Ένεστώτα την παραγωγική βάση, τη γνώση και την τεχνογνωσία του παρελθόντος με κυριότερο σκοπό να παράξει νέα γνώση και καινοτομία.

Επίκεντρο της εδαφικής αναπτυξιακής προσέγγισης όπως ειπώθηκε είναι το μέλλον. Δεν αναλύουμε πλέον μέσω της υφιστάμενης κατάστασης τι υπήρχε στο παρελθόν στην περιοχή μελέτης αλλά τι αποζητούν οι συνειδητοποιημένες αγορές που στρέφονται στην ποιότητα. Εάν η περιοχή μελέτης μας διαθέτει τους πόρους που θα δώσουν λύσεις σε αυτά τα ζητούμενα τότε τα επόμενα βήματα είναι να τους αναδείξει και να τους βάλει στην αγορά αλλά και να εντάξει τις τοπικές κοινότητες και τα τοπικά δίκτυα σε αυτόν τον σχεδιασμό. Σημαντική είναι και η ένταξη σε αναπτυξιακά προγράμματα όπως π.χ. L.E.A.D.E.R. Εάν αυτή η διαδικασία δεν καταφέρει να εξασφαλίσει την συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και καταλήξει να είναι μια ανάλυση από μελετητές τότε δεδομένα έχει αποτύχει.

Βάσει των παραπάνω μπορούμε να πούμε πως όλη η διαδικασία ξεκινάει από τους δρώντες με σκοπό να καταλήξει και σε αυτούς. Οι προηγούμενοι μέσω των πόρων της περιοχής καλούνται να συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη της οικονομίας. Μια πρωτοβουλία δρώντων, που αντιλαμβάνεται την ικανότητά της να αξιοποιήσει την παράδοση του τόπου επειδή το ζητάει η αγορά, καταφέρνει να συνδέσει την ζώσα κληρονομιά της με την οικονομική δραστηριότητα.

Αναφερόμαστε πλέον σε ένα σύστημα το οποίο αποτελείται από ένα σύνολο αλληλένδετων στοιχείων όπου η μεταβολή ενός στοιχείου επηρεάζει και την κατάσταση των υπολοίπων. Σε αυτό το σύστημα της ανάπτυξης μέσω εδαφικών πόρων υπάρχουν κάποιοι βασικοί πυλώνες. Αρχικά είναι οι δρώντες οι οποίοι υποστηρίζουν την αξιοποίηση των τοπικών πόρων ως τελικό προϊόν, είναι όμως και η κοινωνία των πολιτών που υποστηρίζει τον πόρο και την αυθεντικότητά του. Επίσης, μέρος αυτού του συστήματος είναι οι φορείς των διαφόρων διοικητικών ενοτήτων και οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι κάθε βαθμίδας που αποτελούν μια γέφυρα των τοπικών κοινωνιών με τις πολιτικές αποφάσεις όπως αυτές σχεδιάζονται σε κάθε επίπεδο. Τέλος, υπάρχουν

ενδιάμεσοι φορείς όπως αναπτυξιακές εταιρείες, πανεπιστημιακά ιδρύματα, εργαστήρια κ.α..

Αυτή η αναπτυξιακή προσέγγιση έχει ενδογενή χαρακτήρα καθώς υποστηρίζει την πολύπλευρη ανάπτυξη των πόρων και του χώρου μέσω συνδυασμών και συνεργασιών. Χαρακτηρίζεται ενδογενής καθώς δίνει την δυνατότητα στις τοπικές κοινότητες να αποκτήσουν μια «ελευθερία» στο τρόπο με τον οποίο συνεισφέρουν σε ένα παραγωγικό σύστημα βασισμένο πάντα στην περιοχή τους.

4.2 ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΡΑΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ

Κάνοντας λόγο για τους εδαφικούς πόρους της Π.Ε. Κοζάνης πρέπει αρχικά να κατανοήσουμε το πρώτο στάδιο το οποίο αφορά την φάση που ο πόρος αναγνωρίζεται και κατασκευάζεται. Κατά τη διάρκεια αυτής της φάσης προβάλλονται πάνω στον εκάστοτε πόρο μια παραγωγική στόχευση – δυνατότητες αξιοποίησης πάντα σε σχέση με το σύστημα παραγωγής στο οποίο εντάσσεται. Για την καλύτερη αποσαφήνιση αυτής της διαδικασίας αξίζει να θέσουμε μερικά ερωτήματα σχετικά με τους πόρους της περιοχής.

- Πως θα μπορούσε να αξιοποιηθεί καλύτερα η φήμη που έχει η Π.Ε. Κοζάνης στην παραγωγή ποιοτικών γαλακτοκομικών προϊόντων. Σε ποιο παραγωγικό σύστημα μπορούν να ενταχθούν αυτά τα μεταποιημένα προϊόντα ώστε να υπάρξει ανάδειξη και ανάπτυξη εκ των κάτω στους τοπικούς δρώντες;
- Πως θα μπορούσε να αναδειχτεί περαιτέρω η οινοπαραγωγή του Βελβεντού και να αποκτήσουν φήμη τα παραγόμενα κρασιά;
- Σε ποιο δίκτυο υπηρεσιών και παραγωγικό σύστημα πρέπει να ενταχθούν οι πολυάριθμοι πολιτιστικοί πόροι της Π.Ε. Κοζάνης ώστε να αξιοποιηθούν με μεγαλύτερη ένταση από τις τοπικές κοινωνίες και να αναπτυχθούν τουριστικά δίκτυο και δραστηριότητες;
- Πως είναι εφικτό να υπάρξει υψηλότερη απόδοση και αξιοποίηση στην κληρονομιά που έχει η περιοχή σχετικά με την παραγωγή του κρόκου Κοζάνης;
- Θα μπορούσε να επέλθει μέσω της αξιοποίησης των πόρων μια οικονομική ανάπτυξη και στις πιο απομονωμένες περιοχές της Π.Ε. που χαρακτηρίζονται κυρίως από έλλειψη υπηρεσιών, προσβασιμότητας και ανάδειξης;

- Υπάρχει επαρκής σύνδεση των πόρων της ενδοχώρας με τα αστικά κέντρα ώστε να προωθηθούν μέσα από την Π.Ε. και να αποδοθούν υπεραξίες στους τοπικούς δρώντες όλων των κλιμάκων;

Τα παραπάνω ερωτήματα είναι ενδεικτικά καθώς θα μπορούσαν να αφορούν οποιοδήποτε πόρο και κατ' επέκταση παραγωγικό σύστημα που υπάρχει στην Π.Ε. Κοζάνης. Η απάντηση σχετίζεται με το εάν η περιοχή έχει την δυνατότητα να οικοδομήσει τοπικά – παραγωγικά συστήματα γύρω από τους πόρους της, να τους αγκυρώσει στον τόπο και να μπορέσει μέσω αυτών να προσδώσει ιδιοτυπία και διακριτότητα στα τελικά παραγόμενα προϊόντα – υπηρεσίες προκειμένου να υπερνικήσει τα εδραιωμένα παραγωγικά συστήματα εντατικού τύπου και τους ξένους ομίλους που προσφέρουν τουριστικά πακέτα για την περιοχή. Για να συμβεί αυτό απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί μια σειρά από διαδικασίες που θα ενεργοποιήσουν τους δρώντες, τεχνικές διακυβέρνησης και οργάνωσης γύρω από τους πόρους και εν τέλει έτσι θα ενεργοποιηθούν οι εδαφικές περιοχές.

- Οι δρώντες από την πλευρά τους πρέπει να βρουν μεταξύ τους έναν τρόπο οργάνωσης που θα τον καθιερώσουν (θα δοθούν σαφείς αρμοδιότητες) προκειμένου να δημιουργηθούν οι μορφές συντονισμού μεταξύ των πόρων και του παραγωγικού συστήματος στο οποίο θέλουν να τον εντάξουν.
- Οι τεχνικές διακυβέρνησης και οργάνωσης στοχεύουν στο να δώσουν μια σαφή κατεύθυνση σχετικά με την εκμετάλλευση που θα έχει ο πόρος. Δηλαδή τι χαρακτηριστικά θα αποκτήσει, σε ποιες αγορές θα απευθυνθεί κλπ.
- Τέλος, η εδαφική περιοχή θα αποτελεί το σημείο αναφοράς στον τρόπο με τον οποίο οι πόροι αναγράφονται στον χώρο και στον χρόνο. Μέλη της εδαφικής περιοχής είναι οι δρώντες από όλα τα διοικητικά κλιμάκια και μη (τοπικές κοινότητες, σύλλογοι, ιδιώτες, δημόσιοι – ιδιωτικοί φορείς, αναπτυξιακές εταιρείες, πανεπιστημιακά ιδρύματα, εργαστήρια, Δήμοι, Περιφέρεια). Δεν είναι απαραίτητο να υπάρχει άμεση εμπλοκή όλων αυτών των δρώντων καθώς πολλοί μπορεί να έχουν και δευτερεύοντα ρόλο στην ενεργοποίηση της εδαφικής περιοχής.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω πρέπει να δούμε εάν μέσω της αναγνώρισης, της ανάδειξης και της αξιοποίησης των πόρων μπορούν στην Π.Ε. Κοζάνης να οικοδομηθούν καινούριες εδαφικές περιοχές οι οποίες δεν είναι απαραίτητο να αντιστοιχούν σε μια

ιεραρχημένη δομή ενός υπάρχοντος συστήματος παραγωγής. Αυτό θα συμβεί εάν δρώντες με εγγύτητα (χωρική, κοινωνική, παραγωγική) αναλάβουν πρωτοβουλίες με σκοπό την αξιοποίηση των χώρων και των πόρων που υπάρχουν στις εγγύς παραγωγικές ζώνες. Για παράδειγμα, εάν στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου Εορδαίας υπάρχει ένα εντατικό σύστημα παραγωγής μήλων, μια πρωτοβουλία δρώντων μπορεί να δημιουργήσει έναν γαιότοπο⁹ περιορίζοντας την παραγωγή μήλων σε μια διαφορετική χωρική ενότητα με μειωμένη γεωργική επιφάνεια. Μέσω του γαιοτόπου ενισχύονται οι δεσμοί των τελικών παραγόμενων προϊόντων με τον τόπο και έτσι δημιουργείται εδαφοποίηση και οικονομική πρόσοδος.

Επομένως, το όραμα που προτείνει αυτή η εργασία έχει να κάνει με την αξιοποίηση των εδαφικών πόρων της Π.Ε. Κοζάνης προκειμένου να επέλθει μια μορφή ενδογενούς ανάπτυξης, να αναδυθούν αναπτυξιακές προοπτικές και να εξασφαλιστεί η εδαφική συνοχή.

ΟΡΑΜΑ: «Διασφάλιση της ανταγωνιστικότητας, της οικονομικής ανάπτυξης και της εδαφικής συνοχής στην Π.Ε. Κοζάνης μέσω της ανάδειξης, αξιοποίησης και οικοδόμησης εδαφικών πόρων.»

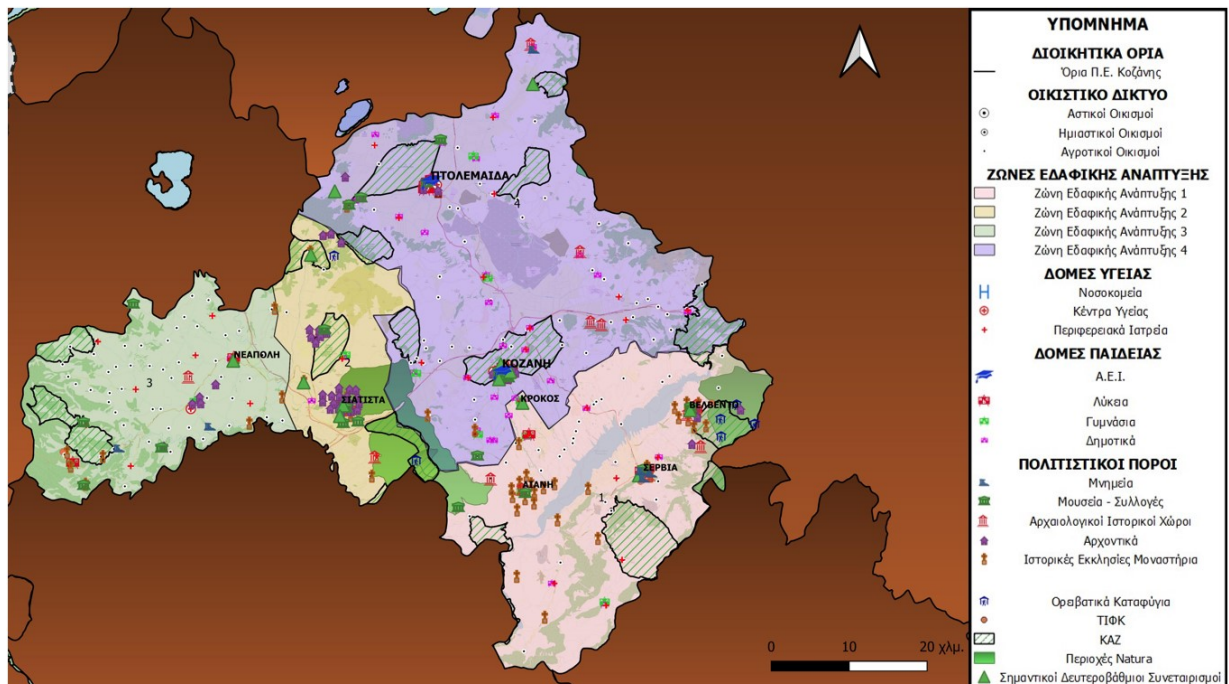
4.3 ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΖΩΝΕΣ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Πιο συγκεκριμένα για την Π.Ε. σύμφωνα με τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά, τους πόρους, τα παραγόμενα προϊόντα, τον χαρακτήρα και τις δυναμικές που εντοπίστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια μπορούμε να προτείνουμε ορισμένες ζώνες. Μέσα από αυτές μπορούν να αναδειχθούν τα τοπικά παραγόμενα προϊόντα και οι πολιτιστικοί πόροι, να δημιουργηθούν δίκτυα συνεργασιών, νέες αναπτυξιακές πρωτοβουλίες βασισμένες στους πόρους της περιοχής, επαρκείς εξυπηρετήσεις πολιτών και να οικοδομηθούν εδαφικές περιοχές, νέοι εδαφικοί πόροι και συστήματα διακυβέρνησης. Στον παρακάτω χάρτη παρουσιάζονται οι προτεινόμενες ζώνες.

---

⁹ Ένας συγκεκριμένος χώρος με υλικά και άυλα χαρακτηριστικά, οριοθετημένος από μία ομάδα ατόμων που κατά το πέρας των χρόνων έχει δημιουργήσει μέσα σε αυτόν διακριτά πολιτιστικά γνωρίσματα, γνώσεις και πρακτικές.

Χάρτης 4.3.1: Προτεινόμενες ζώνες Εδαφικής Ανάπτυξης στην Π.Ε. Κοζάνης

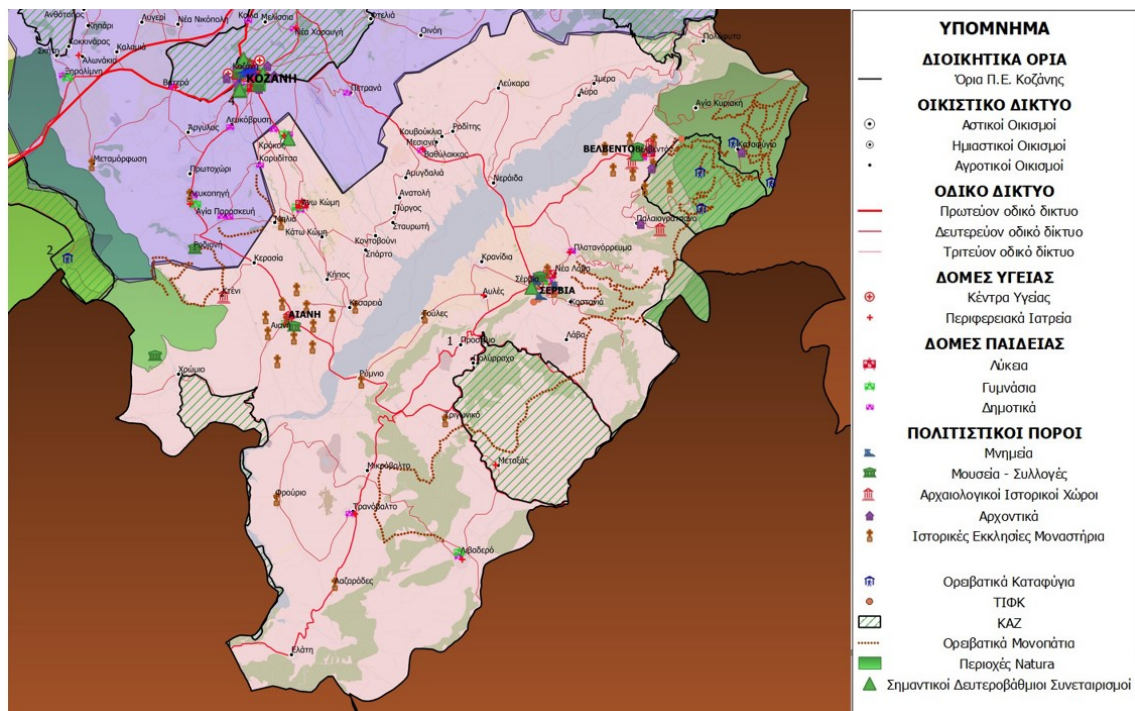
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Η πρώτη ζώνη εδαφικής ανάπτυξης περιλαμβάνει τον Δήμο Σερβίων – Βελβεντού και το νότιο κομμάτι του Δήμου Κοζάνης, μαζί με τους οικισμούς του Κρόκου και της Αιανής. Το βασικότερο στοιχείο της ζώνης είναι ότι στο κέντρο βρίσκεται η τεχνητή λίμνη Πολυφύτου επομένως επηρεάζεται άμεσα από αυτήν και τη βιοποικιλότητα που δημιουργεί. Σε αυτή την ζώνη παράγονται κατά κύριο λόγο οπωρικά, αρωματικά, κρόκος, φαρμακευτικά φυτά, μέλι, αμπέλια, πατάτες, κτηνοτροφικά προϊόντα, κρέας, ζωοτροφές, ελιές και βιολογικά προϊόντα. Υπάρχει παράδοση στην παραγωγή του κρόκου και στην παραγωγή τοπικών προϊόντων όπως ροδάκινα και κρασιά, αλλά και μακροχρόνια ενασχόληση με τον κλάδο της κτηνοτροφίας κυρίως στο νότιο τμήμα της ζώνης. Επίσης, υπάρχει μεγάλο πολιτιστικό απόθεμα καθώς μέσα σε αυτή υπάρχουν 4 αρχαιολογικοί χώροι, 3 μνημεία, 5 μουσεία, αρχοντικά και πληθώρα από ιστορικές εκκλησίες (ιδιαίτερα στον οικισμό της Αιανής). Ταυτόχρονα διαθέτει φυσικούς πόρους όπως η λίμνη Πολυφύτου αλλά και περιοχές Natura, ΤΙΦΚ, ΚΑΖ και αρκετά ορειβατικά μονοπάτια. Σε αυτή την ζώνη είναι εφικτή η ανάπτυξη τοπικών ποιοτικών προϊόντων, η μεταποιητική αναβάθμιση και η δημιουργία δικτύων τουρισμού (εκκλησιαστικός, φυσιολατρικός, με δραστηριότητες στη λίμνη κ.α.).

Ορισμένες προτάσεις που θα αναδείξουν τη φήμη της περιοχής μέσω των συνδυασμών και της συνεργασίας των τοπικών κοινοτήτων, των συλλόγων, των συνεταιρισμών και των ιδιωτών είναι:

- Οι συνεργασίες μεταξύ των συνεταιρισμών και των παραγωγικών ομάδων για την προώθηση των προϊόντων.
- Η σύνδεση των τοπικών προϊόντων με τον τουρισμό.
- Η πρόταση εγκατάστασης κτηνοτροφικού πάρκο στο Λιβαδερό Κοζάνης και στην περιοχή ανάμεσα από τους οικισμούς Χρώμιο – Αιανή.
- Η δημιουργία ομάδων – συνεταιρισμών παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων.
- Συνεργασίες μεταξύ των κτηνοτρόφων και των τοπικών παραγωγών κτηνοτροφικών φυτών.
- Συνεργασίες μεταξύ των συλλόγων, των παραγωγών, των συνεταιρισμών και των ξενοδοχειακών μονάδων με σκοπό μια ολοκληρωμένη τουριστική προσέγγιση που θα αφορά τη γαστρονομία.

Χάρτης 4.3.2: Προτεινόμενη ζώνη 1

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

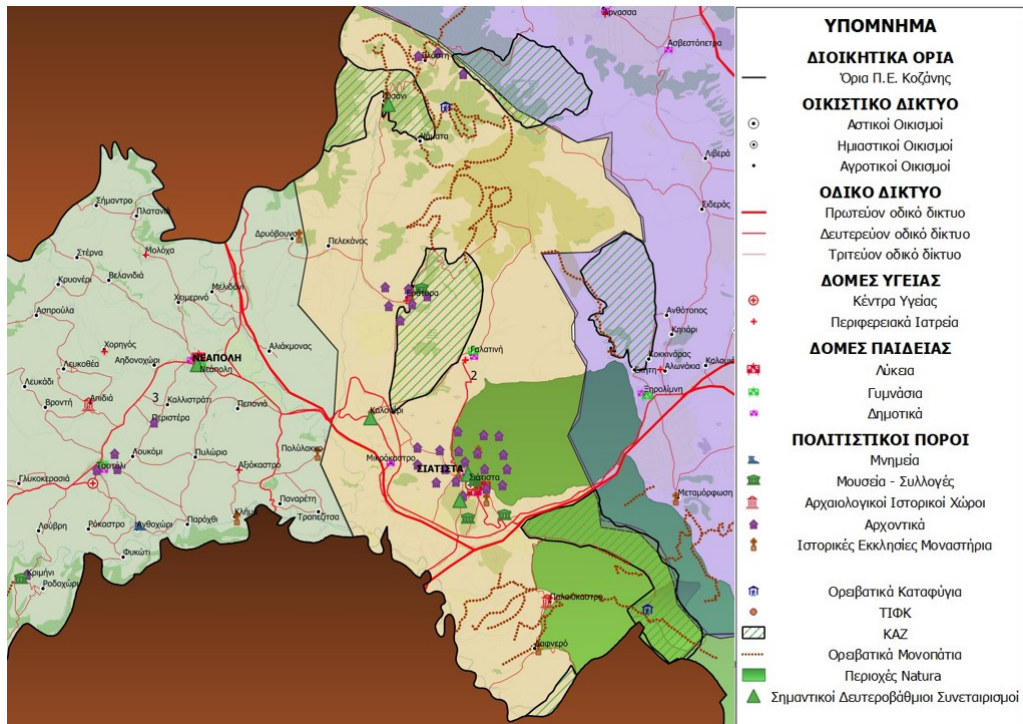
Η δεύτερη ζώνη περιλαμβάνει ένα μέρος του Δήμου Βοΐου και ένα μικρό κομμάτι του Δήμου Εορδαίας στο οποίο βρίσκεται ο οικισμός της Βλάστης. Στο νοτιότερο τμήμα της ζώνης υπάρχει το όρος Βούρινος που είναι η σημαντικότερη περιοχή Natura της Π.Ε. Κοζάνης. Σε αυτόν τον φυσικό πόρο συναντάμε εξέχουσα βιοποικιλότητα και ενδημικά είδη χλωρίδας και πανίδας. Η ζώνη περιλαμβάνει τον οικισμό της Σιάτιστας και

συνεχίζεται μέχρι το βόρειο τμήμα του Δήμου Βοΐου. Στην ζώνη παράγονται κυρίως μέλι, όσπρια, αμπέλια, μανιτάρια, γούνα, κτηνοτροφικά προϊόντα, τυροκομικά προϊόντα, βιολογικά προϊόντα και συλλέγονται τοπικά βότανα. Επίσης, υπάρχει σημαντικό κληρονομικό απόθεμα καθώς εντός της ζώνης συναντάμε 1 αρχαιολογικό χώρο, 4 μουσεία και αρκετές εκκλησίες, κυρίως στην Σιάτιστα. Ένα στοιχείο όμως που την κάνει να ξεχωρίζει είναι ο αριθμός των αρχοντικών που διαθέτει καθώς υπάρχει μια μεγάλη συγκέντρωση στους οικισμούς Σιάτιστα και Εράτυρα και αυτό της προσδίδει σημαντικές δυνατότητες για τουριστική ανάπτυξη. Σε αυτή τη ζώνη μπορούν να αναπτυχθούν τουριστικά δίκτυα βασισμένα στην φιλοσοφία των αρχοντικών, οργανωμένες αθλητικές δραστηριότητες στο όρος Βούρινος, εξέλιξη της μεταποίησης στον κλάδο της γούνας και ανάδειξη των τοπικών προϊόντων.

Επομένως, οι τοπικές κοινότητες, οι σύλλογοι, οι συνεταιρισμοί και οι ιδιώτες της περιοχής θα μπορούσαν να προωθήσουν τις παρακάτω προτάσεις:

- Η περεταίρω ανάδειξη του κλάδου της γουνοποιίας και δημιουργία μικρών βιοτεχνιών που τον πλαισιώνουν.
- Δημιουργία δικτύου ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς- Αρχοντικά.
- Η αναβάθμιση και διατήρηση των τουριστικών αξιοθέατων.
- Η αναβάθμιση ξενοδοχειακών μονάδων.
- Η στόχευση για ένταξη περισσότερων προϊόντων στις κατηγορίες ΠΟΠ και ΠΓΕ όπως τα Φασόλια Σισανίου.
- Οι συνεργασίες μεταξύ των συνεταιρισμών και των παραγωγικών ομάδων για την προώθηση των προϊόντων.

Χάρτης 4.3.3: Προτεινόμενη ζώνη 2

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Η τρίτη ζώνη αναφέρεται στο δυτικό τμήμα του Δήμου Βοΐου και πιο συγκεκριμένα στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές του. Σε αυτήν παράγονται αρωματικά φυτά, φαρμακευτικά φυτά, κεράσια, βιολογικά προϊόντα, τυροκομικά προϊόντα, κτηνοτροφικά προϊόντα, μανιτάρι τρούφα, αμπέλια, όσπρια και ζωοτροφές. Όσον αφορά το πολιτιστικό της απόθεμα δεν παρουσιάζει την ίδια ένταση με τις δύο προηγούμενες ζώνες όμως παραμένει αξιόλογο. Υπάρχουν ένας αρχαιολογικός χώρος, 3 μουσεία, 5 αρχοντικά, 2 μνημεία και 4 ιστορικές εκκλησίες. Από φυσικούς πόρους δεν υπάρχει κάποιος αναγνωρισμένος, όμως λόγω του ορεινού τοπίου υπάρχουν ΤΙΦΚ και ΚΑΖ. Σε αυτή την περιοχή μπορεί να αναπτυχθεί περαιτέρω η παραγωγή προϊόντων του πρωτογενή τομέα βασισμένη στους πόρους. Ένας δυναμικός κλάδος που αναδύεται είναι αυτός της παραγωγής μανιταριών τρούφας και μπορεί μαζί με τα τοπικά κρασιά να δημιουργήσει συνδυασμούς και συνεργασίες που θα έχουν ως βάση την πρωτογενή παραγωγή και την ιδιοτυπία τους.

Αντίστοιχα, κάποιες προτάσεις που θα μπορούσαν να προωθήσουν οι τοπικοί δρώντες είναι οι παρακάτω:

- Η δημιουργία δομών τεχνικής υποστήριξης, επιμόρφωσης και συλλογικού πλαισίου για τα παραγόμενα προϊόντα.

- Δημιουργία ομάδων παραγωγών τρούφας και κρασιού
- Η στόχευση για ένταξη περισσότερων προϊόντων στις κατηγορίες ΠΟΠ και ΠΓΕ.
- Η δημιουργία ομάδων και συνεταιρισμών παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων.
- Δημιουργία δικτύων αγροτουρισμού και προβολής προϊόντων
- Η αναβάθμιση και συντήρηση των συγκοινωνιών.
- Η δημιουργία υποδομών για τουριστικές δραστηριότητες όπως ορειβασία κλπ..

Χάρτης 4.3.4: Προτεινόμενη ζώνη 3

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

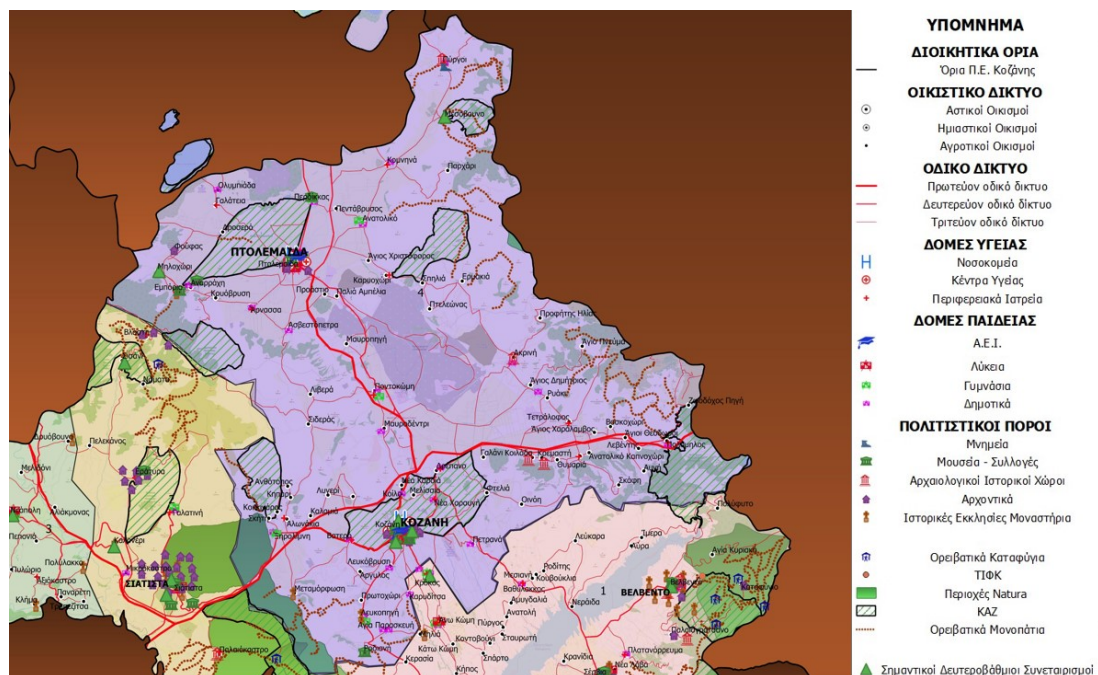
Η τέταρτη ζώνη περιλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος των Δήμων Κοζάνης και Εορδαίας. Χαρακτηρίζεται κυρίως από το μικρό λεκανοπέδιο που υπάρχει ανάμεσα στους οικισμούς της Κοζάνης και της Πτολεμαΐδας και από την εξορυκτική δραστηριότητα λόγω των ηλεκτρικών σταθμών της ΔΕΗ. Σε αυτή τη ζώνη παράγονται κυρίως πατάτες, μήλα, σκόρδο, αρωματικά φυτά, ζωοτροφές, γαλακτοκομικά προϊόντα και κτηνοτροφικά προϊόντα. Έχει βέβαια το «πλεονέκτημα» ότι σε αυτήν ανήκουν οι δύο μεγαλύτεροι οικισμοί της Π.Ε. που αποτελούν και διοικητικά κέντρα. Από άποψη φυσικών πόρων δεν υπάρχει κάτι αξιοσημείωτο, υπάρχουν όμως τα περισσότερα ΚΑΖ που βρίσκουμε στην Π.Ε.. Σε θέμα πολιτιστικών πόρων διαθέτει 3 αρχαιολογικούς χώρους, πληθώρα μουσείων και συλλογών κυρίως στην Κοζάνη και στην Πτολεμαΐδα, 4

ιστορικές εκκλησίες – ναούς και 10 αρχοντικά με την πλειοψηφία αυτών να συγκεντρώνονται στους αστικούς οικισμούς. Σε αυτή την περιοχή μπορεί να προωθηθεί η παραγωγή ποιοτικών προϊόντων με φήμη (π.χ. μήλα Βερμίου) και να αναδειχθούν περισσότερο νέες προσπάθειες (π.χ. καλλιέργεια σκόρδου τα τελευταία χρόνια) ώστε να αποκτήσουν ιδιοτυπία και αναγνωσιμότητα τα προϊόντα. Επίσης, είναι εφικτή και η δημιουργία τουριστικών δικτύων μεταξύ των οικισμών Κοζάνης και Πτολεμαΐδας με σκοπό να αποκτήσει τουριστική φήμη η περιοχή.

Τέλος στην τέταρτη ζώνη θα μπορούσαν να προταθούν οι παρακάτω εξειδικευμένες λύσεις:

- Οι δράσεις για την προστασία του περιβάλλοντος και του τοπίου.
- Δημιουργία ομάδων παραγωγών μήλα, πατάτα, μέλι, σκόρδο
- Οι συνεργασίες μεταξύ των συνεταιρισμών και των παραγωγικών ομάδων για την προώθηση των προϊόντων.
- Η αναβάθμιση ξενοδοχειακών μονάδων.

Χάρτης 4.3.5: Προτεινόμενη ζώνη 4

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ποιοτικά προϊόντα και πολιτιστικούς πόρους μπορεί να διαθέτουν και άλλες Π.Ε. στην Ελλάδα το διακύβευμα πλέον είναι για ποιόν λόγο να επιλέξει κανείς τα προϊόντα της Κοζάνης. Το σημαντικότερο ζητούμενο στο οποίο καλούνται να απαντήσουν οι παραπάνω ζώνες είναι η δημιουργία συνδυασμών ανάμεσα στους εδαφικούς πόρους που

διαθέτουν με τρόπο ώστε να προάγουν τη συνεργασία, την κινητοποίηση των δρώντων, τη δημιουργία δομών τοπικής διακυβέρνησης και έτσι θα εδραιωθεί η εδαφικότητα και η αγκύρωση. Μέσω των συνδυασμών εδαφικών πόρων η περιοχή και τα προϊόντα που παράγονται θα αποκτήσουν φήμη, θα δημιουργηθούν αναπτυξιακές προοπτικές και οικονομικές υπεραξίες.

4.4 ΔΡΩΝΤΕΣ ΣΤΗΝ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ

Όπως αναφέραμε στα προηγούμενα κεφάλαια ο κινητήριος μοχλός της ανάπτυξης μέσω των εδαφικών πόρων είναι οι δρώντες. Αυτοί είναι που δραστηριοποιούνται σε πρώτη φάση ενεργοποιώντας τους πόρους της περιοχή. Τα χαρακτηριστικά τους διαφέρουν και εφόσον αναφερόμαστε σε μια ανάπτυξη εκ των κάτω θέλουμε να εμπλέξουμε δρώντες που θα έχουν αναφορές τόσο σε τοπική αλλά και σε υπερτοπική κλίμακα. Οι δρώντες σε αρχικό στάδιο μπορεί να είναι για παράδειγμα μια μικρή ομάδα ανθρώπων ή ολόκληρες τοπικές κοινότητες. Έπειτα, μπορεί να είναι οι τοπικοί «leaders» που έχουν επιρροή στην κοινή γνώμη ενός τόπου. Για να αναπτυχθεί όμως αυτό το μοντέλο και να αξιοποιηθεί στο έπακρο πρέπει να εμπλακούν και δρώντες που βρίσκονται σε υψηλότερα διοικητικά επίπεδα. Οι Δήμοι και οι αναπτυξιακοί φορείς (ΑΝ.ΚΟ στην Π.Ε. Κοζάνη) που υπάρχουν σε αυτούς θα πρέπει να στηρίζουν την εδαφική ανάπτυξη. Έπειτα, μέρος θα πρέπει να πάρουν οργανώσεις πολιτών, εθελοντικές ομάδες, Πανεπιστημιακά Ιδρύματα, φορείς του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα και τέλος η Περιφέρεια. Με αυτόν τον τρόπο και αυτόν τον σχεδιασμό η ανάπτυξη μέσω εδαφικών πόρων μπορεί να επιτύχει στο να δημιουργήσει αναπτυξιακές προοπτικές και εδαφική συνοχή στην Π.Ε. Κοζάνης.

Πολύ σημαντική επίσης είναι και η αξιοποίηση του δικτύου των αποδήμων της Π.Ε.. Αυτοί αποτελούν το πιο πιστό κοινό όσον αφορά τα τοπικά προϊόντα, είναι πρόθυμοι να στηρίζουν πρωτοβουλίες που αφορούν τον τόπο τους καθώς υπάρχουν ακόμα ισχυροί δεσμοί με αυτόν και αποτελούν ένα «κεφάλαιο» μη αμελητέο για την εδαφική διαδικασία. Ακόμα ένα σημαντικό δίκτυο είναι αυτό των αποφοίτων και επιστημόνων που διαθέτει η περιοχή. Τέλος, οι τοπικοί σύλλογοι και συνεταιρισμοί αποτελούν ένα κεφάλαιο που δεν πρέπει να λείπει από αυτόν τον σχεδιασμό. Είναι αυτοί που γνωρίζουν την περιοχή όσο κανείς άλλος, δραστηριοποιούνται σε αυτήν, αποτελούν κοινωνικοοικονομικές δικτυώσεις δρώντων, έχουν οικονομική υπόσταση, οργανωτικές δομές και μπορούν να αποτελούν τους πιο ισχυρούς ενεργοποιητές πόρων. Παρακάτω

παρατίθενται σε μορφή πινάκων οι σύλλογοι καθώς και οι πιο σημαντικοί συνεταιρισμοί που είναι σήμερα ενεργοί στην Π.Ε. Κοζάνης.

Πίνακας 4.4.1: Ενεργοί σύλλογοι Δήμου Κοζάνης

Σύλλογοι Δήμου Κοζάνης	
Όνομα Συλλόγου	Οικισμός
Μορφωτικός Πολιτιστικός Σύλλογος Αγίας Παρασκευής	Αγία Παρασκευή
Μορφωτικός Πολιτιστικός Σύλλογος Αγίου Δημήτριου – Ρυακίου	Άγιος Δημήτριος
Πολιτιστικός Σύλλογος Αιανής «Η Πρόοδος»	Αιανή
Πολιτιστικός Σύλλογος Ακρινής	Ακρινή
Πολιτιστικός Σύλλογος Αλωνακίων	Αλωνάκια
Μορφωτικός Πολιτιστικός Σύλλογος Άνω Κώμης	Άνω Κώμη
Πολιτιστικός Σύλλογος Αυγής	Αυγή
Θεατρική ομάδα Βατερού	Βατερό
Πολιτιστικός Σύλλογος Βατερού	Βατερό
Πολιτιστικός Σύλλογος Δρεπάνου	Δρέπανο
Πολιτιστικός Σύλλογος Καισαρείας	Καισαρεία
Πολιτιστικός Σύλλογος Καλαμιάς	Καλαμιά
Πολιτιστικός Σύλλογος Καπνοχωρίου	Καπνοχώρι
Πολιτιστικός Σύλλογος Γάβρος Καρυδίτσας	Καρυδίτσα
Πολιτιστικός Σύλλογος Κάτω Κώμης	Κάτω Κώμη
Πολιτιστικός Σύλλογος Κερασιάς «Ελιμειακός»	Κερασιά
Πολιτιστικός Σύλλογος Κήπου	Κήπος
Πολιτιστικός Σύλλογος Κλείτου	Κλείτος
Φιλοπρόοδος Σύλλογος Κοζάνης	Κοζάνη
Σύλλογος Συναυλιών & Μορφωτικής Κίνησης	Κοζάνη
Σύλλογος Καλλιτεχνών Εικαστικών Τεχνών	Κοζάνη
Σύλλογος Φίλων Μουσείου & Αρχαιοτήτων Αιανής	Κοζάνη
Πολιτιστικός Σύλλογος «Αλιάκμων»	Κοζάνη
Σύνδεσμος Γραμμάτων & Τεχνών Ν. Κοζάνης	Κοζάνη
Πολιτιστικός Σύλλογος Κοζάνης «Μακεδνοί»	Κοζάνη
Πολιτιστικός & Λαογραφικός Σύλλογος «Η Κόζιανη»	Κοζάνη
Λαογραφικός όμιλος «Φίλοι της Παράδοσης»	Κοζάνη
Χορευτικός όμιλος Κοζάνης	Κοζάνη
Χορευτικός όμιλος Ποντίων «Αντάμωμαν»	Κοζάνη
Εύξεινος Λέσχη Κοζάνης	Κοζάνη
Φανός Αη Δημήτρης	Κοζάνη
Φανός Αη Θανάσης	Κοζάνη
Φανός Αλώνια	Κοζάνη
Φανός Αριστοτέλης	Κοζάνη
Φανός Γιτιά	Κοζάνη
Φανός Κασμιρτζήδης	Κοζάνη

Φανός Κεραμαριό	Κοζάνη
Φανός Κρεβατάκια	Κοζάνη
Φανός Λάκκουσ Τ' Μάγγαν	Κοζάνη
Φανός Μπουντανάθκα	Κοζάνη
Φανός Παύλος Μελάς	Κοζάνη
Φανός Πηγάδ Απ' Του Κεραμαριό	Κοζάνη
Φανός Σκ' ρκα	Κοζάνη
Φανός Πλατάνια	Κοζάνη
Θεατροδρόμιο	Κοζάνη
«Ταξιδευτές του Θεάτρου»	Κοζάνη
Θεατρικό εργαστήρι «Εκφρασις»	Κοζάνη
Σύλλογος Φύλων Μουσικής & Θεάτρου	Κοζάνη
Ελληνικός Ορειβατικός Σύνδεσμος Κοζάνης	Κοζάνη
Σύλλογος Ελλήνων Ορειβατών Κοζάνης	Κοζάνη
Πρόσκοποι Κοζάνης	Κοζάνη
Σύλλογος Ιεροσαλτών “Ιάκωβος Ναυπλιώτης”	Κοζάνη
Ιππικός Πολιτιστικός Σύλλογος «Άγιος Θεόδωρος»	Κοζάνη
Πολιτιστικός Σύλλογος Μελισσίων	Κοζάνη
Μορφωτικός Πολιτιστικός Σύλλογος Μικρασιατών Θρακιωτών	Κοζάνη
Πολιτιστικός Σύλλογος Κοΐλων	Κοΐλα
Πολιτιστικός Σύλλογος Κρόκου «Ιωακείμ Λιούλιας»	Κρόκος
Πολιτιστικός Σύλλογος Κτενίου	Κτένι
Πολιτιστικός Σύλλογος «Διγενής Ακρίτας» Λευκόβρυσης	Λευκόβρυση
Ε.Μ.Α.Σ Μέγας Αλέξανδρος Λευκοπηγής	Λευκοπηγή
Πολιτιστικός Σύλλογος Λιβερών	Λιβερά
Πολιτιστικός Σύλλογος Λυγερής	Λυγερή
Πολιτιστικός Σύλλογος Μεταμόρφωσης	Μεταμόρφωση
Πολιτιστικός Σύλλογος Μηλιάς «Προοδευτικός»	Μηλιά
Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Καρδιάς	Νέα Καρδιά
Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Νικόπολης «Αη Γιάννης»	Νέα Νικόπολη
Εύξεινος Λέσχη Νέας Χαραυγής	Νέα Χαραυγή
Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Χαραυγής	Νέα Χαραυγή
Πολιτιστικός Σύλλογος Οινόης	Οινόη
Ιππικός Σύλλογος Κοζάνης	Πετρανά
Πολιτιστικός Σύλλογος Πετρανών	Πετρανά
Πολιτιστικός Σύλλογος Πολυμύλου	Πολύμυλος
Πολιτιστικός Σύλλογος Ποντοκώμης	Ποντοκώμη
Πολιτιστικός Σύλλογος Πρωτοχωρίου	Πρωτοχώρι
Πολιτιστικός Σύλλογος Πτελέας	Πτελέα
Πολιτιστικός Σύλλογος Ροδιανής	Ροδιανή
Μορφωτικός Σύλλογος Ρυμνίου	Ρύμνιο
Πολιτιστικός Σύλλογος Σιδερών «Οι Πρόσφυγες»	Σιδερά
Πολιτιστικός Σύλλογος Σκήτης	Σκήτη

Πολιτιστικός Σύλλογος Σπάρτου	Σπάρτο
Πολιτιστικός Σύλλογος Τετραλόφου	Τετράλοφος
Πολιτιστικός Σύλλογος Χρωμίου "Η Ρωμοσύνη"	Χρόμιο

Πηγή: <https://oapnkozanis.gr/politistikoi-sylogoi-dimou-kozanis/>, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 4.4.2: Ενεργοί σύλλογοι Δήμου Εορδαίας.

Σύλλογοι Δήμου Εορδαίας	
Όνομα Συλλόγου	Οικισμός
Πολιτιστικός Σύλλογος Αγίου Χριστοφόρου	Άγιος Χριστόφορος
Κοινότητα Νέων Αναρράχης	Αναρράχη
Σύλλογος Ποντίων Αναρράχης	Αναρράχη
Φυσιολατρικός Σύλλογος "Ο Σταυρός" Αναρράχης	Αναρράχη
Πολιτιστικός Σύλλογος Ανατολικού "Η Ανατολή"	Ανατολικό
Πολιτιστικός Μορφωτικός Σύλλογος Ποντίων Άρδασσας	Άρδασσα
Μορφωτικός Πολιτιστικός Σύλλογος Ασβεστόπετρας	Ασβεστόπετρα
Πολιτιστικός Σύλλογος Βλάστης "Οι Φίλοι του Χειμώνα"	Βλάστη
Πολιτιστικός Σύλλογος Γαλάτειας	Γαλάτεια
Μορφωτικός Πολιτιστικός Σύλλογος Δροσερού	Δροσερό
Πολιτιστικός Σύλλογος Εμπορίου	Εμπόριο
Εθελοντική Ομάδα Νέων Εμπορίου	Εμπόριο
Σύλλογος Γυναικών Εμπορίου	Εμπόριο
Πολιτιστικός Σύλλογος Ερμακιάς "Φρούριο"	Ερμακιά
Ποντιακός & Μικρασιατικός Σύλλογος Καρυχωρίου "Ο Πρόσφυγας"	Καρυχώρι
Πολιτιστικός Σύλλογος Κομάνου	Κόμανος
Πολιτιστικός Ποντιακός Σύλλογος Κομνηνών	Κομνηνά
Φυσιολατρικός Όμιλος Κομνηνών "Οι φίλοι του Βουνού"	Κομνηνά
Πολιτιστικός Σύλλογος Μαυροπηγής	Μαυροπηγή
Πολιτιστικός Σύλλογος Μεσοβούνου "Η Κρέμτσα"	Μεσόβουνο
Σύλλογος Νέων Μηλοχωρίου	Μηλοχώρι
Πολιτιστικός Σύλλογος "Λυγκιστής" Μηλοχωρίου	Μηλοχώρι
Μορφωτικός Πολιτιστικός Σύλλογος Ολυμπιάδας	Ολυμπιάδα
Αερολέσχη Εορδαίας – Ολυμπιάδας	Ολυμπιάδα
Πολιτιστικός Λαογραφικός & Αθλητικός Σύλλογος Πενταβρύσου "Ο Διγενής"	Πεντάβρυσο
Λαογραφικός Πολιτιστικός Όμιλος "Ο ΠΕΡΔΙΚΚΑΣ"	Περδίκας
Πολιτιστικός και Αθλητικός Σύλλογος Προαστίου "Διγενής Προαστίου"	Προάστιο
Μικρασιατικός Σύλλογος Πτολεμαΐδας	Πτολεμαΐδα
Ποντιακός Σύλλογος Πτολεμαΐδας	Πτολεμαΐδα
Πολιτιστικός Σύλλογος Καρδιάς "Η Μέρα"	Πτολεμαΐδα

Πανελλήνια Ένωση Σουρμενιτών	Πτολεμαΐδα
Σύλλογος Κλεισουριέων Πτολεμαΐδας	Πτολεμαΐδα
Χιονοδρομικός – Ορειβατικός Όμιλος Πτολεμαΐδας	Πτολεμαΐδα
Ορειβατική Λέσχη Πτολεμαΐδας	Πτολεμαΐδα
Πολιτιστικός Σύλλογος Πτολεμαΐδας "Ο Σωτήρας"	Πτολεμαΐδα
Σύλλογος Ιεροσαλτών Εορδαίας	Πτολεμαΐδα
Σύλλογος Κτηνοτρόφων	Πτολεμαΐδα
Εύξεινος Λέσχη Πύργων "Αλέξανδρος Υψηλάντης"	Πύργοι
Χιονοδρομικός Ορειβατικός Όμιλος Πύργων	Πύργοι
Πολιτιστικός Μορφωτικός Σύλλογος Σπηλιάς "το Αντάμωμα"	Σπηλιά
Πολιτιστικός Σύλλογος Φούφα	Φούφα
Εθελοντική Ομάδα Περιβάλλοντος Φούφα	Φούφα

Πηγή: <http://www.ptolemaida.gr/politistikoi-sillogoi/>, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 4.4.3: Ενεργοί σύλλογοι Δήμου Βοΐου

Σύλλογοι Δήμου Βοΐου	
Όνομα Συλλόγου	Οικισμός
Πολιτιστικός Σύλλογος Αλιάκμωνας	Αλιάκμωνας
Πολιτιστικός Σύλλογος Αξιόκαστρου	Αξιόκαστρο
Πολιτιστικός Σύλλογος Ασπρούλας	Ασπρούλα
Πολιτιστικός Σύλλογος Βελανιδιάς	Βελανιδιά
Πολιτιστικός Σύλλογος Δρυοβούνου	Δρυόβουνο
Πολιτιστικός Σύλλογος Μεσόλογγου	Μεσόλογγο
Πολιτιστικός Σύλλογος Μολόχας	Μολόχα
Πολιτιστικός Σύλλογος Νεάπολης	Νεάπολη
Λέσχη Ποντίων Νεάπολης "Εύξεινος"	Νεάπολη
Σύλλογος Γυναικών Νεάπολης	Νεάπολη
Πολιτιστικός Σύλλογος Πεπονιάς	Πεπονιά
Πολιτιστικός Σύλλογος Περιστεράς	Περιστεέρα
Πολιτιστικός Σύλλογος Πλατανιάς	Πλατανιά
Πολιτιστικός Σύλλογος Πολυλάκκου	Πολύλακκο
Πολιτιστικός Σύλλογος Πυλωρίου	Πυλωρί
Μορφωτικός Πολιτιστικός Σύλλογος Σιάτιστας "Μαρκίδες Πούλιου"	Σιάτιστα

Μορφωτικός Πολιτιστικός Σύλλογος Σιάτιστας "Ο Μέγας Αλέξανδρος"	Σιάτιστα
Ορειβατικός Σύλλογος Σιάτιστας "Ο Μπούρινος"	Σιάτιστα
Λέσχη Γυναικών Σιάτιστας	Σιάτιστα
Κυνηγετικός Σύλλογος Σιάτιστας "Η Άρτεμης"	Σιάτιστα
Χορευτικός Όμιλος Γυναικών Σιάτιστας	Σιάτιστα
Ιππικός Σύλλογος Σιάτιστας "Ο Άγιος Μόδιστος"	Σιάτιστα
Πολιτιστικός Σύλλογος Σκαλοχωρίου	Σκαλοχώρι
Πολιτιστικός Σύλλογος Τραπεζίτσας	Τραπεζίτσα
Πολιτιστικός Σύλλογος Χορηγού	Χορηγός

Πηγή: <https://voio.gr/polites/simmetexo-prosfero/> , Ίδια επεξεργασία.

Πίνακας 4.4.4: Ενεργοί σύλλογοι Δήμου Σερβίων - Βελβεντού

Σύλλογοι Δήμου Σερβίων - Βελβεντού	
Όνομα Συλλόγου	Οικισμός
Πολιτιστικός Μορφωτικός Σύλλογος Αυλών	Αυλές
Μορφωτικός Σύλλογος Βαθυλάκκου	Βαθύλακκος
Σύλλογος Φαρασιωτών Καπαδοκίας Βαθυλάκκου	Βαθύλακκος
Μορφωτικός Όμιλος Βελβεντού "Ο Πίερος"	Βελβεντός
Μορφωτικός Σύλλογος Γούλων	Γούλες
Αθλητικός Μορφωτικός Σύλλογος ΑΜΣ "Ελατος Ελάτης"	Ελάτη
Καβαλάρηδες Ελάτης	Ελάτη
Μορφωτικός Πολιτιστικός Σύλλογος Ιμέρων "Ο Γεροπλάτανος"	Ίμερα
Μορφωτικός Σύλλογος Καστανιάς	Καστανιά
Πανελλήνια ένωση Κουβουκλιωτών "Ο Όσιος Βαραδάτος εκ Προύσης"	Κουβούκλια
Μορφωτικός Σύλλογος Κρανιδίων "Ο Κύκλος"	Κρανίδια
Μορφωτικός Λαογραφικός Σύλλογος Λαβανίτσας	Λαβανίτσα
Πολιτιστικός Σύλλογος Λαζαράδων "Η Πρόοδος"	Λαζαράδες
Μορφωτικός Εκπολιτιστικός Σύλλογος Λευκάρων	Λεύκαρα
Μορφωτικός Σύλλογος Νέων Μεσσιανής	Μεσσιανή
Μορφωτικός Σύλλογος Μικροβάλτου	Μικρόβαλτο

Ορειβατικός Σύλλογος Πλατανορρέυματος "Η Κρυά"	Πλατανόρρευμα
Μορφωτικός Σύλλογος Πολυράχου	Πολύραχο
Μορφωτικός Πολιτιστικός Σύλλογος Ροδίτη	Ροδίτης
Μορφωτικός Όμιλος Σερβίων "Τα Κάστρα"	Σέρβια
Εύξεινος Λέσχη Σερβίων	Σέρβια
Κόκκινη Κούντα - Θεατρική Ομάδα Σερβίων	Σέρβια
Κυνηγετικός Συλλογος Σερβίων "Η Διάνα"	Σέρβια
Πολιτιστικός Σύλλογος Τρανοβάλτου "Η Αναγέννηση"	Τρανόβαλτο
Πολιτιστικός Σύλλογος Τριγωνικού	Τριγωνικό

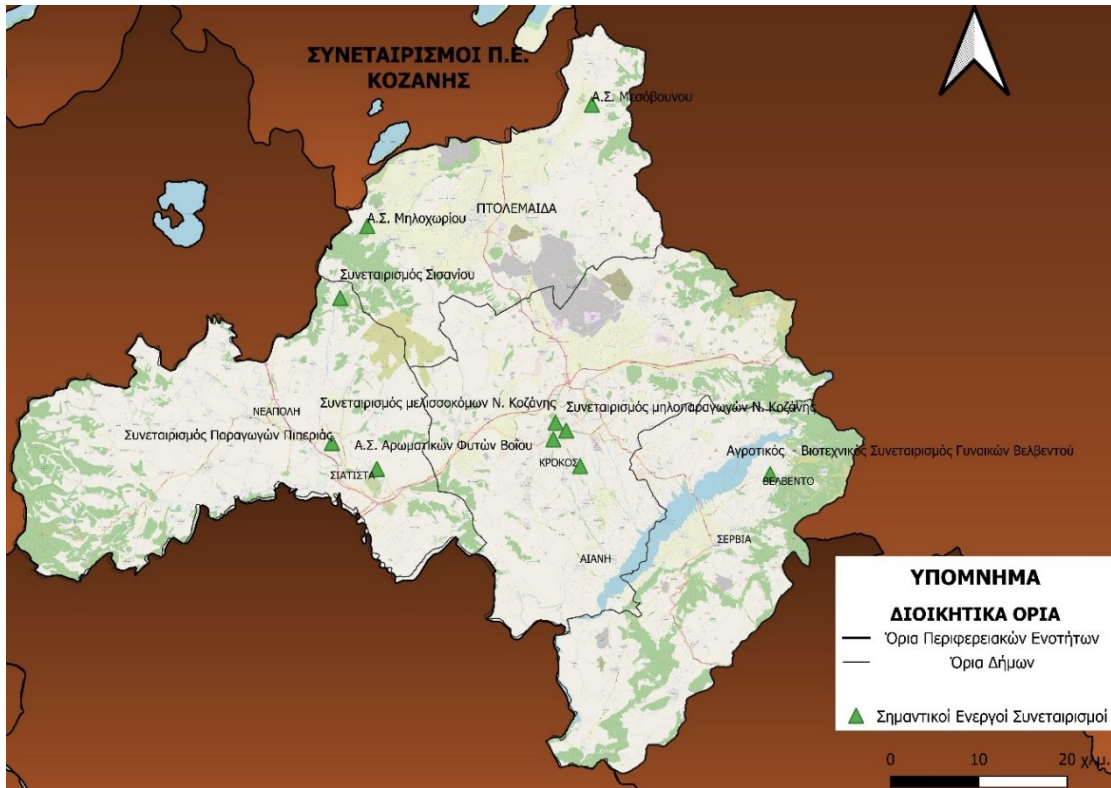
Πηγή: <https://e-servia.gr/2021/09/12/μορφωτικοι-πολιτιστικοι-συλλογοι/>, Ιδία επεξεργασία.

Πίνακας 4.4.5: Πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί της Π.Ε. Κοζάνης με την πιο σημαντική μεταποιητική δραστηριότητα

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ		
ΔΗΜΟΣ	ΕΔΡΑ	ΟΝΟΜΑ
ΚΟΖΑΝΗΣ	Κρόκος	Συνεταιρισμός κροκοπαραγωγών
	Κοζάνη	Συνεταιρισμός μελισσοκόμων Ν. Κοζάνης
	Κοζάνη	Συνεταιρισμός μηλοπαραγωγών Ν. Κοζάνης
	Κοζάνη	Συνεταιρισμός Αιγοπροβατοτρόφων Δυτικής Μακεδονίας
ΕΟΡΔΑΙΑΣ	Μηλοχώρι	Α.Σ. Μηλοχωρίου
	Μεσόβουνο	Α.Σ. Μεσόβουνου
ΣΕΡΒΙΩΝ - ΒΕΛΒΕΝΤΟΥ	Βελβεντό	Αγροτικός - Βιοτεχνικός Συνεταιρισμός Γυναικών Βελβεντού
ΒΟΪΟΥ	Σιάτιστα	Α.Σ. Αρωματικών Φυτών Βοΐου
	Καλονέρι	Συνεταιρισμός Παραγωγών Πιπεριάς
	Σισάνιο	Συνεταιρισμός Σισανίου

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Χάρτης 4.4.1: Χάρτης πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί στην Π.Ε. Κοζάνης, με την πιο σημαντική μεταποιητική δραστηριότητα

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Γενικά, στην Π.Ε. Κοζάνης υπάρχουν 180 πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί. Οι κύριες δράσεις τους είναι η προμήθεια αγροτικών εφοδίων (φυτοφάρμακα, λιπάσματα, ζωοτροφές), η πιστωτική εξυπηρέτηση, η ενημέρωση και η γενικότερη εξυπηρέτηση των μελών.

Από τους παραπάνω πίνακες καταλαβαίνουμε πως υπάρχει σημαντικό κοινωνικό κεφάλαιο στην Π.Ε. Κοζάνης. Οι ενεργοί σύλλογοι και συνεταιρισμοί είναι πολυάριθμοι και μπορούν να αποτελέσουν δρώντες ή υποστηρικτές της προτεινόμενης εδαφικής ανάπτυξης και αξιοποίησης των εδαφικών πόρων.

4.5 ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΗΝ Π.Ε. ΚΟΖΑΝΗΣ

Για την προώθηση του εδαφικού μοντέλου ανάπτυξης αρχικά παρουσιάστηκαν ορισμένες ζώνες οι οποίες στοχεύουν στην οικοδόμηση εδαφικών περιοχών εντός της Π.Ε. και στην ανάδειξή τους. Επίσης, κάναμε λόγο και για τη δημιουργία διαφόρων

μορφών συνεργασίας και διακυβέρνησης που θα αγκυρώσουν τους εδαφικούς πόρους, θα αναδείξουν τα προϊόντα και θα μειώσουν τα απαιτούμενα κόστη για την παραγωγή και την προώθηση. Κυρίαρχος στόχος είναι και η δημιουργία συνδυασμών μεταξύ των πόρων της περιοχής. Ορισμένες κοινές προτάσεις που θα αναδείξουν τη φήμη όλης της Π.Ε. Κοζάνης μέσω των συνδυασμών και της συνεργασίας των τοπικών δρώντων είναι:

- Η δημιουργία ομάδων παραγωγής σε αναδυόμενα γεωργικά προϊόντα με ιδιαίτερη δυναμική (σκόρδο, τρούφα, αρωματικά φυτά, μέλι κλπ.).
- Οι συνεργασίες μεταξύ των ομάδων παραγωγών και των εν ενεργεία συλλόγων για προώθηση και ανάδειξη των προϊόντων.
- Η δημιουργία νέων χώρων στους οποίους θα διατίθενται τα τοπικά προϊόντα.
- Η συλλογική αξιοποίηση παραδοσιακών γνώσεων στην παραγωγή.
- Η στοχευμένη προβολή της περιοχής σε τουριστικές ομάδες.
- Η δημιουργία δικτύων αγροτουρισμού, θρησκευτικού τουρισμού, αρχιτεκτονικού τουρισμού, αθλητικού τουρισμού, φυσιολατρικού τουρισμού.
- Η προώθηση της τοπικής κουζίνας και γαστρονομίας, από τοπικές επιχειρήσεις και εστιατόρια.
- Η αναβάθμιση και διατήρηση των τουριστικών αξιοθέατων.
- Η αναβάθμιση ξενοδοχειακών μονάδων.

Επιπλέον, για να μπορέσει να λειτουργήσει το συγκεκριμένο μοντέλο και να αποκτήσει μεγαλύτερη εξωστρέφεια καθώς και υπερτοπικό χαρακτήρα θα πρέπει να εμπλακούν και να συντονιστούν φορείς από υψηλότερη κλίμακα. Πιο συγκεκριμένα οι Δήμοι, η Περιφέρεια, τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα, τα Εργαστήρια, οι Δημόσιοι και οι Ιδιωτικοί φορείς και οι Αναπτυξιακές Εταιρείες της περιοχής θα πρέπει για τη στήριξη της περιοχής να προχωρήσουν στις παρακάτω δράσεις:

- Η δημιουργία πλαισίων αναφοράς για τα παραγόμενα προϊόντα.
- Η ενημέρωση από τους Δήμους και την Περιφέρεια με σκοπό να εντάσσονται οι πρωτοβουλίες των δρώντων σε επιχειρηματικά προγράμματα και χρηματοδοτικά εργαλεία.
- Οι συνεργασίες με το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας για προώθηση και ανάδειξη της ποιότητας των τοπικών προϊόντων.

- Η δημιουργία συμφώνων ποιότητας και σήματος για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που παράγονται μέσω των εδαφικών πόρων της Π.Ε. Κοζάνης (κοινοί κανόνες, αισθητική, ποιότητα, πρώτες ύλες κ.α.).
- Η δημιουργία εργαλείων και οργάνωσης (συλλογικές ρυθμίσεις) που θα επιτρέψουν την προώθηση και την εμπορία των προϊόντων καθώς και την ανάπτυξη της ελκυστικότητας της περιοχής.
- Μελέτες και προβολή από την ΑΝ.ΚΟ αλλά και άλλους αναπτυξιακούς φορείς.
- Η εδραίωση οριζόντιων συστημάτων διακυβέρνησης, συνεργασιών και συντονισμού μεταξύ των βιοτεχνιών, των συνεταιρισμών και των παραγωγών.
- Η δημιουργία διατομεακών δικτύσεων και η ενίσχυση του συλλογικού πλαισίου αναφοράς σχετικά με την παραγωγή/αξιοποίηση των πόρων (χάρτα, προδιαγραφές παραγωγής προϊόντων)

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται αντιληπτό πως ένα αναπτυξιακό σχέδιο βασισμένο στην Π.Ε. Κοζάνης έχει δύο πυλώνες. Αρχικά την δημιουργία τεσσάρων ζωνών εδαφικής ανάπτυξης στο εσωτερικό της Π.Ε. που δεν ταυτίζονται με τα διοικητικά όρια των Δήμων αλλά δημιουργήθηκαν σύμφωνα τους πόρους που έχει η κάθε μια. Έπειτα οι διατομεακές συνεργασίες εντός αυτών των ζωνών αλλά και μεταξύ τους ώστε να αναδειχθούν τα ιδιότυπα προϊόντα της Π.Ε.. Η επίτευξη αυτών των δράσεων έχει ως προϋπόθεση τον συντονισμό όλων των τοπικών δρώντων μέσω της κοινής χωρικής, οργανωτικής και θεσμικής εγγύτητας που τους χαρακτηρίζει (Γούσιος, 2013).

Κεφάλαιο 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η θεωρία της εδαφικής ανάπτυξης και των εδαφικών πόρων αποτελεί μια αναπτυξιακή διαδικασία που διαφοροποιείται από τη μέχρι τώρα γνωστή ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης και λήψη αποφάσεων για μια χωρική ενότητα από τα ανώτερα διοικητικά κλιμάκια. Βάσει αυτής της θεωρίας ο χώρος πλέον αποτελεί μέρος μιας παραγωγικής διαδικασίας και μέσω της κινητοποίησης των δρώντων αναζητούνται λύσεις για τα υφιστάμενα παραγωγικά και οικονομικά προβλήματα. Κύρια στόχευση είναι η ενεργοποίηση των πόρων και η εδαφοποίησή τους προκειμένου τα παραγόμενα προϊόντα να έχουν ισχυρούς δεσμούς με την περιοχή από την οποία προέρχονται. Έτσι, δημιουργούνται αγκυρώσεις μεταξύ των πόρων και του τόπου που προσδίδουν στα τελικά προϊόντα – υπηρεσίες, διακριτότητα και ιδιοτυπία. Τα δύο τελευταία στοιχεία είναι αναγκαία διότι αυτό το μοντέλο στοχεύει στην ικανοποίηση των νέων καταναλωτικών αναγκών αυτών δηλαδή που αναζητούν ποιοτικά προϊόντα δεμένα με τον τόπο προέλευσης και τα στοιχεία που αυτός διαθέτει (υλικά και άυλα). Επίσης, ζωτικής σημασίας για την επιτυχημένη εφαρμογή αυτού του μοντέλου είναι η δημιουργία συνεργασιών, συνεργιών και δικτύων διαβούλευσης μεταξύ των δρώντων αλλά και η ένταξη των τοπικών κοινωνιών στον σχεδιασμό.

Όπως έχουμε αναφέρει, η Π.Ε. Κοζάνης βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της Ελλάδας και ανήκει στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας. Έχει κυρίως ορεινό ανάγλυφο με αξιοσημείωτους ορεινούς όγκους και ελάχιστες πεδινές εκτάσεις. Χωρίζεται σε 4 Δήμους με τις περισσότερες υπηρεσίες να συγκεντρώνονται στον οικισμό της Κοζάνης που αποτελεί το διοικητικό κέντρο της ενότητας. Η απασχόληση στους παραγωγικούς τομείς της Π.Ε. έχει διττό χαρακτήρα καθώς οι Δήμοι Κοζάνης και Πτολεμαΐδας είναι άμεσα επηρεαζόμενοι από την δραστηριότητα της ΔΕΗ επομένως παρατηρείται σημαντική συγκέντρωση στους κλάδους του τριτογενή τομέα. Από την άλλη, στους Δήμους Βοΐου και Σερβίων – Βελβεντού έχει διατηρηθεί το αγροτικό προφίλ και η έντονη ενασχόληση με τον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα. Οι αναφορές των υφιστάμενων χωροταξικών πλαισίων κάνουν λόγο για κλαδική εξειδίκευση στην Π.Ε. και πιο συγκεκριμένα στους κλάδους της ενέργειας και της γουνοποιίας. Επιπλέον, αναφέρουν την πληθώρα από ποιοτικά αγροτικά προϊόντα και την ανάγκη για ανάδειξή τους.

Οι χρήσεις γης που υπάρχουν στην Π.Ε. Κοζάνης βάσει έντασης είναι κυρίως εξορυκτικές, αρδευόμενες και μη αρδευόμενες εκτάσεις που χρησιμοποιούνται για καλλιέργειες, περιοχές με αραιά βλάστηση, περιοχές βόσκησης και συμπλέγματα δασικών εκτάσεων. Επίσης, στην υπό μελέτη χωρική ενότητα συναντάμε αξιόλογους πόρους κάθε μορφής. Υπάρχουν φυσικοί πόροι, πολιτιστικοί πόροι και ένας μεγάλος αριθμός από παραγόμενα προϊόντα. Κάποιοι από αυτούς διαθέτουν φήμη και αναγνωρισιμότητα (κρόκος) ενώ άλλοι όχι και τόσο. Επιπλέον, υπάρχουν πολλά υλικά στοιχεία (κτήρια, προϊόντα) αλλά και άυλα (παράδοση στην παραγωγή, άυλοι προκαπιταλιστικοί δεσμοί, κουλτούρα, τοπικές ιστορίες, ήθη και έθιμα). Είναι βέβαιο όμως πως στην Π.Ε. υπάρχουν πόροι πάνω στους οποίους μπορεί να βασιστεί το μοντέλο της εδαφικής ανάπτυξης και να δώσουν λύσεις στα παραγωγικά προβλήματα των τοπικών δρώντων.

Σύμφωνα με τα παραπάνω και με την ανάλυση που έγινε στην παρούσα εργασία για τους πόρους της Π.Ε. προτείνεται ο διαχωρισμός και η αξιοποίηση τεσσάρων ζωνών εδαφικής ανάπτυξης. Η κάθε ζώνη έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και τους δικούς της πόρους. Σε αυτές τις ζώνες κύριος στόχος είναι η δημιουργία συνεργασιών μεταξύ των δρώντων και δικτύων διαβούλευσης ώστε να εισαχθούν στην αγορά τα παραγόμενα προϊόντα – υπηρεσίες, να αποκτήσουν υπερτοπική ανάδειξη, να καλύψουν τις προσμονές ενός καταναλωτικού κοινού που δεν ενδιαφέρεται πλέον για προϊόντα εντατικής καλλιέργειας και σε τελική ανάλυση να καρπωθούν οι τοπικοί δρώντες τις υπεραξίες που οι ίδιοι θα δημιουργήσουν με την οικοδόμηση εδαφικών πόρων. Μέσω των τεσσάρων αυτών ζωνών και των συνεργασιών που δυνητικά θα αναπτυχθούν προτείνονται δράσεις όπως δημιουργία ομάδων παραγωγών, προωθήσεις προϊόντων μέσω συνεταιρισμών, δημιουργία πλαισίων αναφοράς, συμφώνων ποιότητας και διακριτού σήματος για τα προϊόντα – υπηρεσίες της Π.Ε., δημιουργία δομών τοπικής υποστήριξης, στοχευμένη τουριστική προβολή της Π.Ε., συνεργασίες με τα Πανεπιστημιακά ιδρύματα και εργαστήρια και αξιοποίησης του δικτύου αποδήμων και πτυχιούχων της Π.Ε..

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΝ.ΚΟ (2012). Επιχειρησιακό Σχέδιο «Καλάθι Προϊόντων Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας»

Αρχαιολογικοί – Ιστορικοί Χώροι Π.Ε. Κοζάνης. Διαθέσιμο στο: <http://listedmonuments.culture.gr/> [Πρόσβαση 28 Ιανουαρίου 2022]

Βασενχόβεν Λ. (2008). Εδαφική συνοχή: νέες κατευθύνσεις για την ανάπτυξη του χώρου και η σημασία τους για την Ελλάδα. Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, 10 Απρίλιος – Ιούνιος σελ. 247-263).

Βούτσινος Γ., Κοσμάς Κ., Καλκάνης Γ., Σούτσας Κ. (1998), Διαχείριση Φυσικών Πόρων, Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.

Γιαννακούρου, Γ. (2008). Η χωροταξία στην Ευρωπαϊκή Ένωση : Εθνικές πολιτικές και ευρωπαϊκή διακυβέρνηση, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 52.

Γούσιος Δ. (2013). ‘ Η εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης στην ύπαιθρο: από την κληρονομημένη στην κατασκευασμένη εδαφική περιοχή’, στο Θ. Ανθοπούλου (επ.) Περί εντοπιότητας και ιδιοτυπίας των τροφίμων, εκδόσεις Παπαζήση.

Γούσιος, Δ. (2016) «Ανάπτυξη Αγροτικού Χώρου» Σημειώσεις Μαθήματος Εαρινού βου Εξαμήνου, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις.

Διατηρητέα κτήρια Π.Ε. Κοζάνης. Διαθέσιμο στο <http://listedmonuments.culture.gr/> [Πρόσβαση 28 Ιανουαρίου 2022]

Δομές Παιδεία Π.Ε. Κοζάνης. Διαθέσιμο στο: <https://keaprogram.gr/pubnr/MySchool?district=%CE%94%CE%99%CE%95%CE%A5%CE%98%CE%A5%CE%9D%CE%A3%CE%97%20%CE%A0.%CE%95.%20%CE%9A%CE%9F%CE%96%CE%91%CE%9D%CE%97%CE%A3> [Πρόσβαση 5 Ιανουαρίου 2022]

Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης ΑΕ (2013) Οι Δήμοι σε αριθμούς. Διαθέσιμο στο: <https://www.eetaa.gr/ekdoseis/pdf/156.pdf> [Πρόσβαση 17 Δεκεμβρίου 2021]

ΕΛΣΤΑΤ (2019). Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPG06/-> [Πρόσβαση 20 Ιανουαρίου 2022]

ΕΛΣΤΑΤ (2019). Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPK33/-> [Πρόσβαση 20 Ιανουαρίου 2022]

ΕΛΣΤΑΤ, , Κατά κεφαλή ακαθάριστο εγχώριο προϊόν κατά περιφέρεια και νομό. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL57/-> [Πρόσβαση 29 Δεκεμβρίου 2021]

ΕΛΣΤΑΤ, ΑΕΠ ανά Περιφέρεια, σε εκατομμύρια ευρώ, για τα έτη 2011 έως 2018. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/el/statistics/eco> [Πρόσβαση 29 Αυγούστου 2021]

ΕΛΣΤΑΤ, Απασχόληση ανά παραγωγικό τομέα Περιφερειακές Ενότητες και Δήμοι 2011. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/el/statistics/eco> [Πρόσβαση 29 Αυγούστου 2021]

ΕΛΣΤΑΤ, Μόνιμος Πληθυσμός κατά ομάδες ηλικιών και επίπεδο εκπαίδευσης ανά Περιφερειακές Ενότητες 2011. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM03/2011> [Πρόσβαση 26 Αυγούστου 2021]

ΕΛΣΤΑΤ, Μόνιμος Πληθυσμός κατά ομάδες ηλικιών και οικογενειακή κατάσταση Περιφερειακές Ενότητες 2011. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM03/2011> [Πρόσβαση: 26 Αυγούστου 2021]

ΕΛΣΤΑΤ, Μόνιμος Πληθυσμός κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης, Περιφερειακές Ενότητες και Δήμοι 2011. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM03/2011> [Πρόσβαση 26 Αυγούστου 2021]

ΕΛΣΤΑΤ, Πίνακας αποτελεσμάτων ΜΟΝΙΜΟΥ Πληθυσμού-Απογραφής 2011. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/2011-census-pop-hous> [Πρόσβαση: 26 Αυγούστου 2021]

Ενεργοί σύλλογοι Δήμου Βοΐου. Διαθέσιμο στο: <https://voio.gr/polites/simmetexoprosero/> [Πρόσβαση 3 Ιανουαρίου 2022]

Ενεργοί σύλλογοι Δήμου Εορδαίας. Διαθέσιμο στο: <http://www.ptolemaida.gr/politistikoi-sillogoi> [Πρόσβαση 3 Ιανουαρίου 2022]

Ενεργοί σύλλογοι Δήμου Κοζάνης. Διαθέσιμο στο: <https://oapnkozanis.gr/politistikoi-syllogoi-dimou-kozanis/> [Πρόσβαση 3 Ιανουαρίου 2022]

Ενεργοί σύλλογοι Δήμου Σερβίων – Βελβεντού. Διαθέσιμο στο: <https://e-servia.gr> [Πρόσβαση 3 Ιανουαρίου 2022]

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας 2015 – 2019. Μέρος Α' Στρατηγικός Σχεδιασμός (2015). Διαθέσιμο στο: <https://www.pdm.gov.gr/wp-content/uploads/2016/02/sxedio-stratigikou-sxediasmou-pdm-2015-2019.pdf> [πρόσβαση 25 Αυγούστου 2021]

Ετήσια έκθεση ανταγωνιστικότητας και διαρθρωτικής προσαρμογής στον τομέα του Τουρισμού Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, (2019). Διαθέσιμο στο: <https://pta.pdm.gr/studies/etisia-ekthesi-antagonistikotitas-kai-diarthrotikis-prosarmogis-ston-tomea-tou-tourismou-2019-perifereias-dytikis-makedonias/> [πρόσβαση 8 Ιανουαρίου 2022]

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2004). Νέα Εταιρική Σχέση για τη Συνοχή(Σύγκλιση, Ανταγωνιστικότητα, Συνεργασία) "Τρίτη Έκθεση για την οικονομική και Κοινωνική Συνοχή, Λουξεμβούργο ,σ. 27.

Ιστορικές εκκλησίες – μοναστήρια Π.Ε. Κοζάνης. Διαθέσιμο στο <http://listedmonuments.culture.gr/> [Πρόσβαση 28 Ιανουαρίου 2022]

Καταρράκτες Σκεπασμένο Σερβίων. Διαθέσιμο στο: <https://e-servia.gr> [Πρόσβαση 5/2/2022]

Καταφύγια Άγριας Ζωής. Διαθέσιμο στο: http://mapsportal.ypen.gr/layers/geonode:katafygio_agrias_zois [Πρόσβαση 8 Φεβρουαρίου 2022]

Κέντρα Υγείας. Διαθέσιμο στο: <https://www.3ype.gr/menutop-foreisygeias/menutop-pfy/menutop-kentra-ygeias> [Πρόσβαση 5 Ιανουαρίου 2022].

Λαφαζάνη Π. (2006). Το Οικιστικό Δίκτυο της Κρήτης στον Χώρο και τον Χρόνο.

Λογοθέτη Ε. (2007), Μεταπτυχιακή Διατριβή: Η καταγραφή των χρήσεων γης στα κτηματολογικά συστήματα, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

Μνημεία Π.Ε. Κοζάνης. Διαθέσιμο στο: visitwestmacedonia.gr/en/destination-item/kozani/ [Πρόσβαση 28 Ιανουαρίου 2022]

Μορφολογικός χάρτης Π.Ε. Κοζάνης. Διαθέσιμο στο: <https://www.geodm.gr/dataset/993f8cb8-e64b-4fa6-9b02-ccb6b76f4997/resource/94a76ef7-259d-4015-8145-2b691e826f6a/download/uxc7r1212.pdf> [πρόσβαση 24 Δεκεμβρίου 2021]

Μουσεία – Συλλογές Π.Ε. Κοζάνης. Διαθέσιμο στο: <http://listedmonuments.culture.gr/> [Πρόσβαση 28 Ιανουαρίου 2022]

Μπουχάρια Κοζάνης. Διαθέσιμο στο: <http://www.mikrovalto.gr/> [Πρόσβαση 5 Φεβρουαρίου 2022]

Οι νομοί της Ελλάδος, Επεξεργασία ΑΝΚΟ-ΔιΑΠ. Διαθέσιμο στο: <https://kozani.pdm.gov.gr> [Πρόσβαση 2 Σεπτεμβρίου 2021]

Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, Επιχειρησιακό πρόγραμμα 2014 – 2020 5η Αναθεώρηση. Επενδύσεις για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση.

Περιφερειακή Ενότητα Κοζάνης, Παρουσίαση Ενότητας. Διαθέσιμο στο: <https://kozani.pdm.gov.gr/periferiaki-enotita-kozanis/parousiasi-enotitas/> [πρόσβαση 20 Δεκεμβρίου 2021]

Σχέδιο Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης (RIS3) Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας 2014 – 2020 (2015).

ΥΠΕΚΑ Διεύθυνση Χωροταξία, Αξιολόγηση, Αναθεώρηση και Εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας, ΦΑΣΗ Β' – ΣΤΑΔΙΟ Β1 (2015).

Φαράγγι Σερβίων. Διαθέσιμο στο: <https://e-serbia.gr> [Πρόσβαση 5/2/2022]

Φυσικοί Πόροι. Διαθέσιμο στο: <http://geodata.gov.gr/> [Πρόσβαση 8 Φεβρουαρίου 2022]

Φυσικοί Πόροι. Διαθέσιμο στο <https://www.visitwestmacedonia.gr/en/destination-item/kozani/> [Πρόσβαση 5 Ιανουαρίου 2022]

Χρήσεις Γης (2018). Διαθέσιμο στο: <https://land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover> [Πρόσβαση 1 Φεβρουαρίου 2022].

Bevort A. και Lallement M. (dir.) (2006) Le capital social: performances, équité et réciprocity, Paris: La Découverte-MAUSS

Brunet R., Ferras R. και Thery H. (1993) Les mots de la géographie: Dictionnaire critique (Collection Dynamiques du territoire) .

Commission of the European Communities (2004). Third Report on Economic and Social Cohesion, Commission Communication, COM (2004) σ.107.

Conference of Peripheral Maritime Regions (2004). Διαθέσιμο στο: www.crpm.org/index.php?act=4,2 [Πρόσβαση 10 Φεβρουαρίου 2022].

Davoudi S. (2005). Understanding Territorial Cohesion, Planning Practice and Research.

- Edwards, B. (1998). Charting the Discourse of Community Action: Perspectives from Practice in Rural Wales. *Journal of Rural Studies – Journal of Rural Studies* 14. σελ. 63-77.
- Edwards, B., Goodwin, M., Pemberton, S. and Woods, M., (2000). Partnership working in rural regeneration. *Governance and empowerment*.
- Goodwin, M (1998). The Governance of Rural Areas: Some Emerging Research Issues and Agendas. *Journal of Rural Studies*.14.σελ 5-12
- Gumuchian H. και Pecqueur B. (2007) *La ressource territoriale*, Paris : Ed. Economica.
- Herbert-Cheshire, L. (2000). Contemporary strategies for rural community development in Australia: A governmentality perspective. *Journal of Rural Studies* 16. σελ. 203-215.
- Kaplinsky, R και Morris M. (2001). *A Handbook for Value Chain Research*. 113.
- Kebir L. (2006). Ressource et développement régional, quels enjeux ? *Revue d'Économie Régionale & Urbaine* 2006
- Le Coz, J., (1990). *Espaces méditerranéens et dynamiques agraires. Etat territorial et communautés rurales*.
- Parker, G. (2002). *Citizenships, Contingency and the Countryside: Rights, Culture, Land and the Environment*, London: Routledge.
- Pecqueur B. (2005) “Le développement territorial : une nouvelle approche des processus de développement pour les économies du Sud”, στο Antheaume B. και F. Giraut (επιμ), *Le territoire est mort, Vive les territoires !*, Paris: IRD Editions, σσ. 295-316
- Pecqueur B. (2006) « Le tournant territorial de l'économie globale », *Espaces et sociétés*, 124- 125 (2-3), σσ 17-32.
- Rallet A. και Torre A. (2004) «Proximité et localisation», *Economie Rurale*, 280: 24-41
- Ray, Christopher. (1997). Towards a Theory of the Dialectic of Local Rural Development within the European Union. *Sociologia Ruralis*. 37. 345-362.
- Stoker, G., (2000). *The new politics of British local governance*. Palgrave Macmillan.
- Torré A. (2008) *Le local à l'épreuve de l'économie spatiale : Agriculture, environnement, espaces ruraux*, Paris : INRA (Ed. Etudes et Recherches, no 33)
- Woods, M. (2005). *Rural Geography : Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring*.

